

311.913

OSZK

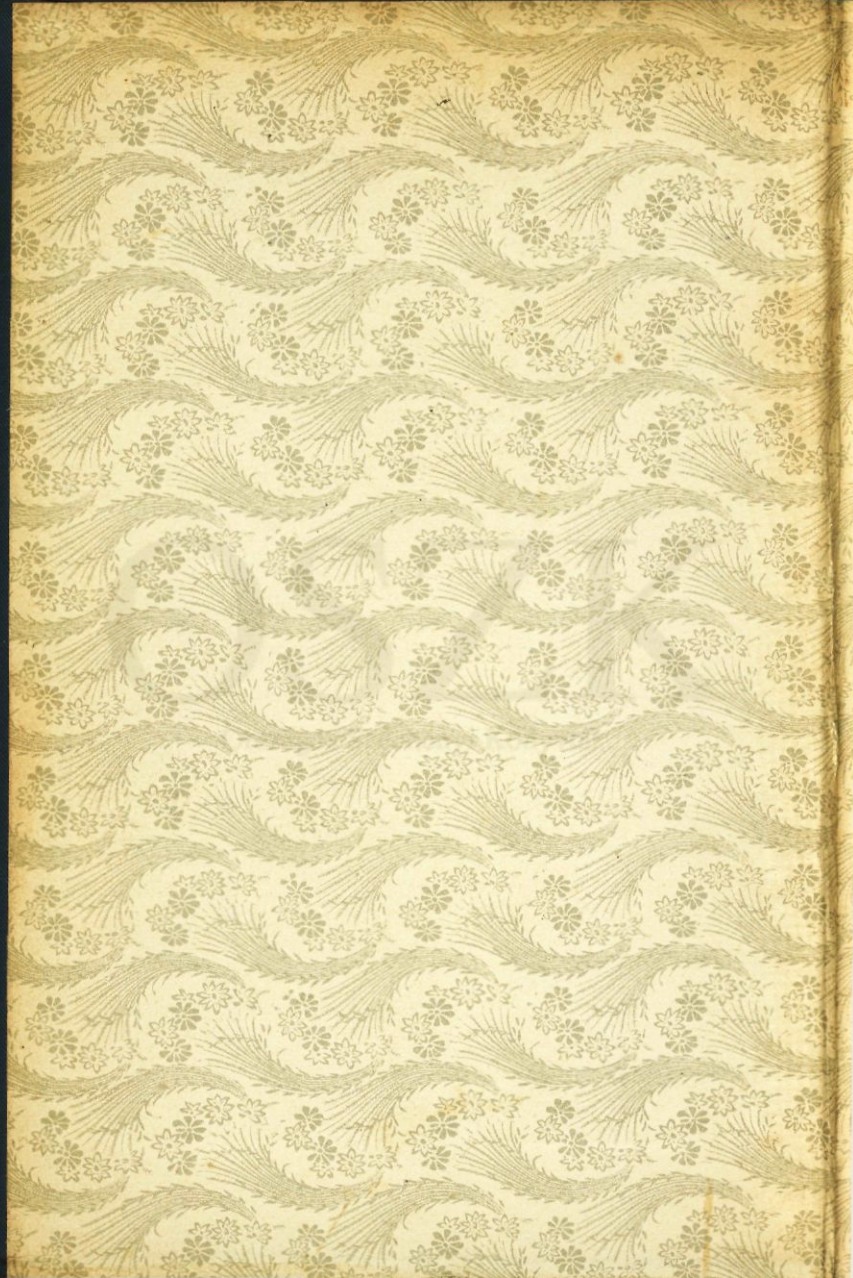
1.

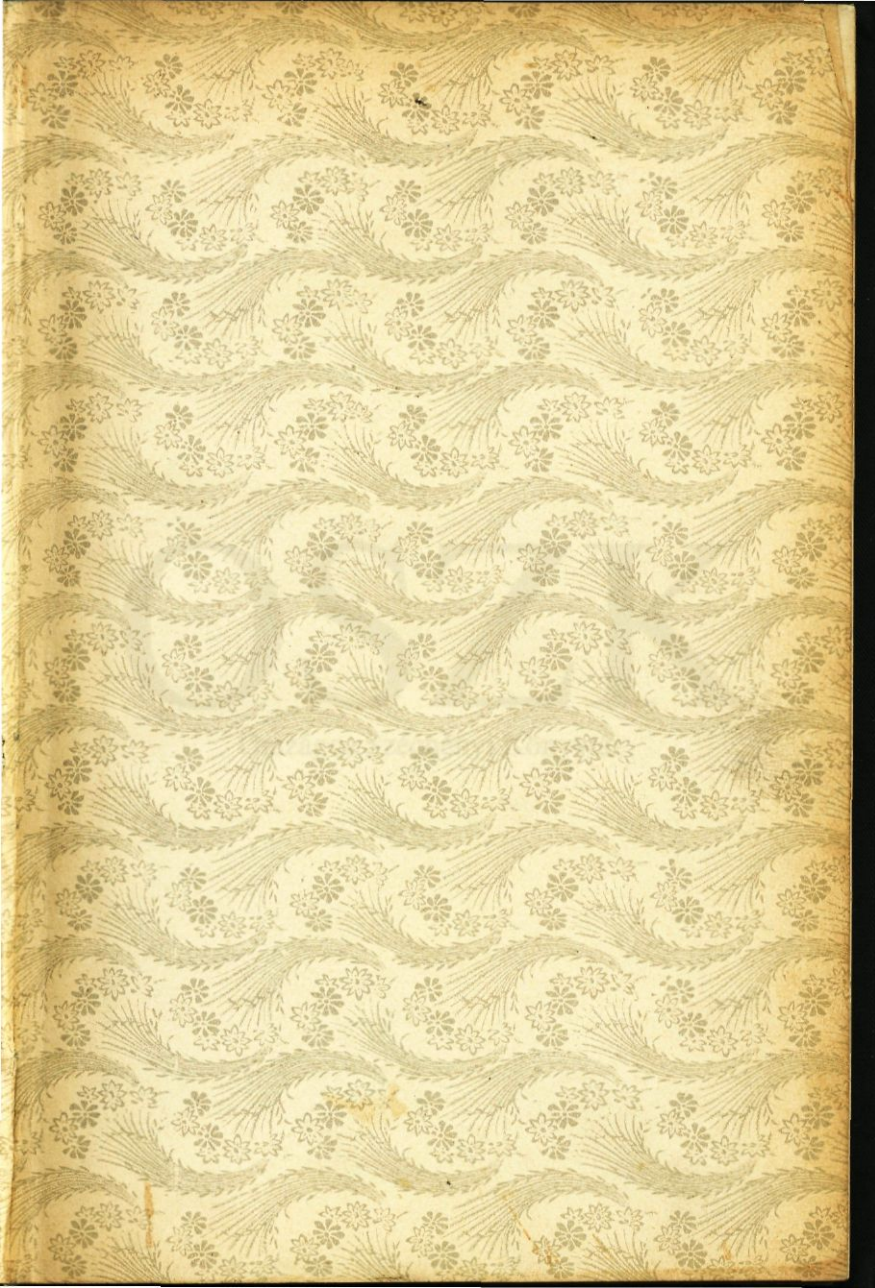
.....

Magtörténelmi
Gyöngyei

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ZIGÁNY ÁRPÁD.
★
A PARASZTKIRÁLY.

TÖRTÉNETI REGÉNY A XVI. SZÁZADBÓL.

★
GORÓ LAJOS EREDETI RAJZAIVAL.

ELSŐ KÖTET.

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1902.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

314943

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR	
B	Növedéknapló
1958 évf	4544 sz.
FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMATA	

I.

Az 1572-dik év egyik áprilisi estéjén az ivanicsi vártorony lélek-harangja az *Úr angyala* imádságára kongatott. A vár egyetlen piacznán, honnan a bástyák fölött messze kilátás nyílt az alant elterülő dombvidékre, csoportokba verődtek az olasz, német és spanyol zsoldosok, míg odább, a torony aljában, egy csapat szabad hajdú heverészett.

A többnyire komoly, tartózkodó spanyolok, méltóságteljes tartásba vágták magukat és festői ránczokba szedett bő köpenyükbe burkolóztak, mely alól kilátszott a hosszú és vékony toledói penge; a bőbeszédű, lobbanékony olaszok testhez simuló alsó ruhában és rövid újjasban, élénk taglejtéssel vitatkoztak, s egyik kezüket folyton a tomporukon függő rövid pistoiái kard markolatán tartották. A medve-járású, nehézkes német zsoldosok rekedt káromkodásokkal kíváncsoztak vissza hazájukba; a kinek volt, levette a páncélját s csak a tollas süvegük mutatta, hogy harczosok, mert a hosszabb-rövidebb

kard egészen eltűnt a plundra-nadrágok bő ráncaiban. A legsiralmasabb képet a magyar szabad hajdúk nyújtották. Ezek a magyar filibusztiérek, a török uralom sajtáságos szülöttei, egyivásúak a délszláv junakokkal: a sanyargatott nép idegen igát tűrni nem tudó elemeiből összeverődött csapat, mely meggondolás nélkül ölt-rabolt, s melynek létezését az biztosítá, hogy a nép titokban velük tartott, mert jobban félt tőlük s a boszújoktól, mint a töröktől. Volt köztük mindenféle hitű és nemzetiségű: török renegát, szerb uszkók, magyar, szökött német, olasz meg spanyol zsoldos; elvük nincs: ha kell, rendes királyi szolgálatot is vállalnak s a végek kapitányai gyakran használták őket eszközül magánboszújok kitöltésére. Rendesen rövid puskájuk, kardjuk és csákányuk volt, s a nevük hamar ismertté lett a török-magyar korszak küzdelmeiben.

A harang kongására a beszéd, a zshivaj félbeszakadt, a süvegek legtöbbje lekerült a fejekről, mert abban az időben még a katonák is hittek Istenben és könyörögtek hozzá. Ez a vallásosság hatotta át a békés munka minden elemét, a városi polgártól a falusi zsellérig: mert mindegyik felekezett, mindegyik társadalmi réteg egyenlő hévvel, lángoló buzgalommal menekült az élet keservei elől Istenéhez.

Rövid szünet után vége volt a fohászkodás-

nak; mindenki föltette a kalpagját s az előbeni zshivaj és lármás fecsegés újra kezdetét vette. De, bár a közhangulat eléggé zajosnak és vidámnak látszott, a figyelmes szemlélő hamar kivehette a csoportok beszélgetéseiből a levertség és a békételenség hangjait. S a zsoldosoknak csakugyan nagyon nyomós okaik voltak mind a kettőre; sokan, különösen az idegen harczosok, azért zúgolódtak, mert hópénzüket már több mint félesztendeje nem kapták meg, s még azzal sem kárpótolhatták magukat, hogy a szomszédos behódolt területeket kifosztogassák, mert a király szigorúan megtiltotta ezt; a többiek pedig, és ebben valamennyien egyetértettek, az élelem hiányosságára panaszkodtak, s morogva mondogatták, hogy: *üres zsák nem áll meg a lábán.*

Épen oszladozni kezdtek, mikor az őrtoronyban fölharsanó kürtszó figyelmessé tette őket.

— Migazzi! Migazzi jön! — járt szájról-szájra a katonák közt, a kik mind a kapu felé szaladtak, mialatt a térre vezető szűk utak is egyszerre megnépesedtek s ontották magukból a már pihenésre tért és most fölriadt őrséget.

— Alighanem jó fogást csinált, — mondogatták, — és holnap, úgy lehet, jobb ebédünk lesz, mint a mai vacsora volt.

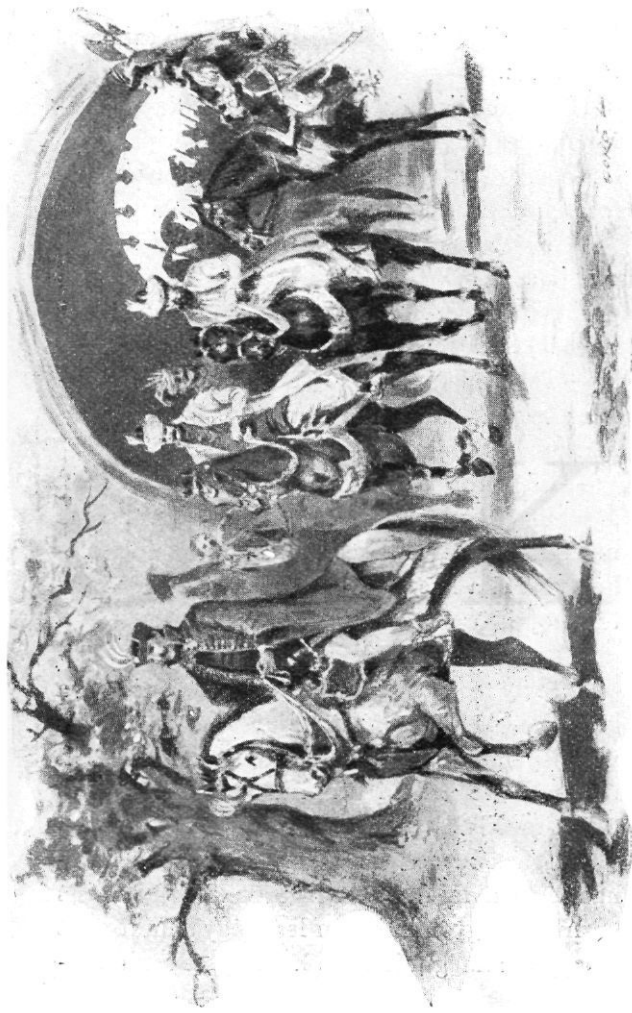
— Vissza! vissza! — riadoztak rájuk a kapu

alabárdos örei és erővel hátra szorították a tolakodókat, hogy helyet csináljanak a bejövő csapatnak.

A nagy robajjal föltáruuló várkapun valami harmincz lovas vonult be. Mindnyájukon meglátszott, hogy fáradtak; négyen-öten nyerges lovakat vezettek a maguké mellett kantárszáron; ezekről hiányoztak a lovasok. A csapat közepén két fegyvertelen, turbános török lovagolt, leverten, de azért büszke tartással; ezeket a portyázáson fogták el. A kisdéd csapat élén Migazzi, a kapitány, lovagolt és pajzánul tánczoltatta vasderes paripáját, melynek a szügye, meg a szája habzott a tajtéktól, az oldalai pedig oly erősen jártak, mint egy óriási fujtató.

Migazzi magas termetű, izmos fekete ember. Tartása egyenes, tekintete merész. Hosszukás, telt képe van, marczona vonásokkal; az orra merészen hajló sasorr, mely alatt vastag, sűrű, sudaras bajusz díszlik; arcát tömött körszakáll veszi körül. Keménység, nyugodtság és ravasság olvasható ki az arcából: s Migazzi ilyen is volt. Nem volt semmi, a mi alázkodásra birta volna. Türté az éhséget, szomjat, hált pusztá földön, mindig megőrizte hideg vérének és senkitől sem engedte magát lecsaladni, megsérteni.

— Vigyázzatok ki a kapun, — szólt kevélyen a toronyórhöz; — Kopó másfél óra alatt itt

A nagy robajjal föltárló várkapun valami harmincz lovas vonúlt be.

lehet a zsákmánynyal. Hetven darab czímeres ökröt hoz.

Harsogó éljenzés zúgott föl erre az örömhírrre, de a nagy rivalgástól több paripa megbokrosodott, a mi nem csekély bajt okozott a torony alatti szűk alagútban.

— Megbolondultatok? — dörgött rájuk Migazzi, a ki maga is alig bírta fékezni ágaskodó paripáját és szokása szerint villogó, haragos szemekkel nézte végig a tolongókat.

— Takarodjatok! — folytatta parancsoló hangon; s mialatt a zsoldosok lassan elsompolyogtak, udvariasan szólt a fogoly törökökhöz:

— Kigyelmetek ne tartsanak semmitől. Most a szállásomra megyünk, egy kis vigalomra. Ma nekünk kedvezett a szerencse: holnap, úgy lehet, fordul a koczka és mi leszünk a kigyelmetek rabjai.

A két török az ajkába harapott; látszott rajtuk, hogy szeretnének kevélyen felelni, de a gondolat, hogy fegyvertelenül vannak halálos ellenségeik hatalmában, óvatosságot parancsolt nekik. Végre az egyik, a ki látható módon több volt a másiknál, erőltetett mosolylyal felelt:

— Igaza van kigyelmednek: ma nekem, holnap neked, mint a gyaúr deákok mondják. És ha Allah kegyelme velem lesz, úgy a mint most elhagyott: még mielőtt a hold egyet fordul, ta-

lán én tisztelhetem kigyelmedet, mint rabomat, ebben a várban.

Büszke, kérkedő volt a válasz, s ha a szavak nem illettek is a fogoly szájába, illettek az akkori viszonyokhoz. A félhold immár diadalmasan villogta be csaknem fél Magyarországot, a Balkánon pedig századok óta nem láttak mást, mint török katonát. Oláh, bolgár, szerb, bosnyák, mind ott hevert a győző lábainál; jobbjaik hitehagyott török vezérek lettek, népük pedig, a szabadulásnak még a reményét is föladvá, rajahkép szolgálta pogány urait. Ilyen bolgár renegát volt Kilergi bég is, a kanizsai pasa sógora, a kinél fanatikusabb törököt hiába keresnénk. Pénz és keresztény vér kell neki; fösvény, kapzsi és önző, erélye és bátorsága nem ismer határt, a mellett szívtelen; modora rideg, háborúban és békében egyaránt kegyetlen, de jó katona, a ki meg tud becsülni minden kardvágást, — azt is, a melyet ad és azt is, a melyet kap: különösen ezt az utóbbit soha sem feledi el.

Migazzi, a ki ez alatt leugrott lováról, ügyet sem vetve a török kérkedő válaszára, előre sietett szállására. Hadnagyai, a két törököt közre fogva, utána mentek s néhány meghívott vendéggel letelepedtek a terített asztal mellé.

Az asztalfőn Migazzi egyedül ült s a két törököt lovagiasságból jobbra és balra ültette maga

mellé. Lassanként a törökök is belévegyültek a társalgásba, s a vacsora vége felé a kaczagás, a csipős, sokszor durva élczek egymást érték s a vidámság, a jó kedv általános lett. Csak az egyik hadnagy, Inigo Perez arcza nem derült föl; könyökére támasztva a fejét, egyre csak maga elé nézett, nem ügyelve és nem is igen felelgetve a társai kérdéseire.

— *Voto a Dios* (Isten ucsese'), — dörmögött a baloldali társa, a kit boszantott a fiatal hadnagy komorsága, — hogy ez a félbolond Inigo valami fehércseléd hálójába került.

— Nem, nem az a baj, — felelte Inigo, a fogait csikorgatva, — hanem a lovamat sajnálom, a melyiket az az istentelen pogány leszurt... A ki nem tud bánni vele, ne vegyen kardot a kezébe: úgy forgatta az átkozott, mintha a legyeket kergetné magáról.

— Igazad van, — bizonykodott egy harmadik; — a lovat nem bántja senki sem: sem a német, sem a magyar; csak a töröknek mindegy, akár lóra, akár lovasra támad.

— Hogy a német nem bántja, az meg lehet, — vágott közbe fagyosan Kilergi bég, a ki meghallotta ezt az utolsó megjegyzést; — de a mi a magyart illeti, azt nem lehet a többiekkel együtt emlegetni. Mert a szabad hajdú, — folytatta megvetően, — nem katona, hanem uton-

állásból, rablásból, fosztogatásból tengeti nyomorú életét.

E főnhéjazó, durva sértésre a jelenlevők közül többen tiltakozni akartak, mert nem egynek voltak jó barátai a magyar hadnagyok közt; de a török, kit a bor is valószínűleg tüzelt, tovább folytatta:

— Kigyelmetek még nem rég óta lehetnek itt; én ellenben már évek óta harczolok ebben az országban és épen ezért jól tudom, mit beszélek. A szabad hajduk sem gyalog, sem lóháton nem tudnak harczolni és a háborúban hasznavehetetlenek. Némelyiknek félsaruja, másiknak félsarkantyuja hiányzik; soknak madzag a kardszija, majd mindegyik fölköti a rozsdás kardot, vagy a tiszákot, melyet rongyos hüvelyéből évek óta nem húztak ki. Azután befödi magát a nyakába akasztott ócska paizszsal, melynek borítékát és teteje bőrét a moly és az egér már egészen lerágta. Ilyenek a magyar hajduk, — végezte be gúnyos pöffeszkedéssel, — és nincsen oly igazhívő janicsár, a ki lovásznak is megfogadná az ilyen naplopót.

— Hallja-e, kigyelmed, — tört ki most Inigo, a kit nem csak ez a hivalkodó beszéd, hanem a lova elvesztése is elkésérített, — ha csak egy magyar hajdú volna is itt és ha kigyelmed nem volna a Migazzi uram foglya, hamarosan meg-

láthatná, hogy nyomorú-e a magyar hajdú! De mivel itt köztünk nincs egy sem: én, a ki jól ismerem a magyarokat, azt mondom és vallom, hogy nem vitéz, czudar az és hazudik, a ki azt állítja a magyarokról, a mit kigyelmed, hogy gyávák, hitványok és árulók.

— Foglyok vagyunk, — szólt Kilergi bég büszke méltósággal; — ezért nem vehetjük föl a lábunk elé vetett keztyűt. Ám azonban, ha a dicsőségesen uralkodó padisah, a teremtet világ ura és fényessége méltónak talál engem arra, hogy kiváltson a kigyelmetek rabságából: én, ime, úgy a magam, mint az egész török sereg nevében felelek és ismétlem azt, a mit már mondtam s a mit mindig is mondani fogok, hogy a szabad hajdú nem katona, hanem utonállásból, rablásból, fosztogatásból tengeti nyomorult életét. És a ki azt mondja, hogy ez nem igaz, az hazudik és fegyverrel fojtom a torkára ezt a hazugságát. — Aztán, a keblébe nyúlva, hosszú aranylánczon függő drága mivű zománcczos érmet vett elő, melyre a korán egy talizmános mondása volt vésvé, s megcsókolva, e szavakkal tette le az asztalra:

— És ne lehessen én nekem reményem az igazhivők boldog paradicsomában, ha hogy elkövetkezik az utolsó óráim, és ne fényeskedjék én lellemnek Allah örökös dicsősége, ha nem

állok ki páros bajvívásra, én magam és velem a testvéreim is, azokkal a magyar hajdukkal, a kikről azt mondom, hogy utonállók, gyilkosok és fosztogatók.

— És az Úrnak az ő szent nevével legyen a fogadásod, — szólt Inigo, a ki szintén elővette zsebéből a monserratói Madonna képét s oda tette a másik mellé az asztalra.

— Itt van az én zálogom, — folytatta. — Migazzi kapitány vegye át mind a kettőt, Tahy kegyelmes urunk nevében, a ki bizonyára megengedi a páros bajvívást barátaink és ellenségeink közt.

— Minden esetre, — felelte Migazzi, a ki alig tudott hova lenni örömében, mikor a kihívás megtörtént.

Mint olyan ember, a ki már gyermekkorában hozzá szokott a csatazajhoz és a fegyverek csörögéséhez, csak akkor volt elemében, mikor a harc, a csatározás mindennapi volt. Épen ezért, ebben az áldatlan békeidőben, valóságos szerencse volt ez a bajvívás, mivel az előzményekből már látható volt, hogy a viadal életre-halálra megy, mert két nemzet harczy becsületéről volt szó. Nem is titkolta megelégedését; hanem föl-emelve fejét és hangját, nagyot ütött öklével az asztalra és fölkiáltott:

— Derék vitézekhez illik az ilyen beszéd;

reméljük, hogy a tettek sem lesznek alábbvalók. Éljenek a vitézek, a bátor lovagok, akármilyen a nemzetségük!

A poharak csengését elnyelte a vigadók lármás riadozása s az ivás most már szabados tivornyává fajúlt. Mindenki egyszerre beszélt, a káromkodás, a szitok, a trágárság egymást érte, s ebben mindegyik a másikat igyekezett túlkiabálni. A mulatság akkor alig volt egyéb, mint rettenetes eszem-iszom, mód nélküli dőzsölés. Még az apró gyermekeket is lerészegítették s az asszonyok követték a férfiak példáját. Annak a kornak egyik gúnydala ezt mondatja a korabeli asszonynyal:

Édes komám uram, míg én leány voltam,
A bor szagától is majd csak meg nem holtam;
De minek utána aztán férjhez mentem,
E nagy irtózástól csak könnyen megmentem,
Addig kóstolgattam a bort lassan-lassan,
Megtanultam végre inni hatalmassan;
A boros üveget szintúgy ápolgatom,
Mint egy kis gyermeket, ölben hordozgatom.

De a társadalmi életnek ez az eldurvulása, főleg a véghelyeken, az akkori háborús viszonyok kikerülhetetlen következménye volt. Ebben az időben a végék voltak a vitézi élet nagy tanító iskolái, melyekben legkiválóbb családjaink ifjai

a szegény lovasok és hajdúk között nyerték katonai kiképeztetésüket és szerezték első babérait, gyakran életük árán. Balassi Bálint megragadó szép költeményekben örökítette meg ennek az időszaknak a végbeli életét, minden dicsőségével és nyomorúságával. A végeken ujultak meg a rég eltemetett lovagvilág küzdelmei, telve azzal a lelkesedéssel, hittel, önfeláldozással, mely egykor a spanyol-mór harczokat kísérte.

Ez a folytonos harc, ez az örökös szembenlét ellenséggel és idegen elemekkel, teremtette meg az alvidékinemességnek hajlékonyabb, ravaszabb jellemét. Kicsiben egész magyar Levante volt akkoriban a Dráva és a Száva köze. Az alvidéki urak anyanyelve a magyar, gyermekkorukban hallják a szerb-horvát nyelvet, török foglyokkal törökül beszélnek, stájer lanczknechtektől rájuk ragad a német szó, velenczés kalmárok az olaszt terjesztik ; a Kelet minden máig is divatos nyelve használatos. A folytonos összeköttetés következtében az alvidéki urak legjobban ismerték a török természetét s bizonyynyal maguk is némi törököséget vettek föl. Árulásban, hitszegésben, dulásban, magyar végbeli hadaink, s élükön a magyar-horvát kapitányok, nem maradtak a török mögött.

Ilyen iskolában növelkedtek a xvi. század vitézei s itt kapta neveltetését Tahy István úr

is, az ivanicsi vár főkapitánya, öcsese Tahy Ferencznek, a pozsegai főispánnak, a ki később stettenbergi báró lett és egész családjával átszakadt a szomszédos Krajnába.

Tahy István kora ifjúságától fogva a harczmezőn, a tábori élet kalandjaiban fejlesztette erejét, elsajátítva a katonaelet jó és rossz tulajdonait, erényeit és bűneit. Vitézség, vakmerőség, kitartás és törhetetlen erély mellett nyers önzés, kapzsiság, kegyetlenség és elvtelenség jellemzi. Eszközeiben nem volt válogatós, erkölcsi tekintetekkel nem törődött: senki és semmi sem korlátozta önző vágyai kielégítésében. Nála minden csak egy czélnek szolgált: a saját emelkedésének. Vitézsége és furfangja, hazafisága és vallásossága csak eszköz vala önzése szolgálatában. Bár kiváló katonai vagy politikai tulajdonokkal nem dicsekedhetett, mégis nagy szerencsével tudta kiaknázni viharos, belküzdelmekben gazdag korát s éles ösztöne mindig megsúgta neki, kihez kell csatlakoznia, hogy előre haladhasson, s mikor kell pártot cserélnie, hogy a kivívott előnyöket ne veszélyeztesse.

Sok szerencse kísérte Tahy Istvánt az élet útjain, de a legnagyobb szerencse akkor érte, midőn Alaghy Annát választotta hitvesének. Anyagi javakat szintén kapott vele bőven, minden hozománynál értékesebb volt a kincs, melyet

magában ifjú nejében kapott. Boldog házasságukból, mely tizenhét évig tartott, egyetlen leánygyermek sarjadt, ki tizenöt éves korában vesztette el anyját s akkor a podgorcezi kolostorba vonúlt, részint, hogy befejezze neveltetését, részint, hogy a férjhezmenetelt bevárja. Mert már a gyászév leteltével eljegyezték Migazzival, s a menyegzőnek a következő évben, május havában kellett végbemennie, a mikor Ágnes a huszadik évét betölti.

Tahy István zászlós úr a fellegvárban lakott, az alája rendelt várórség és végbeli zsoldos hadak főbb tisztjeivel együtt. Ezek közt a legnevesebb, s kétségkívül a legvitézebb is, Migazzi volt, az idegen zsoldos hadak főkapitánya, a ki a fellegvár egyik szárnyában kapott, ha nem is fényes, de kényelmes szállást a maga és hadnagyai számára. Szokásban volt, hogy a végbeli kapitányok, a hiányzó királyi haderő kiegészítésére szabad hajdúkat is fogadtak zsoldjukba.

A mohácsi vész előtt a fölkelő sereg közkatonáinak ezrei a szegény, úgynevezett egy telkes nemesekből teltek ki, a kik békében földművelők voltak s életmódjukban, szokásaikban, műveltségben nem igen különböztek a parasztságtól. De különböztek közjogi állás tekintetében, mivel ők is a szent korona tagjai s a nemzeti jogok osztályosai voltak. Csakhogy, mikor a királyi

hatalom megcsökkenésével a jogbiztosság megszűnt s a törökudások, az idegen zsoldosok fosztogatásai és a *magyari urak* falánksága teljesen kifosztották és minden jogából kitűrték ezt a szegény nemességet, egy részük áttörte a rendiség hatalmas korlátait, együtt kezdett érezni a jobbágysággal s már a hirhedt «fekete ember» pórlázadásához tényleg egész megyék alsó, szegény nemessége csatlakozott.

Ilyen jobbágyrendre jutott köznemes volt Gubecz Máté is, Migazzi szabad hajdúinak első hadnagya egyébként a főkapitány kedvelt embere és messze földön híres katona. Vadabb, féktelembb természet nem volt ennél a szabad hajdúk közt. A legcsekélyebb szóra, gyakran minden ok nélkül is, koczkára tette az életét, melyet különben is csak addig és annyira becsült, a meddig és a mennyire akarátának, szenvedélyének szolgált. Nem volt más gondja, más vágya, mint a harc; viaskodás volt az eleme: csak akkor élt, mikor vérben gázolt, vagy mikor a lova horkolva taposta fübe harapott ellenségei holttestét. A természet hatalmas termettel, roppant erővel áldotta meg, mintha tudta volna, hogy ennek az őrzöngésig vakmerő léleknek olyan burokra van szüksége, a mely daczoljon minden romlással és a poklok is diadalmaskodjék. Aczélos izmai hajlékonyak voltak, mint a párduczéi, éles szeme

mindig meglátta ellensége gyöngé, sebezhető oldalát, s a veszélyt ösztönszerűen mindig idejekorán megérezte, hogy védekezhessék ellene. Ezért a társai nem is hívták őt máskép, mint *Kopó*-nak: de ezt a nevet, egy durva tréfa születeményét, csakhamar messze földön megismerték, sőt rettegni is megtanulták.

Az emlékezetes vacsorát s a kihívást követő reggelen *Kopó* már kora hajnalban kint volt hajdúival a vár előtti mezőségen. A zordon, marcsonalegények, kik közül többnek az arcza csupa forradás volt a sebhelyektől, épen pihentek, ha ugyan pihenésnek lehet nevezni a *bakhátat*, ezt a végeken kedvelt játékot, a melylyel Nagy Lajos királyunk annak idején ostrom nélkül megvett egy olasz várat. *Kopó*, a ki ott heverészett egy tölgyfa árnyékában, csak akkor vette észre *Inigót*, mikor ez már előtte állott.

— Mi jó szél hozott ide, bajtárs? — kérdezte föltekintve.

— Igazán jó szél, mert olyan hírt hozok neked, hogy a legjobb háttas paripáddal sem fizetnél meg érte.

— Akkor csak ki vele! Hanem, ha a *Szellőre* fáj a fogad: annak nagy ám az ára.

— No majd meglátjuk, ér-e annyit, mint az én ujságom, — szól *Inigó* s elmondta a tegnapi vacsora eseményeit. Mikor *Kilergi* bég gyalázó

szavaihoz ért, Kopó vad szenvedélylyel kapott a tisztákjához és szinte hörögve mondta:

— Még nem jutott odáig az én népem nagy nyomorúsága, hogy vérrel le ne moshassuk ezt a gyalázatot, a mit az a rabló pogány rosz órában ejtett rajtunk!

És miután kitombolta magát, hirtelen rákiabált a lovászára:

— Gergő! hahó, Gergő! tegnap eltörött a kenyelvasam: vigyázz, hogy még ma kész legyen!

— Még ráérsz, még ráérsz, — csitítgatta Inigo; — pár nap, talán két hét is eltelik még a bajvívásig.

Kopónak ez eszébe sem jutott, s mintha nem is hallotta volna a spanyol szavait, válogatott bajtársai közt, hogy kit vigyen magával erre a fényes alkalomra.

— Menjünk föl a várba, — csitítgatta őt Inigo. — A választás az urak dolga; különben azt hiszem, hogy Migazzi eddig már tanácskozik a kegyelmes urunkkal.

Mind a ketten gyorsan megindultak s Inigo alig tudta követni Kopót, a ki úgy sietett, mintha üznék. Útközben találkoztak Egri Gergelylyel, a kinek Kopó azonnal elujságolta a kihívást. Egri közbe sem szólt, a míg Kopó beszélt, s csak akkor, mikor a fellegrvár kapuja elé értek, szólalt meg, nagyot simítva a bajuszán:

— Próbán tanul a török. Egy vágás az én szablyámmal, visszakézből: aztán egész életében arról koldúl a pogány.

— Mi jó szél hozott ide, bajtárs?

A fellegrárban, Tahy István szállása előtt, nagy csoportokban sorakozott az őrség. Kilergi bég sértő szavai és a nyomukban következő kihívás, mely több, mint száz hadnagy jelenlété-

ben történt, nem maradhattak titokban: s mikor Inigo meg a két hajdú odaért, mindenki csakis erről beszélt. A magyar hadnagyok, mihelyt Kopó megjelent, mind köréje csoportosultak, hogy vele, kit mindnyájan elsőnek tudtak maguk közt, megbeszéljék a teendőket és a bajvívás részleteit. Hozzájuk szegődtek a zsoldosok is, és ki a tegnap esett gyalázó szavakat emlegette, hogy még jobban föltüzelje a már úgysis bőszült hajdúkat, ki pedig azon sajnálkozott, hogy a sértés nem rajta és nemzetén történt.

Migazzi már kora reggel bent járt Tahy úrnál, hogy kieszközölje az engedélyt a bajvívásra. Noha az akkori háborús időkben az ilyen harci viadalok, portyázások, kalandozások napirenden voltak, hivatalos formában mégis nehéz volt rájuk engedélyt kapni, mivel Miksa király a drinápolyi szerződésben megkötött békét csakugyan meg akarta tartani a törökkel és minden hadi vállalkozást, bajvívást szigorúan eltiltott a véghelyeken, mivel *a háború kezdetét mindenki tudhatja, de nem a végét: pedig nyugtával dicsérd a napot.*

A jelen esetben azonban Tahy úr nem sokáig kérette magát és pedig nemcsak azért, mert a magyar fegyverek dicsőségéről volt szó, a melyre, minden kapzsisága mellett is, adott valamit, hanem azért is, mert ennek a bajvívásnak sze-

rencsés kimenetele nagyon felszökkenhetheti vala az ő zászlójának az értékét, a miből ismét hasznot remélt. Mert a magánérdekek hatalmas versenyharca a XVI. század minden háborújában párhuzamosan folyt a csatatéri mozgalmakkal: minden egyes siker, minden kivívott diadal, ha nem is rögtön, de föltétlenül meghozta gyümölcsét, mert növelte a győző tekintélyét, befolyását és kívánatossá tette a szövetségét, úgy a saját ura, mint az ellenfele előtt.

Ilyen számítások forogtak Tahy István agyában. Hamar megegyezésre jutott tehát Migazzi-val és megadta neki az engedélyt, hogy nyolcz napon belül páros viadalra bocsáthassa tiz hajduját, a Kopó vezetése alatt s fél órai tanácskozásban már a kilencz kísérőt is kijelölte, még pedig a javából, hogy a győzelem minél biztosabb legyen.

Mikor végre Migazzi öles alakja a széles verandán föltűnt, egyszerre elnémúlt minden nesz s valamennyien feszült kíváncsisággal várták a kapitány szavát.

— A kegyelmes úr — mondta Migazzi lassan és kivette kebléből a jegyzéket — tudomást szerezve a tegnap estéli mulatságon történt összeszólalkozásról, minekutána a magyar fegyverek becsülete forog koczán, elhatározta, hogy nyolcz napon belül, de sem előbb, sem utóbb, tiz haj-

dúnak egyszer és mindenkorra megengedi a bajvívást.

És kibontva a kezében tartott jegyzéket, névszerint fölolvasta a kiválasztottakat, a kiknek elseje a Kopó volt.

Hangos éljenzés zúgott föl a névsor fölolvassása után, s a háromszor fölviharzó riadalom mutatta, mennyire jól választották ki a bajnokokat, s mennyire megegyezett ez a válsztása a katonák közmeggyőződésével. Mikor az örömjaj lecsendesült, Migazzi újra megszólalt s ezuttal a tíz választott bajnokhoz intézte ünnepélyes szavait:

— Fiaim, a magyar név becsületét a ti szabályaitok élére bíztuk s valóban nem is tudnánk neki méltóbb és biztosabb védelmet keresni. Ennek utána hittel fogadjátok az én kezeimhez, hogy a mai naptól a bajvívás napjáig semmiféle hadi szerencsével nem próbálkoztok, nehogy a nagy napon akár fáradság, akár kapott seb, akár másnémű akadály gyöngítsen benneteket. Mert ha hogy ez bárminémű okból megesnék, imhol látjátok, nagy szégyenünkre lenne.

Mindnyájan átlátták ennek a tilalomnak a fontosságát, s rögtön hittel fogadták, hogy a bajvívás napjáig semmiféle hadakozásban, portyázásban részt nem vesznek, hanem egymás közt és társaikkal vitézi módon gyakorolják magukat

a fegyverforgatásban. Erre Migazzi átadta a *bajt író* levelet Kopónak, ez pedig, maga mellé vevén Egri Gergely bajtársát, rögtön lóra kapott, hogy megvigye a kihívást Murteza pasának, a ki Nagy-Velika földvárában tartotta hadait.

A két hadnagy előtt nyíllövésnyire a harsonás lövögolt, a ki fehér zászlóval és hangos kürtszóval jelezte, hogy követséget vezet. Elhagyva a várat, útjuk a szétdúlt és fölégetett alsó-városon vezetett keresztül, a melyből kiérve, lejutottak a termékeny, de akkor ugaron hagyott és sivatag dombvidékre.

Még ötven esztendő sem telt el a mohácsi csata óta s a három részre oszlott Magyarország máris sivataghoz hasonlított. Könny a szemekben, keserűség a szivekben, rombolás és halál mindenfelé: ez volt az ország állapota. Szegény és gazdag, a kunyhók és várak lakói egyaránt megéreztek az idők viharos járását.

Nem halni, hanem élni volt akkor nehéz a hazáért, a haza földjén. Csak az életben maradók érezték igazán a sors minden keserűségét. Ez a század a pusztulás százada; az ország minden tája tele volt rommal, omladékkal, s a régi építészet sok szép alkotása ekkor jutott enyészetre. — Ki pusztította el? török, magyar, vagy német? — Mindnyájan: de a legtöbb kárt bennük mégis talán a török tette.

A töröknél egy cseppet sem voltak emberségesebbek azok az idegen zsoldosok, a kiket a bécsi udvar szokott az országban tartani. Az idegen uralomhoz a katonai önkénykedés legdurvább kicsapongásai járultak s végig kísérték történetünk kétszázados folyamát. Úr és paraszt, város és vidék egyaránt határtalanul szenvedett e lelketlen nemzetközi hordáktól s a zsoldosok meggyűlöltették magát az ügyet is, a melynek védelmére ide küldettek.

De maguk a magyar urak sem voltak kiméletebbek egymás és a nép iránt.

Csaknem minden vidéknek, minden vármegyének megvolt a maga zsarnoka, a ki erőszakoskodott a nemességen, dúlta, fosztogatta a köznépet, s az ilyen *magyari urak* kiméletlen zsarnoksága csaknem minden országgyűlésen szóba került, mert a nagy ragadozók falánkságának védtelenül kiszolgáltatót és közójük ékelt kis- és középnemesség meg az egyházi birtokosok épen csak úgy nyögték e zsarnokok mostoha igáját, akár a jobbágység.

Kopónak minden vadsága mellett elszorúlt a szive, mikor köröskörül mindenfelől a rettenetes romlás, pusztulás képe vigyorgott feléje; hirtelen megsarkantyúzta a lovát, hogy minél hamarabb kijusson a szomorú völgytorokból. Eszébe jutott atyja, a kinek házacskáját szintén

fölégették és őt magát talán rabszíjon hajtották volna el, ha késő éjszakán, fagyos télviz idején el nem bujdosik feleségével meg a kis Gergővel

Kopó és Egri Gergely útban a török tábor felé.

és nem menekül a hegyek közt fekvő Petrovina-ba, a hol, mivel Kopó a Tahyak zsoldjában állt, letelepedhetett.

A két hajdú sokáig szótlanul lovagolt egymás mellett; Egri Gergely rendszeren hallgatag ter-

mészetű volt, Kopót pedig szomorú gondolatai foglalkoztatták. Sírt benne a lélek, ha ősz atyjára, megtört anyjára gondolt, a kik, tehetős köznemesekből, aggkorukban jutottak nyomorúlt jobbágyrendre és azokkal együtt vonták az igát, a kiknek azelőtt parancsoltak; ha pedig kis öcscse, a vidám és fürge kis Gerő jutott eszébe, keservesen elfohászkodott és előre sajnálta a gyermeket, a kinek csak a parasztság meg a hajdúság között lehetett választása. Pedig ez keserű kenyér volt mind a kettő, alig érdemes arra, hogy megbecsülje érte az életét. A vad hajdú kőkemény szive ellágyult; rég eltemetett vágyak, rég alvó érzelmek keltek föl elfásult lelkében és szeretne volna viszontlátni övéit, az egyedülieket, a kiket szeretni tudott. Végre, mintha le akarná rázni vállairól a nem oda való gondok terhét, elborúlt arczczal nézett társára és sóhajtva mondta:

— Imhol, testvér, a szép ajándék, a mit ezek az átkozott pogányok hoztak nekünk; imhol pusztulás az ország állapotja, a mióta betették hozzánk a lábukat!... Ám, ha hogy egyszer a Száván is által szoríthatjuk őket... — azt akarta mondani: akkor majd a némettel is elbánunk! — de hirtelen eszébe jutott, hogy most még ő maga is a német zsoldjában áll, s ezért, ketté harapva a szót, megint csak sóhajtott.

Egri Gergely, a ki igazi hajdú volt és csak azt szolgálta, a kitől a hópénzt kapta, jobban törődött a Tahy uram sikereivel, mint hazája javával, s ezért nem is mindjárt értette meg a Kopó eszejárását; abban azonban, noha más okokból, mégis megegyezett vele, hogy a törököt bizony csakugyan jó lenne kipusztítani az országból.

— Ha hogy a törököt csak a Dráván is általúzhatjuk, — felelte vontatottan, — nem sok idő múltán belekóstolgatunk a Báthori István uram boraiba is. Pedig jó borok lehetnek, a miket ott szüretel Rézmál és Tokaj vidékén

A megindult beszélgetés most már élénken folyt tovább; az ország állapotával nem sokáig foglalkoztak; s mivel mindenki legjobban szeret a saját mesterségéről beszélni, az övék pedig a fegyverforgatás, portyázás és fosztogatás volt, lassankint megemlékeztek hadi kalandjaikról, együtt és külön kiállott veszedelmeikről, a nevezetesebb bajvívásokról, egy-egy vakmerő fegyvercsínyről: s annyira elmerültek véres, sokszor borzalmas emlékeikbe, hogy csak akkor tértek magukhoz, mikor az előttük lovagló harsonás hangos kürtszóval figyelmeztette őket, hogy a török-földvár elé értek.

Mire körülnéztek, már húsz-harmincz spáhi körülfogta őket s kíváncsian kérdezgette tőlük, mi járatban vannak. Lassanként egész sereg po-

gány gyűlt köréjük, spahik és janicsárok, reiszek és azábok, a kik mind melegen érdeklődtek a két hajdú küldetése iránt, s mikor megtudták, hogy az ivanicsi vár hadnagyai *bajt írtak* nekik, örömujjongással fogadták a kedves hiradást. Sátrak és faházak közt vezették a követséget a félig kőből, félig földből rögtönzött rondellába, hol Murteza pasa keleti módra, dagadó párnákon ülve fogadta őket. Mögötte félkörben álltak főtisztjei: az agák, beglerbégek, amirák és bégek, számra mintegy ötvenen, valamennyi jeles vitéz és bátor katona.

A két hadnagy megállt és katonásan köszönt a pasának. Aztán Egri Gergely, a ki jobban értett a kardforgatáshoz, mint a szóbeszédhez, megpödörte sudaras bajuszát és intett Kopónak, hogy beszéljen. Ez pedig büszkén szembenézett a fényes gyülekezettel, hátra vetette a derekát s jobb lábát előre téve, lassan, értelmesen elbeszélte Kilergi bég elfogatását, a vacsora történetét s az akkor ejtett gyalázó szavakat; végre, a szokásnak megfelelően, kivette kebléből a *bajt író levelet* és hangosan fölolvasta:

Ezt a bajt pedig írjuk a híres és nevezetes Murteza pasának, Nagy-Velika vár nemes és vitézlő kapitányának.

Minekutána megtudtuk, hogy a kigyelmed katonája, vitézlő Kilergi beglerbég uram, don

Inigo Lopez mi hadnagyunk előtt azt mondta, hogy a magyar szabad hajdú nem katona, mivel hogy utonállásból, rablásból, fosztogatásból tengeti nyomorú életét; a mire, a kigyelmed engedelmével az a feleletünk, hogy vitézlő Kilergi beglerbég uram hazudott és esmét is hazudni fog, hahogy valamikor még efféle beszél. És ezért azt kérjük kigyelmedtől, hogy valamiképen tetszett nekünk tíz magyar hajdunkat bajvívásra ereszteni, mind ugyanazonképen placeat kigyelmednek is tíz vitéz harczost állítani, hogy kopja törésben, avagy karddal és szablyával és esmét csakánynyal való páros viaskodásban, életre és halálra is próbát tegyenek, hahogy kinek a nemzetsége lenne előbbre való a fegyvereknek az ő forgatásukban.

Die VII. Aprilis, 1572.

Migazzi Capitaneus.

Mikor elolvasta a levelet, odadobta a pasa lábai elé; az egyik bég rögtön kirántotta szablyáját és annak a hegyére szúrva átadta a pasának: ez volt az ígéret, hogy a bajra hívást elfogadják. Aztán a pasa pár szóval arra kérte a két hadnagyot, hogy addig, míg a választ elkészítik és kijelölik a vitézeket, menjenek át a szomszéd sátorba, a hol üdítő italokat rendelt számukra. A hadnagyok rögtön át is mentek és igen sok régi ismerőst találtak a körjük csoportosuló katonák közt; élénk beszélgetésbe

ereszkedtek a törökökkel s bizony már egy óra is elmúlt, mikor a pasa ismét hívatta őket a válasz átvételére. Ez a válasz, a török akkori gögójének megfelelően, nagyon durva és főnhéjazó volt; Murteza pasa elfogadta a kihívást, mely életre-halálra szólt, csak tíz helyett azt akarta, hogy a vitézek mind a két részről tizenhárman legyenek: mert ezt a számot az akkori babonás világban szerencsétlennek tartották a magyarokra nézve.

Hafiz bég, a ki már nem egyszer mérte össze fegyverét Kopóval, fölolvasta a névsort. Elsőnek *Kilergi bég* volt fölírva, a kire a bajvívás vezetését is bízták. Aztán következtek a többiek, köztük egy renegát is, a mai Kerecsen bég.

— Kerecsen bég? — kiáltott föl Kopó, csodálkozva.

— Igen, Kerecsen bég! — felelt a bég maga, a ki szintén jelen volt. — Nos, aztán? talán nem tetszik?

— Mondja csak, kigyelmed, — kérdezte Kopó: — hát aztán tudja-e, miért is írtunk bajt a töröknek?

— Már hogyan tudnám!

— Akkor hát azt is tudja, hogy a török ő kigyelme legyalázta a mi nemzetünket és azért verekszünk. És kigyelmed ugyan mely vidékről való?

— Zalába, én.

— Hát Zala nem magyar vidék? És ha kigyelmed magyar katona, hát a töröknek segít verekedni a magyar becsület ellen?

Mialatt Kopó ezeket mondta, alig tudta fékezni magát; a renegát pedig fitymálva vállat vont és nem is neki felelt, hanem a körülállókhoz fordult:

— Hallják-e, kigyelmetek, mit össze nem haddar ez itt? Mintha csak tegnap vett volna először kopját a kezébe! Itt vannak a magyarok! — és gúnyosan a zsebjére ütött: — azt szolgálom, a ki megfizet. Te pedig, szép ecsém . . .

— Az én nevem nemes Gubecz Máté — vágott közbe Kopó hevesen; — s ha nem itt volnánk, a hol vagyunk . . . — és önkénytelenül a kardjához kapott, de aztán nagyot nyelt, mint az, a ki kénytelen zsebre vágni a más gorombaságait, és maró keserőséggel folytatta:

— Hát jól van: hiszen a tiszta buzának is van alja. Hanem azt még sem értem, — fordult Hafiz béghez, — hogy kigyelmed, a ki jó török és vitéz katona is, eltűri, hogy ez a renegát szidhassa a tulajdon atyjafiait. Mert hát mindig és mindenhol voltak hitehagyott árulók . . .

— Az áruló te vagy! — dörgött a renegát, s vad indulattal rántotta ki kardját, hogy levágja a hajdút. De ez meg sem moccan, hanem keresztbe fonva karjait, megvetően nézett Kerecsen

bégre, a kit a többi törökök körülfogtak és menten lefegyvereztek, nehogy kárt tegyen a hajduban. Egri Gergely pedig nagyot sodorintott sudaras bajuzán és nyugodt, mély hangon oda szólt Kopónak, hogy a többiek is meghallhatták:

— Jól van, jól! Egy hét nem a világ: akkor majd megkóstoltatjuk vele a Túrmező fűvét.

Kopó bocsánatot kért Hafiz bégtől ezért a kellemetlenségért, melyet a hevességével okozott; a bég pedig, két kezét a hajdú vállaira téve, sokáig merően a szemébe nézett, aztán megcsókolta a homlokát és azt mondta:

— Allah nagy és az igazat szereti. Egy az Isten és egy a haza: jaj annak, a ki megtagadja őket!

A két hajdú most már lóra kapott és gyors vágatásban sietett hazafelé a válaszszal. Még napszállat előtt bejutottak az ivanicsi várba; ott aztán a magyar hajdúk számát is rögtön kiegészítették tizenháromra.

II.

A petrovinai völgy a vukomeri dombvidék egyik mellékvölgye és mintegy másfél órányira benyúlik az Uszkók-hegységbe is. A vidék erdős; a fenyves örökzöldje mellett dúsan tenyészik a bükk-, a tölgy-, a cser- s a nyirfa. Gazdag az erdő vadakban is; az őz és a szarvas, sőt a hiúz, vadkan és a medve is otthonos a vidéken.

Az ilyen zárt völgyeknek, hol messze környék egy-egy várat ural, mindig volt bizonyos territoriális jelentőségük, mert a kisebb dinaszták mindig érvényesültek ezeken a nehezen megközelíthető ormokon. Ez a vidék a xv. és xvi. században a Tahyakat uralta, kiknek emlékezetét még ma is néhány rom és alapfal hirdeti, míg hadaiknak fényes fegyverzetéből már csak egy pár rozsdás lándzsa maradt fenn, melyet az együgyü horvát paraszt kiszántogat a falak mellől.

Közel Petrovinához, meredek erdős orom tetjében épült a Tahyak családi vára. Voltaképp csak várkastély volt, megerősített családi ház,

mely bástyaival inkább a véletlen megrohanást akarta megakadályozni. Csak egyszerű várfala volt s a kastélytól kerítés választotta el. A várkastély melléképületeit a várnépség lakta, míg az őrség, ha volt, a bástyák mentében tanyázott. A kastély mellett épült a négyszögletű óratorony, mely egyszersmind a kapu bejáratát is védte.

Maga a kastély alig kőhajításra volt a szegényes falutól, melynek szerény templomától csak a vásártér választotta el. De az ősrégi, főnemes Tahy-család, melyből a mohácsi vész előtt nem egy vitéz törökverő kapitány sarjadt, most már csak nehezen tudta megvédeni birtokait a portyázó török martalóczok ellen, kik tüzzel-vassal dúlták Szlavoniát és a mit el nem rabolhattak, azt fölégették s minden évben töméntelen népet hajtottak el rabszíjon.

A mohácsi csatásíkon királyunk a fertőbe fült: abban veszett el, a mi életében is környezte. Az emberek szétfutottak, mindenkit elfogott a félelem: de akkor még senki sem hitte, hogy ez a csatavesztés törökdúlásnál, királyhalálánál egyebet is jelent. Habsburgi Ferdinánd még csak készülődött az új királyságra, mikor, alig hat héttel a mohácsi vész után, Szapolyai János már meg is koronáztatta magát. És megindult a két koronás király harca, a melyben

János húzta a rövidebbet, mindaddig, míg a cseri barátok ki nem találták az evangéliom-

Tahyék családi várkastélya.

ból, hogy: *a ki vele jót tészén, az az ő atyjafia.* Az atyafi pogány volt: s mert János király kezét csókoló fiává szegődött, segített is a jó szultán,

de a megsegített országot magának tartotta, kamat fejében.

Igy történt, hogy Buda eleste (1541 nyarán) másfél száz esztendőre három központot teremtett hazánkban. A magyar állam, midőn java részében a byzanczi örökségben ülő török hatalom körébe esett, megszűnt önálló tényező lenni az európai államrendszerben. Az ország Habsburgot uraló része a német birodalom nemzetközi politikájának az érdekkörébe tartozott, míg Erdély és részei magyaros jellegű török hűbéreké váltak. Az új szerződés pedig, a drinápolyi béke (1568 elején), az ország ama csekély maradvékát is megnyitotta az ellenségnek, mely pusztító kalandozásaitól eddig rendszerint mentve volt.

E fejetlen állapot hatásait megérezte mindenki, de legsúlyosabban a szegénység, a jobbágyrenden levő köznép. Őt nemcsak a portyázó törökök, meg a fizetetlen idegen zsoldosok sa nyargatták, hanem a saját földesurai is, a kik még embertelenebbül zsarolták, mint ellenségei. Úgy bántak vele, akár az oktalan állattal, s ez a bánásmód lassankint csakugyan vadállattá is nevelte. Az állam, az egyház, a földesúr, a végbeli kapitányok töméntelen adóval, szolgálattal, munkával terhelték, s megtakarított vagyonkáját, ha volt, az ellenség, vagy a védelmére

rendelt zsoldosok rabolták el, — ha ugyan a földesura már előbb reá nem tette a kezét. A mi kevés ideje a százféle robot és más egyéb sanyarú munka közt maradt, a csapszékben töltötte, hol borba fojtotta bánatát, de efféle mulatságait rendesen verekedéssel végezte.

Ezekben a nehéz, válságos időkben a Zágrábban székelő Tahy Ferencz zászlós úr alig követhetett volna el nagyobb könnyelműséget, mint azt, a mit 1570. tavaszán elkövetett, mikor szobozslai Petrás Farkas uramat küldte le várnagynak Petrovinára. A durva és kegyetlen, de alapjában véve gyáva ember valóságos isten-ostora lett a kezére jutott vidéknek. Rövid másfél év alatt jobban reszkettek a nevétől, mint magától az ellenségtől, s a szegény föld népe csak *hajás töröknek* nevezte kegyetlen, fekete lelke miatt. Hite, Istene nem volt: lutheránusnak vallotta magát, hogy a kilenczedet is magának szedhesse s ha a sanyargatott nép Isten irgalmára hivatkozva könyörgött hozzá kegyelemért, durva göggel szokta mondogatni: — az Istentől pedig én semmit is nem félek, mert a Dráván túl hagytam, — ezt pedig azért mondta, mert az előtt a kanizsai pasa zsoldjában állott. A szegény jobbágyok hasztalan fordultak könyörgéseikkel Tahy Ferenczhez; a gögös főúr kibotzott a udvarából a panaszolkodókat, rájuk eresz-

tette a hajdúit, mintha csak I. Ferdinánd hirdethd szójárását gyakorolta volna rajtuk: *ebet ebbel maratok*.

Az agyonzaklatott nép, mint a halálra üldözött vad, rettegve bujdosott az erdőkben és a hegyek között. A rossz termés, az inség, meg az örökös háború annyira elkínzta a szerencsétleneket, hogy már a halált is többre kezdték becsülni, mint az ilyen nyomorúlt életet. Nagy darab földön még csak Petrovina volt az egyetlen falu, a melyet föl nem égettek, de ezt meg már Petrás Farkas annyiszor megsarczolta, hogy a jobbágyság megörölte a fakérget s korpából vegyítve abból süített kenyeret. Sőt az emberhúsevés is elterjedt: nemcsak a holttesteket falták föl, hanem az éhezők tulajdon gyermekeiket is levágták.

De ennek a halálra gyötört, elátkozott népnek minden csapásnál jobban fájt az a pokoli kegyetlenség, a melylyel Tahy uram várnagya Istenétől és templomától is megfosztotta. Ez volt betetőzése minden szenvedésének, s mikor ezt is meg kellett érnie, feljajdult benne a lélek; és a mit nem tett meg mindaddig, a míg csak saját nyomorúlt életéről és vagyonáról volt szó, megtette akkor, midőn Istene és vallása forgott veszedelemben. Mikor Petrás Farkas elűzte a petrovinai papot, megbotoztatta a misére járó-

kat, s arra akarta kényszeríteni a jobbágyságot, hogy vele együtt hallgassák a lutheránus prédikációt, mindnyájan, mint egy ember, megtagadták az engedelmességet, és inkább kinoztatták, gyötörtették magukat, mintsem hogy a vallásukat megtagadják.

Az ilyen erőszakoskodások a vallás dolgában gyakran előfordultak akkor hazánkban; mert habár a reformáció akkor még nem volt is egyértelmű az egyház pozitív megtámadásával, mégis elég számosan akadtak főuraink között, a kik már erőszakkal alkalmazták a *cuius regio eius religio* elvét.

Épen ezért, talán sohasem imádták e haza földjén oly sokféle módon az Istent, talán sohasem élt rajta annyi régi és új, keleti és nyugati, keresztyén és nem keresztyén felekezet, mint a xvi. században. És bármilyen elkeseredéssel álltak szemben az emberek s a pártok egymással, sohasem volt vallásosabb idő az akkorinál, és az Istenben való hit és bizalom sohasem hatotta át annyira a sziveket, mint épen abban az időben; mert hová is fordulhatott volna az örökké halálos veszedelemben vergődő ember, ha nem a vallásához? Saját Istenétől várt mindenki oltalmat, saját Istenétől remélte mindenki, hogy *jó Magyarországot esmét föltámasztja és esmét hatalmat ad.*

Ezért, mikor Petrás Farkas erőszakkal lefoglalta a petrovinai kis templomot a lutheránus praktika részére, mikor elüldözte és később halálra kerestette a szegény jobbágyok katolikus papját, a fanatizmus legveszedelmesebb kitörését, a vallási gyűlölet viharát zúdította föl maga ellen. A már mindenéből kiélt és agyonzsarolt jobbágyság, a melynek — a krónikás szerint — csak véresre vert meztelen teste maradt meg, rajongással ragaszkodott egyetlen, nem földi kincséhez, a vallásához és nem bírta elszenvadni, hogy megfoszszák szeretett papjától, a ki évek hosszú során át vele szenvedett s ezernyi bajában a fölülről jövő jutalom reményével bátorította kitűrésre. Napok, hetek óta elzüllött, a zavarosban halászni szerető bujtogatók jártak kunyhóról-kunyhóra s izgatták, lázították a már különben is forrongó népet, melynek kedélye hasonló volt az izzó zsarátnokhoz: csak még a szélrohamra volt szükség, hogy lángra lobbanjon.

S ez a szélroham is megjött, a véres emlékezetű 1572-ik évbeli április második vasárnapján, az istentisztelet alatt. Verőfényes, derült nap volt az, s a petrovinai jobbágyok a környékbeli föld népével, a szokottnál nagyobb számban ácsorogtak a kis templom előtti piacon. Reggeli nyolcz óra lehetett, s bent a temp-

lomban már javában állott a lutheránus istentisztelet, melyet valami messze földről elüldözött és ide szakadt prédikátor tartott, a kit a várnagy befogadott a kastélyba, részint a saját gyönyörűségére, részint a jobbágyok boszúságára. A szegény jobbágyok a világ minden kincseért be nem tették volna lábukat a templomba, s inkább meghaltak volna, mint sem hogy a *kegyetlen gyilkosok* — így hívta Ferdinánd király a vallásújítókat — istentelen praktikáiban részt vegyenek; s nem is hallgatta ezt az istentiszteletet senki más, mint a várnagy, meg a családja és néhány hitéből kivetkőzött zsoldos hajdú.

A sűrű csoportokba összeverődő parasztság eleinte halkabban, később egyre hangosabban és tartózkodás nélkül panaszolkodott egymás közt, keseregve saját nyomorúságán és átkozva a várnagyot, a ki ennek az általános romlásnak a főokozója.

Vagy egy tuczat hetvenkedő, rablóképű hajdú koválygott a csoportok közt, fél füllel hallgatózva, szóba-szóba állva a jobbágyokkal, kiket részint szép szóval, részint fenyegetésekkel arra akartak bírni, hogy menjenek be a templomba s vegyenek részt az istentiszteletben; de a parasztok sokkal jobban föl voltak bőszerűve a várnagy ellen, mint hogy a szép szóra megjuhászodjanak, aztán meg sokkal többen is vol-

tak, mint hogy egy tuczat fegyveres lator fenyegetései előtt meghajoljanak.

A hajdúk végre, mikor látták, hogy semmire sem mennek a parasztokkal, megszimatozva a közelő zivatart, okosabbnak találták, hogy a vihar esetleges kitörésekor mind együtt legyenek, s ezért lassankint mind oda gyülekeztek a templom ajtaja elé, mintha őrséget állanának, s aztán, előbb erőszakkal, majd szép szóval azt akarták elérni, hogy a templomajtó közvetlen közelében állók vegyék le a süvegüket. De ezek csak azért sem vették le, sőt, a ki addig a kezében tartotta, még az is föltette és a hajduk elé terpeszkedett, röhögve kidüllesztette a mellét, csurgóra vágta a süvegét, lökdöste a pajtását, a hajdúk elé köpdösött a földre, kiabált, fütyölt, lármázott és minden más kitelhető módon ingerelte a lándzsás poroszlókat.

A várnagy, a ki ott ült a szószék alatt és igen szépen kilátott a piacra, sűrűn arra felé forgatta a fejét s mikor a folyton erősödő zsvajból, meg egyéb kézzel fogható jelekből észrevette, hogy a szokatlanul nagy számú tömeg magatartása nem oly alázatos és meghunyászkodó, mint rendszeren, egyszeriben nagyon szeretett volna otthon lenni a kastélyban, a bástyák mögött, fizetett hajdúi és zsoldosai közt, s magában átkozta azt a szerencsétlen és ostoba

prédikátort, a ki csak húzta, nyújtotta az istentiszteletet; de azért, bár titkon félelmes aggodalmak gyötörték, igyekezett nyugodtnak látszani, nehogy pár hajdujába félelmet, a nagyszámú tömegbe meg bátorságot öntsön.

A templomajtóban Petrás hajdui a lázadó néppel.

— Átkozott nemzetség! — kiabált a piacon egy siheder; — rosszabb, mint a pogány török!

— Miért is nem mégy Zágrábba, szép ecsém: hogy elmondanád ezt az uraknak is? — kérdezte gúnyosan egy marczona, hatalmas termetű pa-

raszt és nagyot suhintott fütykösével a levegőben.

— Zágrábba, ugy-e? — csattant föl a másik; — talán bizony a Draskovics uram ő kigyelme elejibe, hogy a Dózsa apánk sorsára jussak?

— Itt pedig hiába ordítasz, mint a koldús a búcsúban: úgy sem hallgat rád senki.

— Se' itt, se' Zágrábban nem hallgatnak ránk, — dörmögött egy vén pásztor, és görcsös botjára támasztotta az állát; — az urak mind egy húron pendülnek: holló a holló szemét nem vájja ki.

— Azért tegyünk magunk igazságot a bajunkban: még pedig hamarosan, hogy a testünk is, lelkünk is az ördögé ne legyen.

— Bizony pedig azé lesz előbb-utóbb, — szólt közbe keserűen az öreg Gubecz, a kinek ugyan nem nagy böcsülete volt a faluban, mert mindnyájan tudták, hogy Kopó, a fia, szintén a Tahyakat szolgálja, de éppen ezért félték is tőle egy kicsit.

— Bizony pedig azé lesz előbb-utóbb: imhol már hatalmat vőn rajtunk a pokoli fajzat és kárhozatba visz bennünket, mivelhogy kiverte a mi Istenünket az ő templomából.

— Közibünk szakadt a Luczifer és nyakunkra hozta a Béliál papját, a mi szent papunk helyett.

— Átkozott legyen minden nemzedéke ennek a kockázó, gyilkos zshiványnak . . .

— Az a! jól mondja kigyelmed: gyilkos zshivány! Én magam láttam, hogy levelessé tették Zágrábban: tulajdon szememmel láttam a gubernátori ház kapuján egy nagy pöcsétes irást, és azt mondták, hogy a Petrás uram neve is rajt van, mivel hogy hamis pénzt csinált, rabolt, roszul esküdött . . .

— És ha a jég elveri a szőlőt, ha a dér megrottja a gyümölcsöt, ha a rozsdá meg az üszög megeszi a gabonát, ha a lábas jószág elhull: mindjárt a rosz időre, a plánéták járására fogják; pedig minden átkot, fekete halált, romlást ezek a gyilkos paterinusok hoznak az országra.

— Föl kell gyujtani a házát! Meg kell égetni! tűzbe vele! akaszszuk föl! akaszszuk föl! — kiabált a tömeg zagyván és egyre jobban tolongott, hullámzott a templom ajtaja előtt.

Ebben a pillanatban vége lett az istentiszteletnek és a várnagy megindult a templomból kifelé. Magához szólította hajdúit s azok közül, a kik vele hallgatták az istentiszteletet, néhányat oda állított a templom ajtajába, hogy a bezárt kapuk előtt őrt álljanak. Ő maga pedig a többi hajdúval — lehettek huszan, huszonöten — megindult a kastély felé. A mint a tömeg meg-

látta, hogy a várnagy jön, még jobban tolongott és dühösen kiabált:

— Eretnek kutya! Csaló tolvaj! Körmös barát! Hajas török! Vérszopó! Üssétek agyon! Föl kell akasztani! — de azért senkinek még a haja szálát sem görbítették meg.

Azon a rövid úton, mely a templomot a kastélytól elválasztotta, a szitkozódó tömeg nyomon kísérte a várnagyot és egyre gyalázó szavakkal sértegette, halállal fenyegette. Az a pár hajdú, a ki gyűrűt vont a várnagy és családja körül, csak nagy nehezen tudott utat törni a rajló emberáradatban, a mely, ha a lándzsák erőszakos nyomására kénytelen-kelletlen szétnyílt is előttük, mögöttük megint rögtön összecsapott; különösen, mikor a kastély kapujához vezető keskeny, mély úthoz értek, a tömeg annyira összetorlódott, hogy a várnagynak meg kellett állnia s úgy látszott, hogy most csakugyan komoly veszedelemben forog.

— Siessünk! siessünk! — biztatta halkán a hajdúit, a kik maguk is szerettek volna bent lenni a kastélyban, hogy a falak mögül bátorságban gúnyolhassák a parasztok tehetetlen dühét.

— Vissza! vissza! — riadoztak a hajdúk, s rávetve magukat az elsőkre, kopjaikkal visszaszorították a tömeget. A közel állók, a kikre,

mint a jégeső, sűrűn hullottak az ütések, ordítózva, sikoltózva hátráltak, a mennyire lehetett;

Boszú-ordítás tört elő a sok száz ember torkából.

rugdosták, lökdösték a mögöttük állókat, és könyökeikkel, meg lábaikkal segítettek magukon :

a közből esők pedig, a kiket meg hátulról előre nyomtak, káromkodva, átkozódva igyekeztek szabadúlni a két tűz közül. Végre a rettenetes tolongás alább hagyott s a hajdúknak sikerült kis szabad helyet csinálni a kapu előtt; a kastélybeliek hirtelen fölnyitották a kaput, a várnagy besurrant, utána tódultak a hajdúk is és az utolsók már lándzsájuk nyelével verték a tömeget, hogy be ne nyomuljon. Mikor már mindnyájan belül voltak, hirtelen becsapták a kaput a tömeg orra előtt, eltorlaszolták és megtámasztották: aztán jó éjszakát! A várnagy föl-szaladt a toronyba és kinézett az egyik ablakon, de rögtön megdöbbenve kapta vissza a fejét: — Ah, milyen hangyaboly!

A háborgás, kiabálás és a zürzavar most még fokozódott ugyan a kastély előtt, de aztán, mint a tarajos hullám, mikor útja végén tornyosúlva vágódik a parthoz és rögtön azután morajló zúgással hanyatlik vissza: úgy rajzott vissza a tömeg is a kastély falai alól a templom felé. A piacz közepén, rozoga hordó tetején, egy el-züllött, marczona képü alak vad szenvedélylyel izgatta a népet. Közvetlen közelében a csöcse-lék, a jobbágyok söpredéke, ez a semmivel nem bíró, semmit nem kockáztató s épen azért semmitől vissza nem rettenő gyülevész nép csoportosult: olyan kötekedő, törvényen kívül álló

korcsmázó zagyva nép, a mely a bicskát kinyitva hordozta a tüsszőjében, s a melynél mindig volt egy darab sós kenyérbél, hogy beköthesse a sebet, ha a verekedésben beverték a fejét. Fölöttük, mint a boszú, a gyűlölet megtestesülése, ott állt az a tagbaszakadt, zordon alak és ingerelte a jobbágyságot, ezt a röghöz lánczolt fenevadat, hogy eltépje átkos bilincseit. Mély torokhangja hörögve fuladt el néha dühében, mintha a kegyetlen, vérevő harag fojtotta volna torkába a szavakat s ilyenkor csak vértől aláfutott szemeknek vészes villámlásából lehetett látni, hogy átkozni akar.

Ez a vad, marczona demagóg Nelipics Mladen volt, a zsupán, a mint rendesen nevezni szokták: csavargó, lézengő rabló, a ki elkínzott lelke mélyéből gyűlölte a társadalmat, a mely kiközösítette őt kebléből. Messziről szakadt ide, az Uszkós hegység déli aljáról, magával hozva gyilkos, boszuálló népének minden kegyetlenségét. Álnok, furfangos és alattomos volt, jól értett a lappangó szenvedélyek szításához, szilaj féktelenséggel lázított mindenütt a főnálló rend ellen, mert a saját nyomorúsága, kiállott szenvedései, a vele elkövetett igazságtalanságok meggyűlöltették vele az összhangot, a békét, az egyetértést. Azt beszélték róla, hogy az előtt ő is jobbágy volt s hogy szép, fiatal feleségét tu-

lajdon földesura erőzsakkal raboltatta el tőle. Két álló évig forralt boszút ura ellen a vad uszkók, de soha sem férhetett hozzá ; végre, a föltámadás szent ünnepén, az Úr házában, az oltár előtt szúrta le felesége csábítóját, épen abban a pillanatban, mikor a Megváltó testét akarta magához venni. A rémület első pillanatában sikerült megugrania s azóta, mint a kivert fenevad, hajléktalanul bujdosott a rengetegegekben ; de bárhol nyugtalankodott, lázongott a parasztság, azonnal ott termett, már a mozgalom legelső pillanatában, lesve, várva az alkalmas időt, hogy lánggra lobbantsa a gyűlölségnek örökké izzó üszkét az elnyomott jobbágyok szívében.

A tömeg zajosan helyeselte a zsupán lázító beszédjét és újjongva tombolt, valahányszor egyegy czifrább, szemén-szedettebb átkot hallott. A demagóg pedig egyre ontotta magából a gyűlölség izzó láváját, s végre, a mikor már elérkezettnek hitte az időt, hirtelen előkapott kebléből egy feszületet, kirántotta a törét és vad elszánással rohant a templom felé. A kapunál őrt álló hajdúk a meglepetés első pillanatában nem is gondoltak a védelemre, a következő perczen pedig már nem volt rá idejük. A botokkal, kövekkel fölfegyverzett tömeg, mint a gátjaiból kitört folyó, zúgó áradatként fogta körül a haj-

dúkat s egy szempillantás alatt valamennyit maga alá gyürte; rugták, ütötték, verték a szerencsétlen pribékeket: ki hajuknál fogva hurcolta őket a földön, ki pedig darabokban tépte le róluk a ruhát, s talán meg is ölték volna valamennyit, ha a végső pillanatban a döngetett templomajtó be nem szakad. Ekkor, megfélekezve a hajdúkról, a felbőszült tömeg hanyatt-homlok beözönlött az Isten házába.

A lutheránusoknak lefoglalt templom még megtartotta előbbeni, katolikus jellegét. Még megvolt az oltár, rajta voltak a gyertyák, a tabernákulumban ott volt a szentségtartó s a képeket sem távolították el. A tömeg nekiesett a padoknak és megkezdte az esztelen rombolás munkáját; a rozzant fapadokat néhány percz alatt föltépték, pozdorjává törték, s kint a templom előtt máglyába rakva fölgyújtották. A zsupán fölugrott az oltár lapjára és keresztbe font karokkal, gyűlöletesen vigyorogva gyönyörködött a pusztításban. Nézte a magasra csapó lángokat, nézte, a mint a máskor békés jobbágyok megittasulva a boszú mámorától, mindent izzéporrá törték, a mi csak kezük ügyébe került. Mikor a képek is a lángok martalékaivá lettek s a tömegnek már nem volt mit szétrombolnia, ha csak a falaknak nem akart esni, a zsupán fölrúgta a gyertyatartókat az oltáron és a zendülők

lármás zaját túlharsogva, dörgő hangon ordította :

— A kastélyba ! Ott a várnagy ! Tegyük igazságot mi magunk !

— Akaszszuk föl ! A kastélyba ! Igazságot ! Igazságot ! Halál a várnagyra ! — viszhangozta a vérszemet kapott tömeg, s közbe fogva a zsupánt, szilaj rohanással ragadta magával a kastély felé.

Mikor a komor, hatalmas falak alá értek, egy pillanatra meghökkenve, tanácstalanul álltak meg ; a hátulról jövők, neki lódulva a nagy rohanásban, ellenállhatatlan erővel nyomták előre a többieket, a kik viszont hátrafelé akarták szorítani a tömeget. Ebből kusza dulakodás fejlődött, a melynek zshivajából nem lehetett tisztán kivenni, hogy egymás ellen acsarkodnak-e, vagy pedig a várnagyot fenyegetik ; a borzalmas jajveszéklések, sikoltások, nyögések, átkok, szitkok, gúnyszavak egymásba vesztek és zürzavaros üvöltéssé fajultak, mely dörögve, zuhogva viszhangzott a kastély termeiben, az üres udvarban s csak közbe-közbe lehetett kivenni egy-egy szót, a mely hatalmasabb torokból tört elő és túlbömbölte a vadúl hullámozó tömeg fenyegető háborgását. Ezek a szavak pedig nem igen nyugtatták meg a várnagyot, ha ugyan halotta őket :

— A várnagyot! Élve-halva! Akasztófára! Hajas török! Halál a várnagyra! . . .

A nyomorúlt ember halálra váltan, arczából kikelve járt szobáról-szobára és kezeit tördelve, kétségbeesetten könyörgött hajdúinak, hogy ne hagyják el, hogy mentsek meg, szöktessék meg ebből a veszedelemből. — De hogyan? Mi módon? — Fölment a toronyba, egy kis lyukon kinézett a térre és megdöbbenve látta, hogy ott alant ember ember hátán nyüzsög és orditozva, átkozódva követeli az ő halálát. Ezen még jobban megrémült és tántorgó léptekkel botorkált le megint a kastélyba, a hol kikereste magának a legbiztosabbnak vélt buvó helyet, feleségét pedig a nőcselédséggel együtt bezárta a pinczébe. Aztán ott gubbaszkodott buvó helyén és lélekzetét is visszafojtva hallgatózott, hogy nem csillapúl-e a végzetes forrongás, nem hagy-e alább a fenyegető üvöltés: és mikor hallotta, hogy a tömeg vészes moraja nemcsak nem szűnik, hanem egyre nagyobb arányokat ölt, kétségbeesve tépte rőt haját és bedugta a füleit.

De, mint rendesen történni szokott, a szabadjára hagyott harag lassankint ülepedni kezdett, mivel sem útját nem állták, sem ellenkezéssel nem ingerelték. A tömeg kezdett belefáradni a céltalan és ok nélkül való tombolásba s talán ez a zűrzavar is, mint számos ilyen mondvá

csinált ártatlan vihar, szép csöndesen lecsillapult volna, ha a templom előtt meggázolt, csúfosan elvert hajdúk, a kik időközben a kastélyt megkerülve, a hátulsó kis ajtón belopóztak, ismét föl nem kavarják a nyugovóra hajló szenvedélyeket. Ez a féltuczat léha martalóc, a kit nem csak a szenvedett kudarcz, hanem az is mód fölött boszantott, hogy nem üthet szét a háborgó csöcselék közt, a boszúvágy oktalan fölindulásában hamarosan fölszaladt a kapu őrtornyába s nyelvét kezdte öltögetni a párkányról, sőt le is köpdösött az alatt hullámozó tömegre. A lent állók eleinte csak még jobban kiabáltak és fenyegetőztek, de aztán a távolabb állók közül néhányan kövekkel kezdték hajigálni a hajdúkat, s csakhamar meg is dobták egyiknek a karját. Ez elfehéredett dühében, kitört egy fél téglát a torony falából és teljes erejéből lehajította. Szerencsétlenségre a lezuhanó kő egy tíz-tizenkét éves fiúcskát ütött le, a ki ott hanczúzorott többi pajtásaival; a szegény gyermek sikoltás nélkül, lélektelenül roskadt össze és menten meghalt. Még annyit sem tudott mondani: — Jézus Mária!

Ez a vadállatias, oktalan vérontás, a melynek egy ártatlan élet esett áldozatul, olyan hatással volt a tömegre, mint mikor a puskaporos hordóba égő csóva esik: egyetlen kiáltás, hörgő

boszú-ordítás tört elő a sok száz ember torkából, s valamennyien, mintha parancesszóra tenének, egy akarattal neki feküdtek a kapuknak; a roppant pántos tölgyfaajtók recsegve-ropogva szakadtak ki a sarkaikból, a mögöttük fölhalmozott torlaszokat, meg a bejárat védelmére oda siető hajdúkat a betóduló emberáradat egyetlen szempillantás alatt elsodorta, az ellentállók letiporta, megkötözte s aztán előzönlötte az egész kastélyt. Fönt, az emeleti termekben az ajtókat csapdosták, az ablakokat csörömpölve törték be, az asszonyok sikoltoztak, a hajdúk káromkodtak, a tömeg pedig böszülten üvöltözött és tombolt.

Az a néhány kötekedő martalócz, a ki fönt volt a toronyban, ott nyomban áldozatul esett a tömeg boszújának. Még arra sem volt idejük, hogy keresztet vessenek, mert a fölrohanó jobbágyok már a dulakodás első pillanatában leteperték őket és rögtönös isten-ítéletet tartva, egyenkint lerugdosták valamennyit a torony tulsó oldalán tátongó mélységbe, melynek kiálló szirtjein szörnyű halált szenvedtek. Magát Petrás Farkast, a ki fejét vesztve szaladgált ide s tova a kastély termeiben, a többi húsz-harmincz hajdúval együtt szintén hamarosan legyűrték; csak néhány pribéknek, meg a várnépséghez tartozó asszonyoknak sikerült megszökniök a

nagy zűrzavarban a kastély hátulsó rejtek-ajtóján, mely az erdőre nyílt.

A várnagyot szoros gúzsba kötötték s akkor tanácskozni kezdtek: minő halállal emészszenek el, poroszlóival együtt? Ki azt akarta, hogy a várnagyot is rúgják le a toronyból a mélységbe, kinek az akasztás tetszett volna, ki pedig azt ajánlotta, hogy a fejét vegyék s már néhányan el is szaladtak a cigányért: de a legtöbb mégis elevenen akarta eltemetni. És úgy látszott, hogy ebben mindnyájan meg is egyeztek, mert már csak azon tanácskoztak, hol ássák meg a gödröt: az a gyáva lélek pedig égnék meredő hajjal, reszketve hallgatta, hogyan itélkeztek fölötte. Olyan sápadt volt, mint a fal, rőt haja szinte csapzott a halálos veritéktől, szemei kitágulva révedeztek a semmiben, elkékült ajkai reszkettek, s mialatt a fogai vaczogtak rémültében, gépiesen hörgött:

— Papot . . . papot . . . papot . . .

— Ah, lelketlen kutya! majd adok én neked papot! — kiáltott rá az egyik paraszt, s megforgatva fütykösét, hozzá ugrott, hogy majd föbe kollintja.

— Lassabban, hékás! — rivalltak rá többen, és még idejekorán lefogták. — Nem vagyunk pogányok; ha papot kíván, hát kap: de a mi papunkat.

— Az ugyan meg nem gyóntatja.

— Miért nem?

— Mert ez itt gyilkos eretnek, istenkáromló, gyehenna tüzére való.

— Azért mégis meggyóntatja, mert a halálos órában nem szabad evvel törődni.

— De ezek a gyilkosok nincsenek a halálos órában.

— Nincsenek? Már hogyan volnának?

— Mikor semmi bajuk nincs, csak egy kicsit nagyon meg vannak ijedve.

— Azért mégis . . .

— No de még sem . . .

— Hallgassatok! — kiáltott közbe a zsupán; — ha ezeket itt, mihelyt meggyóntak, rögtön a másvilágra küldjük, akkor most igazán a halálos órájukban vannak.

— Igaz, igaz! Menjünk a papért!

Az öreg pap épen akkor jött az erdő felől és találkozott azokkal, a kik érte mentek. Nagyon siethetett, mert egész arca kipirúlt és ő maga is libegett a fáradságtól.

— Mi történt? mi történt? — kérdezte lelendezve; — micsoda zaj és lárma ez? mi történt?

— Csak hamar, csak hamar! — siettették a papot a jobbágyok. — Betörtünk a kastélyba, megkötöztük azt a hitetlen pogányt és most,

a halálos órájában, papért könyörög a nyomorútt.

— Ah, szerencsétlenek! — kiáltott föl a pap kétségbeesve és a hajába kapott. Aztán gyorsan, már a mennyire tőle tellett, futva sietett a kastély felé.

Mihelyt meglátták, azonnal nagy örömszaj támadt a jobbágyok között; sokan elébe szaladtak, s mint legtermészetesebb, Istennek tetsző dolgot ujságolták neki a történeteket, kérve őt, hogy most már csak gyorsan gyóntassa meg a várnagyot, meg a zsoldosait, mert még déli harangszó előtt szeretnének végezni velük. A szegény, jámbor pap alig tudott hová lenni rémületében, és nem tudta, hogyan beszélje le híveit erről a rettenetes boszútervről; sirt, könyörgött, esedezett, hogy ne terheljék a lelküket újabb gyilkosságokkal, fenyegetődött a földesúr pallosjogával, az örök kárhozattal, a Mindenható haragjával s mikor már belerekedt, beleizzadt a könyörgésbe, rábeszélésbe, lassankint alább hagyott a nép dühe is, és miután haragja már kitombolta magát, sőt elégtételt is vett a toronyból lehajigált hajdúkon: a visszahatás közvetlen elcsüggedésében, a vérboszúhoz, kegyetlenkedéshez nem szokott tömeg hirtelen magába szállt és eliszonyodott attól a vértől, mely a kezeire tapadt. Mindenki szabadulni

igyekezett erről a gyászos helyről, hogy kerülje társai, a sok tanú és czinkostárs tekintetét, hogy magába szálljon a lelkét terhelő nehéz váddal és otthon, az egyedüllét magányában fontolja meg: hogyan kerülhetné ki a rettenetes visszatorlást, a mely bizonyára nem késik soká? És eleinte egyenkint, később nagyobb csoportokban, mind elszéledtek a kastélyból, a piaczról, a templom környékéről és ki haza ment, ki az erdőbe, a hegyek közé, mintha szégyenlené magát, vagy félne embertársai között. Úgy hogy mikor a harangot délre kongatták, az egész falu olyan kihaltnak látszott, mintha a török dült volna benne.

Petrás uramnak mind a mellett nem volt annyi bátorsága, hogy a kastélyban maradjon: a föld égett talpai alatt, s még mielőtt delet harangoztak, összeszedte azt a néhány hajdút, a kit vele együtt a pap kértére szabadon bocsátottak, kieresztette a feleségét meg az asszony-cselédséget a pinceből, befogatott két szekérbe, fölrakatta legbecsesebb holmiját, ő maga pedig lóra kapott és pereputtyostól megindult torony iránt Zágráb felé, hogy jelentést tegyen Tahy Ferencz úrnak a rettenetes zendülésről. Mikor aztán kiért a falu határából, megfordította a lovát és irtózatos szitkok, átkok közt fogadkozott, hogy: — jön még a kutyára dér! — s ha-

talmas esküvést tett, hogy egy hét leforgása alatt sóval hinti be Petrovina helyét.

★

Mikor azt a halált hozó végzetes követ le-
hajították a toronyból, az öreg Gubecz épen azt
ujságolta néhány higgadtabb és idősebbjobbágy-
nak, hogy fia, a Kopó, pünkösdkor alighanem
haza jön pár napra és akkor, úgy lehet, majd a
hajás töröknek is a körmére koppint.

— Biz' itt volna az ideje, hogy megváltója
legyen a tulajdon vérenek, — szolt egy sokat
megért, görnyedező pásztor, nagyot sodorintva
deres bajuszán.

— Hejh, ha Karácsony György apánkat meg
nem törik vala az urak Debreczenben, — mondta
sóhajtya egy másik, — az óta már nagyot for-
dult volna a világ!

— Nagy dolgok járnak a kigyelmetek fejé-
ben, — csitítgatta őket az öreg Gubecz ; — hogy
is bírnánk mink az urakkal, mikor a török, meg
a német együtt sem bírnak vele . . .

Ebben a pillanatban hangzott föl a játszadozó
gyermekék vérfagyasztó sikoltása, mely rögtön
a nyomában fölzúduló boszúordítás rémes hör-
gésébe vészett. A beszélgetők megborzadva for-
dultak arra felé, de egyelőre semmit sem láttak,
csak azt, hogy a torony alatt valami történhe-
tett, mert ott volt a legnagyobb tolongás.

— Meghalt! Megölték! A Gergőt! Akasztófára! Átkozott gyilkosok! — tombolt a felbőszült tömeg, s a következő pillanatban már betörték a kastélyba, s a szerencsétlenség színhelyén csak néhány gyermek és öreg jobbágy sopánkodott.

A vén Gubecz, a kinek fülében különös visszhanggal csengett még ez a kiáltás: — A Gergőt! — a nyakát is előre nyújtotta, hogy jobban lásson, kimeresztette mind a két szemét, mert az az élettelen alak ott a földön nagyon is ismerősnek tetszett neki. Alig húsz lépésnyire hevert a szerencsétlen gyermek, a kinek teste, a mint siránkozó kis pajtásai körülötte sűrűtek-forogtak, hol egészen, hol részben eltűnt az öreg Gubecz szemei elől. A szegény ember nem mert mozdulni sem; bizonytalan félelmében szeretett volna oda menni a gyászos csoport-hoz, de valami névtelen ijedelem visszatartotta s egy pillanatra a tagjait is megbénította. Nyögve tárta ki karjait, melyek erőtllenül hullottak vissza az oldalára, még jobban kimeresztette a szemeit, de most meg már épen semmit sem látott, mert minden homályba borult előtte.

— Gergő! fiam, Gergő! — szólította reszkető hangon a fiát.

Mikor nem kapott feleletet, a kétségbeesés szilajságával rohant oda hozzá, s mikor melléje

ért, a homlokához kapott, rekedten elkaczagta magát, egyet fordult maga körül és leroskadt melléje a porba. De rögtön ismét fölélt, óriási erőlködéssel fölvenszolta elkínzott testét, leült a földre, ölébe vette a fia fejét és fölébe hajolva, tapogatta a mellét, keresve, vizsgálva, hogy dobog-e még a szíve; aztán egészen fölemelte magához, odaszoritotta szívéhez, csókolta az ajkát, a szemeit, a homlokát, és többször az arcába fújt, mintha életet akarna lehelni bele. És a mint látta, hogy a gyermek nem tér magához, hanem egyre jobban meghidegül a teste, már nem csókolta, nem siratta, hanem fejét az ölébe fogva, csak nézte, egyre csak nézte, bambán, a fájdalomtól révedező, üveges szemekkel. És a világ, meg minden, a mi körülvette, mintha nem létezett, mintha meghalt volna reá nézve.

A lázadó parasztok már oszladozni kezdtek és az öreg Gubecz még mindig ott ült a pusztá földön, szorongatva a fia meghidegült testét. Olyan rettenetes, szóltan fájdalmában olyan megdöbbentő volt ez a két alak, hogy még a fel-dühödött s különben vad, részvétlen parasztság is szánakozva állta körül. A legtöbb, a gyáváb-bak, már elszéledtek: s a kik még ott maradtak, vagy barátságból az öreg Gubecz iránt, vagy pedig azért vettek részt a szerencsétlen ember gyászában, mert ez a szerencsétlenség elfeled-

Az öreg Gubecz Gergő fia holtteste mellett.

tette velük, sőt némileg igazolta is saját kegyetlenségüket. De vigasztaló szót egyik sem mert, vagy tudott megkoczkáztatni, csak a derék pap lépett egészen közel, azzal a szándékkal, hogy megkisérte ennek a kétségbeesett fájdalomnak a csillapítását. Azonban ő sem az apához intézte

szavait, mert érezte, hogy a gyermekét sirató apa megszentelt fájdalomát földi vigasztalás nem enyhítheti; ellenben gyöngéden reá tette kezét a kedves halott fejére, melyet az öreg Gubecz még mindig az ölében tartott, és mély, fátyolozott hangon szólt:

— Szegény kis Gergő! Kedvelt tégedet az Úr, mivel mindig tisztelted parancsait és szeretted szülőidet.

— Ámen, ámen! — motyogta az öreg Gubecz, mintegy fölriadva rémes kétségbeeséséből. — Én nem is érdemeltem ilyen jó fiút a Mindenhatótól.

— Ebben a szomorú siralomvölgyben, — folytatta a pap, — annyi veszedelem környékez mindnyájunkat, hogy örülhetünk, ha az Úr magához szólít bennünket. És ime! boldog ez a gyermek, mert nem halt meg, hanem csak aluszik: és az ő tiszta, ártatlan lelke ott mulat az örök világosság fényességében.

— Oh! de hát mi az én életem ő nála nélkül? — jajdult föl a lélek az ősz apában. — És mit mondjak az én jó Mártámnak, ha hogy azt kérdezi tőlem: hová tetted a fiunkat?

— Feleld neki a böcs király szavaival: «Az Úr pedig, a ki adta őt nekünk, most vissza vette tőlünk: mi pedig ne kutassuk az ő útait, hanem nyugodjunk bele szent végezéséibe, mivel csak hasznunkra vannak azok.»

Az öreg Gubecz égre emelte szemeit, melyekből sűrűn hullottak a könnyek és nyögve sirt föl elkeserült fájdalmában :

— Miért nem haltam meg én? . . . miért hurcoljam én az élet keresztjét, a ki fáradt és öreg vagyok . . . s miért kellett elmúlnia az én magzatomnak, a ki aggságom reménye, támasza, mindene volt? . . .

— Az Úr nem hagy el téged a te nyomorúságodban, — bátorította a jó pap gyöngéden. — Ha reád róttá ezt a keresztet, erőt és malasztot is adsz, hogy keresztényi türelemmel hordozhassad.

— Ámen, ámen! — motyogta ismét a szerencsétlen.

A körülállók megmozdultak; néhány szána-
kozó paraszt faágakból hamarosan Szent-Mihály-
lovát tákolt össze, s most rá akarták tenni a ha-
lottat, hogy haza vigyék az öreg Gubecz kuny-
hójába. Gyöngéd erőszakkal elvették tőle és rá
helyezték a hordozó-ágyra, mialatt az öreg
Gubecz, elgémberedve a metsző bórától s talán
még inkább a szivébe lopózott hidegségtől, fog-
vaczogva igyekezett lábra állani. A jó pap meg-
sajnálta a didergőt, lekerítette válláról a saját
köpenyét és ráadta az öregre. Ez pedig sem meg-
nem köszönte, sem vissza nem utasította a jó-
téteményt; egy darabig, úgy látszott, mintha
észre sem vette volna, de mikor a karját meg-

mozdítva, megérezte a köpönyeget, azonnal levetette és szerető gyöngédséggel betakarta, gondosan begöngyölgette vele a fiát.

Az ég derülten ragyogott felhőtelen kék boltozatával; a hűvös bóra zúgva, zizegve járt a még alig zöldelő erdőben, s lent a völgyben, föl egész a meredek domboldalig, tisztán lehetett látni a kis falu minden házát, minden kunyhóját. Köröskörül érezni lehetett a szunnyadó természet ébredését: a vidáman csicsergő madarak dalában, a fürge méhek zümmögésében, a rügyező, bimbózó bokrok és fák balzsamos illatában.

A természetnek ez a vidámsága és nyugodt hangulata nagyon is ellentétben volt az öreg Gubecz lelkében dúló fájdalom viharával. Mikor a halottat vivők megindultak, ő is utánuk ment s egy ideig szótlánul, roskadozó léptekkel követte őket; aztán, mintha csak most eszmélne a valóra, — mintha a düh, a fájdalom és a kétségbeesés, mely eddig a szivét gyötörte, csak most jutott volna el az eszéig s csak most ébresztette volna rettenetes nyomorúsága tudatára, — fogcsikorgatva felordított:

— Átkozott, átkozott gyilkos! — de a következő pillanatban már hörögve bukott térdre és az eltiport féreg kínos vergődésével fölfohász kodott:

— Oh, Uram! segíts meg engem: és a te szent

kezed legyen az én fejemen, nehogy kísértetbe es-
vén, erőszakkal rohanjak lelkem kárhozatába.

Fölkelt, megint nyomon követte az elül menő-
ket és buzgón imádkozott; de, mialatt ajkai
gépiesen motyogták a könyörgések megszokott
szavait, elméje visszaczikázott az elmúlt évek
homályába és fölidézte a megboldogult életének
minden mozzanatát, attól kezdve, hogy csecs-
szopó, aztán gyermek és végre siheder lett, egész
a mai napig: és eszébe jutottak a kedves halott
legelső gagyogásai, a sok szép remény, melyeket
beléje vetett, a gyermek jósága, szelídsége, okos-
sága és nagy szeretete. Minden, minden eszébe
jutott és az édes emlékek nyomán fölébredő
kínos veszteség érzése halálra gyötörte sajnó
szívét: mert, imhol, vigasztalan multjában csak
sötét rémeket lát, s most már kialudt az utolsó
reménysugár is, mely bevilágíthatná jövőjének
gyászos éjjelét.

És a míg ezeket elgondolta, ajkai egyre az
imádságok megszokott szavait rebegték, elkínzott
lelke legmélyén pedig mint ijesztő árnyék tüne-
dezett föl az öreg Márta jóságos, szenvedő arcza,
a mint görnyedezve a fájdalomnak ily roppant
keresztje alatt, szemrehányó hangon nyögi:

— Hová tetted a mi édes fiunkat?

Megrebbenve, mint a puskaövés dörrenésére
fölriadó vad, az öreg Gubecz előre akart sza-

ladni, hogy értesítse, előkészítse a gyászra a szegény öreg asszonyt, a ki ebéddel várja mind a kettőjüket: de reszkető térdei megcsuklottak és ő maga eljajdúlva, lélektelenül roskadt a földre. Az elülmenők megálltak, megvárták, míg az öreg lassan, lihegve fölkel, s aztán ismét megindultak; ő pedig tántorogva ment utánuk s egyre az imádságot motyogta, a mely épen oly egyhangúan és folytonosan pergett ajkairól, mint a lejtőn csergedező patak mormolása.

Igy értek lassankint a falu szélére, a hol, félig a hegyoldalban, a völgy egyik szeszélyes kanyarulatában épült az öreg Gubecz szegényes viskója. Az egészszélből csak a szalmafedél látszott, durván összerótt keresztel a gerinczén: a többi egészen betakarták két százados gesztenyefának a lombjai, melyek védőleg borúltak fölébe. És a mint a kanyarulatból kiérve, arra a kis szabad mezőre jutottak, a hol Gergő katonásdit szokott játszani apró pajtásaival, látták, hogy nagy csoport népség csődült össze a kunyhó előtt: és a szerencsétlen apa látta azt is, hogyan fogják le erőszakkal a szegény Mártát, a ki fájdalommal őrvongva verte a mellét, tépdeste szétszórt, galambősz haját, hasogatta elaszott arcját a körmeivel: és a hegyek, az erdők meg a falu nyögve visszhangozták a boldogtalan anya keserves zokogását, kétségbeesett, síró jajgatását.

III.

Egyenlő távolságra az ivanicsi vártól és a nagy-velikai sátor-tábortól, ott a hol a síkság a vukomeri dombvidék aljában véget ér, mintegy háromszáz lépésnyi lapos fönsík terül el, melyet minden felől alacsony magaslatok szegélyeznek. Ezt a helyet választották ki a bajvívásra.

Már a mérkőzést megelőző napon köröskörül nagy sziklával jelölték meg az aréna külső határait s a legmagasabb párkány-dombok egyikén, a honnan az egész fönsíkon végig lehetett látni, roppant cserfák árnyékában, két nagy sá-
tort ütöttek föl egymás mellett, a török és magyar fegyverbirák számára. A környékből, sőt több napi járó vidékről is, sok száz kíváncsi gyülekezett a bajvívás színhelyére; ezek már napkelte előtt elfoglalták a magaslatokat, és a férfiak meg a nők a fűbe heveredve türelmetlenül várakoztak, míg a gyermekek fölmásztak a fákra és vidám rikoltozással, csevegéssel rémítették az erdő madarait.

Egy csapat janicsár és egy szakasz magyar hajdú tartott rendet a nézők közt és erős kordont vont a magaslatok alján, hátrább szorítva a zagyván csoportosuló és hullámzó tömeget. Nem hiányoztak az ily népes sokadalmakban megszokott csaplárosok, sőt a lantos deákok sem; ezek körül sűrűbb tömegbe verődtek össze a kíváncsiak s egy-egy sikerültebb dalt, vagy csipősebb tréfát zajos hahotával, hangos tapsal jutalmaztak.

A nap épen csak hogy fölbukott a hegyek mögül, mikor a tömeg hirtelen megmozdult és lassú moraj futott végig rajta. Szájról-szájra adták a hírt, hogy a török csapat már itt van, s pár percz múlva, a domb alján kanyargó mély út fordulójánál, csakugyan megjelent az első turbános vitéz, a kit, kettős rendekben, nyomon követtek a többiek. Oda érve a cserfák alá, le szálltak lovaikról, oda hajították a kantárt szolgáláknak s elvegyültek többi bajtársaik közé, a kik vagy százan jöttek el, hogy a nevezetes viaskodást végig nézzék.

Az ivanicsi úton támadt porfelleg, melyből ki-kicsillámlottak a fegyverek, jelezte, hogy nem sokáig kell várakozni a magyarokra sem. A tömeg, mely eddig szétszórva, heverészve mulatott, most egyszerre rohanva tódult az aréna kijelölt határaihoz; mindegyik legelül akart lenni, hogy

minél jobban és minél többet láthasson, noha a rend föntartására kirendelt örök durván lökdösték és szorították vissza a tolongókat.

Oda érkeztek a hajdúk is és Migazzi kapitány meg Hafiz bég, a két részről kijelölt fegyverbirák, rövid tanácskozást tartottak, melynek végeztével szembe állították egymással a huszonhat bajnokot, szívükre kötötték, hogy minden cselet, hamisságot; bűbájt és efféle nem igaz praktikákat mellőzve, csak a saját erejükkel, ügyességükkel és vitézségükkel igyekezzenek győzni a harcban. Aztán fölolvasták a bajvívás föltételeit is, a melyekben már előzetesen megállapodtak, s ezek közt különösen azt, hogy minden foglyul esett bajnok kiválthatja magát, a fegyvereit és a lovát összesen ötven magyar aranyért. Az egyik hajdú ki is öntötte az asztalra a maga meg a társai váltságdíját, és megszámlálva a pénzt, átadta a fegyverbiráknak. Mindenki várta, hogy a török is épen így cselekszik; látva, hogy egyikük sem mozdul, Migazzi oda fordult Hafiz béghez és megkérdezte:

— Hát a kigyelmetek váltságdíját nem olvasuk meg?

Kilergi bég, a ki elfogatása után harmadnapra már kiváltotta magát, hirtelen előre lépett és kihívó büszkeséggel mondta a magyar hajdúk pénzére mutatva:

— Majd meglátja kigyelmed, hogy ez is elég lesz.

Migazzinak arczába szökött a vér erre a durvasággal határos hetvenkedésre, de elnyomta a mérgét és csak annyit mondott:

— Nyugtával dicsérjük a napot!

Aztán oda fordúlt a hajdúkhöz:

— Hallottátok, fiaim: imhol, ti is hallottátok; ez a vitéz bég azt hiszi, hogy már markában a garas; mutassátok meg neki, hogy nem jó előre inni a medve bőrére.

A hajdúk nem feleltek, csak a szemeik villogásából és elfojtott fogcsikorgatásukból lehetett érezni, hogy a sértés szíven találta őket.

Kopó nagyon nyugtalan és rossz kedvű volt. Már két nappal a bajvívás előtt az ivanicsi várban is megtudták a petrovinai zendülést, melyet a hirthozók, minden idők szokása szerint, a valóságnál sokkal rémesebben kiszínezték. Széltében-hosszában az a hír keringett, hogy a kastélyba szorult hajdúk tömegesen mészárolták le az ostromló jobbágyságot, hogy a harcz egy egész álló napig tartott, s mikor végre a várnagy meg néhány hajdú kétségbeesett vitézséggel keresztül vágta magát a vérszomjas tömegben, a felbőszült jobbágyok a többieket fölkonzolták, darabokra vagdosták és nyáron sütötték meg. Vértfagyasztó kegyetlenségekről meséltek, melye-

ket állítólag egy uszkók zsupán követett el a várnagy hátrahagyott családján és védtelen cseléségén.

Az ivanicsi várban könnyen érthető izgatottságot okoztak ezek a hírek, nemcsak a fölzendült vidék közvetlen szomszédsága miatt, hanem azért is, mert Petrovinát, a hozzátartozó uradalmakkal, Tahy Ferencz birtokolta; azon pedig senki egy perczig sem kételkedett, hogy Tahy István minden hadát azonnal megindítja a lázadó jobbágyok ellen, mihelyt erre fölszólítást kap a bátyjától. Ez a fölszólítás ugyan még nem érkezett meg, de az ivanicsi várban óráról-óra várták a petrovinai várnagyot, a kinek a megtorló hadjáratot vezetnie kellett, s addig is erősen készülődtek, hogy minden pillanatban indulhassanak.

Sokan már azt is tudták, hogy Tahy Ferencz, a ki ez idő szerint Zágrábban mulatott, iszonyú haragra gerjedt, mikor a hozzá menekült várnagy elmondta neki a történeteket. Nyomban lóra ültetett vagy száz hajdút, a kiket azonnal Petrovinába indított, hogy a pusztán hagyott családi kastélyt megszállják s a később érkező hadakat bevárva, ezekkel együtt végezzék el a dulást-fosztást, úgy hogy Petrovinában kő követ ne maradjon s a lakosság is az utolsó izig kiirtassék.

Kopót ezek a hírek nagyon megdöbbsentették; ha csak a felük igaz volt is, akkor szomorú napok voltak virradóban Petrovina fölött, s a boszúnak könnyen áldozatul eshetett az ő családja is. Aggódott gyámoltalan ősz atyja meg anyja éle- teért, féltette a kis Gergőt és már a hír első szárnyalásakor elhatározta, hogy a bajvívás után tuskén-bokron keresztül azonnal Petrovi- nára nyargal, hogy biztos helyre szállítsa csa- ládját, s ha lehetséges, megmentse a többieket is a végpusztulástól.

Azoktól a hajdúktól, a kiket Tahy Ferencz Zágrárból küldött Petrovinára, nem igen tartott; először kevesen is voltak, aztán meg udvarbeli, parádés hajdúk lévén, a fegyverforgatáshoz sem igen értettek: hanem annál jobban félt attól, hogy majd az ivanicsi hajdúk Migazzi vezetése alatt törnek a zendülőkre. Tudta ugyan, hogy bajtársai nem szívesen mennének a jobbágyok ellen, mert minden kegyetlenségük mellett is együtt éreznek velük és sajnálják őket. Csak- hogy a király, valamint német zsoldosait, aképen magyar hajdúit sem tudta rendesen fizetni, s az ivanicsi őrségnek is már több mint félévi zsoldjával tartozott; ilyenkor pedig a kapitányok rendesen úgy szoktak magukon segíteni, hogy zendülésnek kereszteltek el va- lami kihágást, vagy kisebb méretű verekedést

és a megtorlás ürügye alatt ráeresztették a népre a szabad hajdúkat meg a zsoldosokat, a kiknek hátralékos hópénzük fejében szabad dülást-fosztást engedtek a kijelölt vidéken.

Mialatt Kopó boszús aggodalmak közt tépelődött azon, hogy mitevő legyen s mi módon hárítsa el a Petrovina fölé tornyosuló veszedelmet, a fegyverbírák sátrai előtt háromszoros kürtjel harsant föl; ez volt a jeladás a fölállásra. Mind a huszonhat vitéz egyszerre nyeregbe ugrott, s egyik részről Hafiz bég, a másíkról pedig Migazzi, gondosan megvizsgálta vitézei fegyverzetét, hogy minden rendben van-e? Ennek végeztével, az aréna két szemközti végén, fölállították a vitézeket egy-egy sorban, négy-négy lépésnyi távolságban egymástól.

Mikor a magyar és török vitézek már farkaszemet néztek egymással, Migazzi még egyszer végig lovagolt hajdúi előtt és halkán, fojtott hangon mondta:

— Fiaim! ti vagytok a jelesek a jelesek között. Minek bátoritanálak benneteket? Mindnyájan magyar vérbeli vitézek vagytok: a magyar szablyák diadala tehát közös dicsőségtek léssen. Hanem, ha ki először és legjobban megcsúfolta a magyar becsületet, a Kilergi bég ő kigyelmét, azt ugyan megöljétek. És ugyanazonképen megöljétek a renegát Kereesen béget is, a

ki a mi becsületünk ellen szablyával támad mi reánk. Ezt kívánjuk ti kigyelmetektől, vitéz fiaink és bajtársaink.

E rövid beszéd után Migazzi levette a kalpagját, a hajdúk pedig, nem csatolhatván le sisakjaikat, keresztet vetettek; aztán mindnyájan mély áhítattal tekintettek föl az égre és így fohászkodtak:

Igaz, áldott Isten, könyörülj mi rajtunk,
Kik te szent nevednek oltalmáért vívunk;
A tüled vött hitért és nevedért bajlunk,
Hazánkért, árvákért, özvegyekért vívunk.

A fohászkodás után csak pár percz volt hátra az összezapásig. A mint ez a pillanat közeledett, a szavak meggyérültek, a hangos beszéd elnémult és csak itt-ott hallatszott félfő, elnyomott suttogás a szomszédok közt. És ebben a mély csöndben, a mely ünnepélyes, szinte komoly megdöbbenést ébresztett, csak a lovak kapálása és türelmetlen vihogása hallatszott, meg az összezsörrenő fegyverek zaja, a melyre megdobbant és el-elszorúlt a nézőközönség szive.

A két csapat mozdulatlanúl nézett farkas-szemet és várt. Fölharsant a kürt: ez volt az első jeladás . . . fölharsant még egyszer: most a légyzsongását is hallani lehetett volna . . . fölharsant harmadszor is: és a vitézek, hirtelen meg-

eresztve a kantárszárát, lebuktak lovaik nyakára és sarkantyúikat a nemes állatok szügyébe vágva, mint két fürgeteggel terhes felhő zúdultak egymásra. A lovak robogását túlharsogta a két kis csapatcsatakiáltása: — *Jézus! Jézus!* — meg: — *Allah! Allah!* — s azontúl csak a száguldó paripák patkózaja hallatszott ki a két porfellegből, mely a vitézeket körülfogta. Mintegy százötven lépés választotta el őket: mikor összeértek, olyan roppanással törtek egymásra, mint mikor hegyomlásnál a lezuhanó szakadék erdős lejtőre talál és fákat, bokrokat recsegve-ropogva tördel össze. A megvadult paripák rúgták, marták, szügyeikkel törték egymást, mialatt uraik, elhajítva az eltört kopjanyelet, kardjaikat rántották elő. Az oszladozó porfölleg ködén cikázva villantak át a süvöltő szablyák, s a távol állók, noha még semmit sem láttak, mégis tudhatták, hogy a harc roppant hevesen folyik, mert az egymást keresztező, villogó szablyák csattogása olyan volt, akár a sűrűn hulló jégeső kopogása.

Az izgatottság, a kíváncsiság, hogy lássanak valamit a bajvívásból, annyira fokozódott a tömegben, hogy a hajdúk és janicsárok alig tudták a védő kordont föntartani; mivel a hangos beszéd tiltva volt, mindenki csak halkán, fojtott hangon suttogott a szomszédjának: de egyszerre csak ez is elnémult s mindenki előre

nyújtott nyakkal, visszafojtott lélekzettel meresztette ki szemét arra a paripára, mely gázdatlanúl, tétova léptekkel jött az arénából ki felé. Meg-megugrott, mintha bokros lenne, félig eltépett kantárját maga után húzta a földön, s a kantárszár, mikor néha rá-rálépett botorkázó lábaival, le-lerántotta fejét a földre, úgy hogy csaknem fölbukott; a nyakán nagy, nyitott seb tátongott, melyből vastag sugárban ömlött a fekete vér és nyomon jelezte, merre megy. Nem sokára kimerülten első két lábára rogyott, aztán végig hempergett a földön, hátára feküdt és elerőtlenedett lábaival görcsösen kapált a levegőben; ekkor fölismerték, hogy török ló volt.

A bajvívók e közben kettesével kardra harcoltak; az egyes párok a küzdelem hevében lassankint külön-külön váltak és nem egy tömegben vívtak, mint az összecsapás kezdetén. Mivel most már a porfelleg is szétfoszladozott és nem volt oly sűrű, a nézők lassankint megtudták különböztetni a párosan viaskodókat. Az a török, a ki a lovát elvesztette, a szaraczenok hadnagya volt, kit balszerencséje Pogrányi Dáviddal hozott össze; a bivalyerejű hajdú, a ki csak a fegyelmeztlensége miatt nem lehetett hadnagy, oly erővel lódult neki a lovával és kopjájával, hogy azon menten kiemelte nyergéből a szaraczent, a ki nagy nyekkenéssel egész

hoszszában végig mérte a földet. E gyönyörű roham után a hajdú rögtön kardot rántott, s mialatt paripája nyerítve ágaskodott, ő is föl-

A bajvívás.

emelkedett kengyelében és harsogó hangjával túldörögte a dulakodás vad lármáját:

— Ez egy!

Ekkor, vadúl forgatva kardját a feje fölött, körülnézett, s mikor meglátta, hogy Kilergi bég,

a kit Kopó szorongatott, szintén megingott nyeregében, mert az egyik kengyelét elvesztette, még jobban kiabált:

— Nem lesz elég a mi pénzünk! . . . A mi pénzünk kevés! . . .

Majd oda fordulva a nyeregéből kiesett szaraczénhoz, ráfordult:

— Téged pedig elfogtalak!

De az amira, a ki ez alatt föltápáskodott, két kézre kapta nehéz szekerczójét és oly erővel sujtott Pogrányihoz, hogy menten kettészeli, ha a hajdú a csapás elé nem tartja paizsát, melyen a harczi bárd kiesorbúlva siklott végig. A következő pillanatban a hajdú, hátára vetve paizsát, szintén két kézre markolta kardját és oly romlással zúditotta le a szaraczén fejére, hogy ez tántorogni kezdett; aztán megint rávágott, aztán megint és minden csapásnál ismételte:

— Kevés lesz a pénz . . . kevés lesz . . . kevés lesz . . . — s közben minden szónál nyögött a nagy erőlködéstől, mit a lesujtásnál kifejtett.

Az amira nem bírta összeszedni magát a sűrűn hulló csapások miatt; egyre jobban szédült, kábult, tántorgott ide s tova és már annyi ereje is alig volt, hogy pajzsát a feje fölé tartva védje magát: de azért a fogságról hallani sem akart. Pogrányi, mikor látta, hogy hiába biztatja a törököt megadásra, rettenetesen felbőszült a

makacsságon; lehajolva lova nyakára, hatalmas cselvágással fölütötte a szaraczén hadnagy paizsát s nyomban reá iszonyú csapást mért a fejére. A sisak ugyan föltartotta a rettenetes csapás erejét, de a tompa vágás azért mégis úgy érte a törököt, mintha villám sújtott volna le rá; az amira megingott, kitérte mind a két karját, előbb leejtette a paizsát, meg a fegyverét, aztán maga is összerogyott és mozdulatlanul terült el a földön. A hajdú pedig, lihegve dühében, fogcsikorgatva hörögte:

— Elég-e már?

És megint fölemelte, megforgatta feje fölött a gyilkos fegyvert, a mely ha még egyszer lesújt, bizonyára végkép elvágja a szaraczén élete fonálát; de Hafiz bég, a ki látta a veszedelmet, hogy megmentse az amira életét, hírnököt szalasztott oda, a ki hangos szóval kiáltotta:

— Szidi Isza amira fogoly! — mire ketten-hárman megragadták az eszméletlent és a fegyverbirák sátrához, a cserfák alá vitték. Onnan pedig Migazzi tapsolva kiáltott oda a vitéz hajdúnak:

— Áldottak legyenek a te kigyelmed vitéz fegyverei!

Ezalatt Kopó hevesen viaskodott Kilergi béggel; már a kopjatöréskor sikerült ugyan a törököt megingatnia nyergében, de kivetni még sem

tudta, mert a bég sokkal kiválóbb vitéz volt, mint a Pogrányi ellenfele. Kardjukhoz kaptak tehát mind a ketten és Kopó oly ádáz elkeseredéssel támadt ellenfelére, hogy a magyar vitézség ócsárlója minden erejét megfeszítette, hogy megállhasson vele szemközt. Kopó pedig, mi alatt egyre vágta, csépelte a törököt, folyton vicsorgatta rá a fogait és gúnyolódott vele:

— No, pogány: hol a nyelved? Toldjad a kardodhoz! Most itt a rabló: itt a nyomorúlt! Rajta, pogány!

Kilergi bég, a kit ez a folytonos sértegetés az őrjöngésig dühbe hozott, hirtelen két kézre fogta a kardját és olyan gyors, iszonyatos csapást mért a hajdú fejére, hogy ennek már nem volt ideje a paizsát elébe tartani; kardjával fogta föl hát a vágást: de a szablya gyöngye volt s markolata alatt darabokra tört, a bég kardja pedig, végig szántva Kopó sisakját, lecsúszott a vállára és a vállpercze fölött meg is sebesítette. A hajdú nem várta be a második vágást, hirtelen oda ugratta lovát a bég mellé, átkapta a derekát és ki akarta emelni nyergéből, hogy a földre rántsa. A török eleresztette kardját és igyekezett kifejtözni Kopó vasmarkaiból. Ez meg csak épen erre várt: mikor érezte, hogy a bég erősen megragadta, hirtelen rántással kiszabadította magát s még mielőtt amaz újra kezébe kaphatta volna a kardját,

megsarkantyúzta lovát és leakasztotta csákányát a nyeregkápáról.

Ennek a veszedelmes fegyvernek a kezelése különös ügyességgel járt. A lónak alkalmazkodnia kellett a lovas szándékaihoz úgy, hogy apró ugrásokban táncolja körül a megtámadottat; mikor a ló két hátulsó lábán fölágaskodott, a lovas föl emelte a csákányt és abban a pillanatban sujtott le vele, mikor a paripa is visszaesett első lábaira. Most is a *Szellő*, gazdája térdnyomintására azonnal hátulsó lábaira állt, mint a kos, mikor öklelni akar; és folyton a török körül tánczolva, szinte vigyázott arra, hogy Kopó mindig elérje az ellenfelét.

E két ellenfél küzdelme, még ha nem döntötte volna is el a bajvívás sorsát, minden esetre döntőnek ígérkezett a fegyver-becsület dolgában. Kilergi bégre a legyőzetés kétszeres szégyen lett volna, mert épen ő gyalázta legjobban a magyar vitézeket: de kétszeres lett volna a Kopó diadala is, ha legyőzi a törököt. A hajdúk, a kik jól ismerték hadnagyuk vitézségét, nem is gondoltak arra, hogy segítségére menjenek: s viszont a törökök is távol tartották magukat Kilergi bég-től, nehogy azt mondhassák, hogy a kérkedő egy magában nem tudta legyűrni ellenfelét. A hajdúk és a törökök kezében egy perczre önkéntelenül is megpihent a fegyver és valamennyien

a két vezér bajvívását nézték. Ezek pedig mindent kockára tettek a győzelem kivívásáért és oly vitézül, oly figyelemmel és elkeseredett hévvel harczoltak, hogy páros viaskodásuk a közép-kori lovagjátékoknak is díszére, becsületére vált volna.

De ez az önkénytelen tétlenség alig tartott néhány másodperczig s rögtön az után, mint mikor pillanatnyi szélesönd támad a viharban, ujult erővel tört ki a küzdelem. Egri Gergely már az első összecsapáskor Kerecsen béggel tűzött össze, de a kopjatörésben nem kedvezett neki a szerencse. Aztán kardra mentek, de vitézségre ebben is egyformáknak mutatkoztak: a hajdú talán izmosabb és ügyesebb is volt, de a renegát nagyon jól értette a tempózást, a mivel könnyen kifáraszthatta ellenfelét. A mérkőzés sikere eldöntetlen volt a többi küzdőknél is, noha mindnyájan roppant erőfeszítéssel harczoltak és ádáz elkeseredéssel igyekeztek ellenfeleiknek fölébe kerekedni. Csattogtak a fegyverek, dübörögtek a paizsok és sisakok, szikrákat hányt a jó aczél: de a karok már lankadni kezdtek, a mellek zihálva lihegtek és a paripákon is meglátszottak a fáradság, a kimerülés nyomai. Épen ezért, noha a bajvívás még csak másfél órája tartott, a fegyverbirák pihenést parancsoltak; fölharsantak a kürtök és mivel ló is, lovas

is egyaránt rászorúlt a pihenésre, a küzdők azonnal abban hagyták a harczot és mindegyik csapat visszalovagolt a helyére.

Az az izgatott, ideges moraj, mely manapság a színházakban végig zúg a nézők közt egy-egy premièrre fölvonásközei alatt, kitört a bajvívásra összesereglett tömegben is. A vitézek leszálltak lovaikról; ki levetette a sisakját és letörülte veritéktől gyöngyöző homlokát, ki egy kupa bort hajtott föl, hogy eloltsa égető szomját, ki a fegyverzetét, vagy a lova szerszámaint vizsgálta meg és hozta rendbe. A lovak pedig, mikor nem éreztek lovast a nyeregben, fejüket rázva horkoltak és rágták, igazgatták a zablát szájukban, melyből az erős rántások miatt véresen habzott a tajték; aztán, négy lábukat szétvetve, a fejüket mélyen leeresztették és vihogva rázkódtak össze meg össze, hogy kihajtsák tagjaikból az elernyedt idegek bénultságát.

Mindenki előtt világos volt, hogy a hajdúk ügye jobban áll, mint a töröké: nem csak azért, mert egy törököt már elfogtak, s így számra is többen voltak, hanem azért is, mert a török vitézek szemmel láthatóan fáradtabbak voltak. Hafiz bég, noha a vereséget előre látta, mégis gondosan titkolta aggodalmait; sőt ellenkezőleg, dicsérettel, magasztalással, szép szóval öntött jó kedvet és bátorságot bajtársaiba. Migazzi na-

gyon jól látta, hogy hajdúi korántsem olyan ki-
merültek, mint a törökök; ki akarta aknázni
ezt az előnyt és már félórai pihenés után sür-
gette, hogy folytassák a bajvívást. Hafiz bég,
kelletlenül bár, de mégis kénytelen volt e kíván-
ságba beleegyezni; újra sorba állították tehát a
lovakat, a melyek még mindig nagyokat fujtak
és egyre horkoltak, pár percz mulva pedig a lo-
vasok is mind nyeregben ültek. Most már min-
denki érezte, hogy a győzelemnek rövid időn el
kell dőlnie; a nézők közt a csend, a várakozás
figyelme és szorongása még nagyobb lett, a vi-
tézek szívében pedig megkétszereződött az el-
szántság és a vérevő harag.

A jelző kürt ismét fölharsant: egyszer, két-
szer, háromszor . . . a sarkantyúba kapott lovak
nyihogva szökkentek előre, de már nem oly
viharos száguldással rontottak egymásra, mint
az első rohamnál, mert a rövid ideig tartó pihe-
nés nem adta vissza előbbi fürgeségüket. Az
összegomolyodott tömegben minden vitéz ismét
föltalálta ellenfelét s az összecsapást követő pár
percz alatt a küzdő párok ismét különváltak.
Csak Pogrányinak nem volt ellenfele, a miért
is ő csak ide s tova száguldott a bajvívók közt,
nézve, várva az alkalmat, hogy hol és kinek
használhatna; közben a saját multságára mal-
mozott a kardjával és egyre gúnyosan kiabálta:

— Kevés lesz a pénz! . . . kevés lesz! . . . kevés lesz! . . .

Egyszerre csak rémes sikoltás tört elő az aréna közepéről, az ádáz viaskodók tömegéből: mindenki megdöbbenve nézett oda, s a következő pillanatban mindnyájan látták, hogy a párharcznak Egri Gergely és Kerecsen bég közt vége van. A török féloldalt hanyatlott vissza lovára; sisakján nagy rés tátongott, ezt a hajdú csákánya ütötte rajta s a renegát vére buzogva ömlött ebből a sebből. Végre nagy, lomha teste is lecsúszott a nyeregből és fegyverestől együtt csörömpölve zuhant a földre. A hajdú pedig magasra emelte vértől csöpögő csákányát és megforgatva a feje fölött, rettenetes hangon kiáltotta:

— Halál az árulókra! Így haljon minden renegát!

Aztán, szinte elvakúlva saját dühétől és a kivívott győzelem mámorától, szabadjára hagyta a kantárt, két kézre fogta borzasztó fegyverét és berohant a küzdők közé, szétrobbantva a viaskodókat. De már nem igen sok tenni valója akadt. Kerecsen bég eleste, úgy látszott, egészen a hajdúk javára billentette le a győzelem mérlegét. Kopó, a kit folyton növekvő haragja magán kívül hozott, hogy ennyi idő alatt még nem bírt végezni Kilergi béggel, most oly gyorsan és

oly erővel támadt ellenfelére, hogy ez, a rohamosan jövő csapásoktól elkábulva, elejtette paizsát; a hajdú ekkor lecsapott rá csákányával, hogy az ütés oldalt érte a béget, a ki kábultan bukott előre, a lova nyakára. Még mielőtt magához térhetett volna, Kopó hirtelen megragadta a vállánál, sarkantyút adott a *Szellőnek*, mely roppant ugrással oldalt szökött s ily módon egy rántással kiemelte a törököt a nyeregéből. Mikor eleresztette, s a bég félig eszméletlenül lezuhant a földre, ő is leugrott lováról, rátérdelt a török mellére és kirántva rövid tiszákját, nekiszögezte a bég torkának:

— Add meg magadat, vagy meghalsz!

A török nem válaszolt s ez a hallgatás könnyen az életébe kerülhetett volna, ha véletlenül Hafiz bég közbe nem lép és oda nem kiált Kopónak:

— Kilergi bég fogoly!

Mikor a béget is elvitték és átadták Migazzinak, Kopó ismét föl akart ülni lovára, de sehol sem lelte; körülnézett, s addig kereste, míg meglátta, hogy Haszán aga, kinek a paripáját levágták, az övére kapott föl és hevesen hadakozik a török vitézek sorában. A hajdú iszonyatosan elkáromkodta magát, mert így, gyalogosan, nem ronthatott a lovas törökök közé, hogy fegyverrel szerezze vissza a paripáját, mert rögtön

lefegyverezték és elfogták volna. De a *Szellőt* azért semmi áron sem akarta a töröknek hagyni; egész közel férközött tehát hozzá és szólítani kezdte, majd füttyentett neki, mint rendesen, ha zabbal abrakoltatta: s ime, az okos állat feléje iramodott, s mikor az aga vissza akarta tartani, fölágaskodott, ficzánkolt és addig ugrált, míg egészen oda farolt, a törökkel a hátán, a gazdája mellé, a többi hajdúk közé, a kik ott menten, kardsapás nélkül elfogták Haszán agát. A török, mikor lefegyverezték, átkozta a végzetet és a lovat; de Kopó, mihelyt megint fönt ült a lován, visszaadta kardját a fogolynak:

— Ne a fegyvered, aga; menj vissza a tieid közé, mert mi már csak fegyverrel akarunk győzni és nem cselvetéssel.

A török, a ki mindent mást inkább várt, csak ezt nem, nagyon elámult; de a következő pillanatban így felelt:

— Fegyverrel csak a karomat győzhetnéd le, szavaiddal azonban meggyőzted a szívemet is; — és maga ment Migazzihoz, hogy fogolynak jelentse magát s átadja a kardját. Ezért aztán, mikor a foglyok kiváltására került a sor, egyedül Haszán agát eresztették el váltságdíj nélkül.

A török bajnokok sorából már négyen hiányoztak, míg a hajdúk még mind a tizenhárman nyeregben ültek: a magyarok győzelmét tehát

most már egészen biztosra lehetett venni. Mind a mellett a harc kétségbeesetten folyt tovább; az öt török, a ki már a lovát elveszítette, egymás mellé állt, a négy lovas spáhi két oldalról közre fogta őket s mind a kilenczen ebben a tömör hadsorban fogadták és verték vissza a hajdúk támadásait. Ezek most szintén sorakoztak és harmadszor is egyesülve, pusztító rohánással vetették magukat ellenfeleikre. A nézők iszonyodó megdöbbenéssel várták ennek a rohamnak a kimenetelét; senki sem hitte, hogy a törökök ellenállhassanak és a legtöbben sajnálták a derék vitézeket, a kik fegyverük becsületéért, a diadal minden reménye nélkül, kockára teszik életüket a kétségbeesett és egyenlőtlen küzdelemben.

Mint a hosszú útjában elfáradt hullám, a part-hoz érve már szelidebben töri a szirtet: úgy lassúdott meg a hajdúk paripáinak a rohanása is, mikor a kisdéd török csapatra indultak. Ekkor már a nézők izgatottsága olyan magas fokra hágott, hogy a tömeg, nem törődve senkivel és semmivel, áttört a katonai kordonon és beözönlött az arénába, közelebb és közelebb tódult a küzdőkhöz, a kiket végre egészen szűk körbe szorított.

Az egymás mellé sorakozott hajdúk közepén maga Kopó vezette a rohamot; és mivel a lova

jobb is, kitartóbb is volt, mint a többieké, rohanás közben kivált a sorból és előtte vágatott. A társai pedig, részint kényszerüségből, részint tervszerűen, jobbról és balról elmaradoztak az oldala mellől, úgy hogy az eredetileg egyenes vonalú hadsor az összeütközés pillanatában ék alakú volt és az éle Kopóban ormolt. Így történt, hogy a hegyes ék ellenállhatatlan erővel furakodott be a törökök közé, szétrobbantotta védelmi vonalukat s a következő pillanatban körül voltak véve. Új, rettenetes küzdelem kezdődött; a számra, erőre és vitézségre nagyobb hajdúknak emberfölötti ellenállást kellett megtörniök: olyan ellenállást, a minő a halálra szánt kétségbeesésből fakad, mikor az önfentartás ösztönét az ádáz düh váltja föl, hogy a többé meg nem menthető életet minél drágábban adjuk el.

A sűrű porfelleg szinte megvakította a törököket, a kik véresre tiporva fetrengtek a lovak patkói alatt; de még a földön is, a győzők lovainak kengyelébe, kantárjába kapaszkodva vonszoltatták magukat, vagy ha föl tudtak állni, ismét fegyvert fogtak, tört lándzsákat, penge nélkül való kardmarkolatokat, sőt köveket is vagdostak győzőikhez, hogy minden módon akadályozzák, késleltessék a végső leveretés pillanatát.

Kopó volt az első, a ki, — megúnva ezt az embertelen mézárást, a mely már úgy sem növelte a magyar fegyverek becsületét, — hangos szóval hívta föl megadásra a törököket; de szavait vagy nem hallották a rettenetes zűrzavarban, vagy ha talán hallották is, csak azzal feleltek rá, hogy némán, fogesikorgatva túrték a rettenetes csapásokat és őrzöngő dühükben folytatták az esztelen halálharczot. Ama négy spáhi közül, kik az összecsapáskor még lovon ültek, egy lebukott és most már gyalog védte magát; kettőnek levágták a lovát, a negyediket pedig közre fogva, foglyúl ejtették. Végre a többi hajdúk is megelégték a dicstelen küzdelmet, mely durva dulakodássá fajult s mindnyájan hangos szóval kiabáltak a törököknek, hogy adják meg magukat.

Maguk a fegyverbirák is átlátták, hogy idején volna, ha közbelépnének; a kürtösöket magukhoz véve, oda siettek a harczókhöz és harsogó kürtrivalgás közben fölszólították a törököket, hogy adják meg magukat, a hajdúknak pedig meghagyták, hogy rögtön hagyják el a csatát. A hajdúk rögtön engedelmeskedtek is, de alig kezdték meg a visszavonulást, a törökök, kiket a düh, a fájdalom, a vett sebek annyira elvakítottak, hogy már azt sem tudták, mit cselekszenek, mint megvadult tigrisek rohantak

rájuk és beléjük kapaszkodva, tovább marták, harapták, tépték ellenfeleiket.

Ekkor különös dolog történt. Migazzi, látva, hogy nincs más mód hátra, elkapta az egyik spáhi derekát, — a ki éppen Kopó kezéből akarta kiesavarni a csákányt, mialatt a hajdú halálos csapásra emelte a fegyvert, — s fölemelve a levegőbe, a hátán vitte ki a rettenetes küzdelemből. Migazzi vakmerő példáját rögtön számosan követték; a dulakodó csoportot egy pillanat alatt szétrobbantották, minden törökre ötenhatan vetették rá magukat és igyekeztek lefogni őket: de még így is sokáig tartott, míg a véresre vert és dühökben tajtékzó törököket el bírták hurczolni a csatatérről.

Igy ért véget a nevezetes bajvívás, a magyar hajdúk teljes diadalával. Kopó és bajtársai fáradtan gyülekeztek Migazzi körül, a ki a szokottnál komolyabb volt és nem igen látszott örülni hajdúi győzelmének. De azért pár szóval mégis megdicsérte vitézségüket, aztán intett egy marczona, kegyetlen képű alaknak, a ki még a bajvívás alatt jött ki utána az ivanicsi várból, és röviden, nyomatékkal mondta:

— Fiaim! nemsokára, — úgy lehet, már holnap, — ismét dolgotok akad. Szoboszlai Petrás Farkas uram, a kit imhol láthattok, — és rámutatott a várnagyra, mert ez volt az a ke-

gyetlen képű alak, — hiradást hozott Zágrárból a jobbágyrenden lévő népek megbüntetéséről...

E szavakra Kopó szive nagyot dobbant, ő maga pedig egészen közel húzódott a kapitányhoz és lélekzetét is visszafojtva figyelt minden szavára.

— Tahy Ferencz uram ma hajnalban száz kopját már lóra ültetett és megindította őket Petrovina felé . . .

Kopó alig bírta elfojtani a kebléből fölfelé törekvő ordítást, de még idejekorán észrevette magát és nyugalmat erőltetve arczára, aggodalomtól megzavart elmével számítgatta magában: mikor érhetnek oda a rablók? s van-e még elég ideje, hogy megelőzze őket?

— Ez a száz hajdú csak a kastélyt foglalja el és ott szállásol mindaddig, míg Tahy István kegyelmes urunk őrsege is meg nem érkezik. A tartománygyűlés ítéletéből a kegyelmes úr szabad dűlást-fosztást enged mindazoknak, úgy Petrovinában, mint onnan kezdve a Vukomeri dombvidék aljáig, a kik a fölzendült földnépe megfenyítésére önként vállalkoznak . . .

Kopóval egyet fordult a világ; viharként érezte ereiben a vér rohanását, hirtelen oda kapott a kardjához, mely vésszesen csörrent meg az oldalán, de aztán ismét megfékezte háborgó szenvedélyét és tovább figyelt.

— Ezért most fölszólítom ti kigyelmeteket, hogy bemondjátok nekem egyenkint és mindannyian, ha hogy föl vállaljátok-e ezt a szabad zsákmányolást, a magatok és a ti alattatok szolgáló hajdúk nevében ?

A hajdúk mindnyájan Kopóra néztek, mert őt tartották maguk közt a legelsőnek és minden tanácskozásukban őt illette az első szó. Kopó előre is lépett, egészen oda a kapitány és a várnagy elé; fölütötte a sisakját, hogy mindnyájan láthassák kikelt, elfehéredett arcát, melyből két szeme izzó parázsként villogott elő, bozontos szemöldökei árnyékából. Megrántotta a derekát, fölvetette a fejét s aztán nyersen, a fölindulástól rekedt hangon mondta :

— Imhol dicséretesen bajt vívtunk a magyar név becsületéért és most ezekkel a fegyverekkel üssünk rajta tulajdon véreinken ? Elhullott kezeink alatt a renegát Kerecsen bég, mivel hogy áruló vala : és imhol, az kivántatik tőlünk, hogy mink is Kerecsen bégek legyünk és tulajdon véreinket vágjuk ?

— Igaz ! — dörmögték a hajdúk, nagyot sordorintva bajszukon.

— Kopó, — vágott közbe Migazzi szigorúan, — mi nem tanácsot kérünk tőled, hanem engedelmességet követelünk.

— Én nemes Gubecz Máté vagyok, — felelte

Kopó, nagyot ütve a mellére, mely megdöngött az indulatos csapásra; — engedelmességgel csak Istennek meg a királynak tartozom: ezt a dülást pedig sem az Isten, sem a király nem parancsolja.

A várnagy, mikor meghallotta a Kopó nevét, hirtelen oda sűgta Migazzinak:

— Ennek az apja az egyik főczinkos; a kis fiát, a ki legjobban kiabált, egyik hajdúm agyondobta kövel: ez volt az oka az egész zendülésnek.

Migazzi kételkedően nézett a várnagyra, de mikor ez többszörösen bizonykodott, hogy úgy van, még szigorúbban fordult Kopóhoz:

— Hogy kinek tartozik kigyelmed engedelmességgel, kinek nem, az hamarosan megválík. Most csak arra feleljen kigyelmed, nemes Gubecz Máté uram, — és gúnyosan megnyomta a szót: — ott lesz-e kigyelmed Petrovinán?

— Ott leszek, — felelte Kopó, látszólag nyugodtan, noha minden idege úgy reszketett, mint a megpattanásig feszített kötél; — igen ott leszek: az apám háza előtt, hogy megvédjem családomat a fosztatóktól . . .

— Az apját, meg az anyját, úgy-e? — szűlt közbe Petrás uram kegyetlen gúnynyal: — mert hiszen csak ketten vannak az öregek . . .

— Hazudsz! — rivallt rá Kopó, s félig örűlten kereste a kardja markolatát.

— Bizony nem hazudom, már minek is hazudnám? — hetvenkedett a várnagy, a vállát vono-

— Ah! átkozott kutya! — ordított Kopó s levágta Petrás Farkast.

gatva. — Vasárnap, a zendülésben, egy féltégla agyonütötte a kis Gergőt...

— Ah! átkozott kutya! — ordított föl Kopó

féktelen dühében, s még mielőtt megakadályozhatták volna, megvillant kezében a kard és rettenetes romlással zúdult le a várnagy fejére.

Petrás uram térdei megsuklottak, mintha az inait vágták volna át s gonosz teste tompa rogygyanással esett le a földre; kevésbe múlt, hogy nem két darabban hullott szét a teste, oly roppant erővel érte a vágás. Kopó pedig, mihelyt a várnagy leroskadt, a zürzavar első pillanatát fölhasználva, szétlökdöste társait, fölugrott pár lépésnyire pihenő lovára, s mielőtt bárki is útját állhatta volna, sebes vágatással neki vágott a mezőségnek.

— Utána! Gyilkos! Fogjátok el! Csak elébe! — kiabáltak mindenfelé; de mire az üldözők lóra kaptak, Kopónak már akkora egerütja volt, hogy akarva sem igen érhatték volna utól. Mivel azonban ezek az üldözők mind hajdúk voltak és azon fölül Kopónak jó pajtásai, úgy lehet, nem is nagyon törték magukat, hogy elfogják; ezért, rövid nyargalozás után, üresen tértek vissza.

IV.

Az alkonyat homálya sötéten borúlt Petrovinnára s a szegény zsellérek, mint a lázadás óta minden este, ma is szorongó szívvel tértek nyugalomra. Már ötödik napja volt, hogy a várnagyot elűzték s azóta minden este aggódva feküdtek, mert nem tudták, mit hoz a hajnal, s minden reggel szorongva keltek, mert nem tudták, hogy nyugtával dicsérhetik-e majd a napot.

Köröskörül csöndes, néma volt minden, csak néha vonított bele egy-egy kuvasz a magányos éjszakába, s ilyenkor a szomszédos ebek álmos vakkantással adták tovább az ugatást, mely végig ment az egész falun s az utolsó kunyhóknál a rengeteg mélyébe vezett. De legcsöndesebb volt mégis a kastély környéke, mert a nagy épület, mióta a várnagyot ebrudon kivetették, egészen üresen és elhagyatva állott; a parasztok még nappal is kerülték, mint a tüzet, mert a tornyos kastély, időtől megbarnult falaival, úgy meredezett reájuk, mint a megtorlás fenyegető emlékjele.

Az öreg Gubecz kunyhója egészen az erdő szélén épült. Csak egyetlen szoba volt benne, melynek vályogból vetett falait a füst egészen feketére barnította. Az egyik sarokban alacsony lábakon állt egy ládaszerű bútordarab, mely szinig tele volt szalmával; durva darócczal terítették le ezt az ágyat, mely az előtt a szegény kis Gergő fekvőhelye volt, most pedig egy kutya pihent rajta: a gyermek egykori kedvencz játszótársa. Ennek az ágynak a lábánál, egészen beépítve a falba, volt a tűzhely, melyen még izzott a parázs, s e mellett csuporban főtt a szegényes vacsora. A szoba közepén állt a rozoga faasztal, körülötte két lóca, a sarokban ásó, gereblye, kasza, a falon polcz, rajta néhány bögre, három cseréptányér és három fakanál: ez volt az egész berendezés.

Az asztalnál, perczegő faggyú-mécses gyér világossága mellett, Márta anyó szorgalmasan font. Inkább csontos, mint sovány arcza, melyen még alig volt ráncz, egyenes tartása, fürge mozgulatai rávallottak arra az erőteljes, viruló egészségre, melyet a nyomorgás, a szenvedések, meg a sok nélkülözés még nem bírtak teljesen aláásni. De homlokán, melyről az előtt derült nyugalom sugárzott, már barázdákat vont az új fájdalom; arcza sápadt, bánatos volt és vörösre dagadt szemein meglátszottak a keserű könnyek nyomai.

A szája mozgásából látszott, hogy imádkozik ; de buzgó könyörgéséből csak egyes töredezett szavak hallatszottak ki, melyek susogva haltak el ajkain, mialatt fejét csüggedten mellére hajtotta. Tekintete időnkint a kis ágyra esett s ilyenkor esdő szemrehányás tükröződött ég felé emelt szemeiben : mintha azért panaszkodnék az ég Urának, hogy miért nem veszi magához őt is, miért nem egyesíti megboldogult fiacskájával.

Az öreg Gubecz háttal ült az asztalnak és egészen a tűzhely fölé hajolt ; vigyázott a bögrére, melyben kukoriczakása főtt és szorgalmasan kavargatta, hogy a fenekéhez ne kozmásodjék. Az ő arcán is a fájdalom kifejezése ült : csak hogy ez kemény, lelket ölő fájdalom volt, melyet kegyetlenné tettek a dacznak, az elfojtott dühnek belévegyülő érzelmei. Szándékosan fordított hátat a feleségének, nehogy még az anya fájdalomának látásával is tetézzé saját gyötrelmeit ; nem szólt, nem imádkozott, csak révedezve bámult a hamvadó parázsba és csüggedten, gépiesen kevergette a tűzön rotyogó szegényes vacsorát.

Végre Márta lassan fölkel, letette a rokkát, odament a tűzhöz és levette a bögrét a parászról ; aztán a polczhoz lépett és, elmerülve a buzgó könyörgésbe, szinte öntudatlanul, a mint már oly sok éven át megszokta, most is levette mind

a három tányért, lerakta őket az asztalra s mindegyik mellé egy-egy kanalat is helyezett. Majd halkán szólította a férjét:

— Jöjjön kigyelmed, apám: itt a vacsora.

De mikor az ura megfordult a hívásra és közelebb jött az asztalhoz, Márta már észrevette, hogy egygyel többre terített; hamarosan fölkapta hát a harmadik tányért és letette a földre, mintha a kutya számára készítette volna oda. Az öreg Gubecz figyelmét azonban nem kerülte ki a szegény asszony zavara, s mikor meglátta az asztalon maradt harmadik kanalat is, mindent kitalált; de félrefordította a fejét, hogy elrejtse szemébe szökő könnyeit, aztán pedig szótlánul fölvette a tányérját, meg a kanalát és visszaült előbbi helyére.

Márta megtörve csüggesztette le a fejét, nagyot sohajtott és szólította a kutyát a vacsorához; de a kutya, alig emelve föl a fejét két első lábáról, csak a farkát csóválta és nem mozdult. Erre Márta maga ment oda az ágyhoz, gyöngéden megczirógatta az ebet, kényeztetve hivogatta, végre pedig szeretettel fölvette karjaiba és maga vitte oda a cseréptányér mellé. Az előtt sohasem nézte jó szemmel a szegény állatot, sőt talán gyűlölte is és a kis Gergő sokszor kikapott érte, mert az inséges, szűk esztendőkből még ennek a kutyának az eltartása is elég nehéz

teher volt. De a mióta a kis Gergő nem volt többé, Márta halálos bűnnek, szentségtörésnek tartotta volna, hogy a szegény állat fogyatkozást szenvedjen bármiben, vagy rozabb bánásmódban részesüljön, mint kis gazdája életében.

A kutya saját módja szerint, nyögéshez hasonló szüköléssel köszönte meg asszonyának ezt a szokatlan jóságát; leütötte fejét a tálba, néhányat lefetyelt, aztán lassan megfordult, fölugrott az ágyra, megint összekuporodott és elszenderült.

— Még ez a szegény állat is utána pusztúl! — gondolta magában Márta, a ki le nem vette róla a szemét.

Most ő maga is leült, keresztet vetett és enni kezdett. Kevergette a kását, turkált a tányérjában s néhány kanállal evett is belőle, de csak forgatta szájában az ételt és sehogysen tudta lenyelni; mégis, mikor az öreg Gubecz megfordult és visszatette az asztalra a tányérját, ő is gyorsan a szájába tett néhány kanál kását, hogy elhitesse az urával, hogy jó étvágygyal eszik.

De aztán, a mint az ura tányérjára nézett és észre vette, hogy még az is csaknem egészen tele van, fölvette az asztalról, oda vitte megint az urához, a ki ismét leült a tűzhely mellé és a parázsba bámult, megérintette az öreg Gubecz vállát és gyöngéden mondta:

— Az Isten szerelmére, miért nem eszik kigyelmed, apám? még ma egész nap egy falat is alig volt a szájában.

Az öreg Gubecz durván vállat vont és hallgatott; Márta pedig panaszos, szemrehányó hangon folytatta:

— Hát igazán senkije sem vagyok én már kigyelmednek, hogy itt akar hagyni engem? Mit csináljak aztán, hahogy kigyelmed is ágy-nak esik? . . . — de többet nem bírt mondani, mert heves zokogása elfojtotta szavait.

— Az áldóját! — csattant föl most az öreg Gubecz, — hát már sohasem hagyod abba a sirást? egész nap, egész éjjel csak ezt a jajgatást hallgassam?

S aztán ő maga is végig dörzsölte könnyes szemeit durva kezefejével és keserű, korholó hangon mondta:

— Hát talán föltámasztod-e valjon ezzel az óbégatással? Bizonyomra mondom, hogy tovább már nem győzöm türelemmel!

A szegény asszony elfojtotta könnyeit, melyek égő cseppekben hullottak vissza elkínzott szívébe; kötényével megtörülte szemeit és megint a fonáshoz fogott. Egy darabig mind a ketten hallgattak; az asszony szorgalmasan fonogatott, de időnkint lopva tekintgetett az urára; ez pedig leült az alacsony lóczára, könyökeit térdeire

támasztotta s arczát a kezeibe temetve, úgy lát-
szott, hogy sír. Végre fölkel, oda ment a felesé-
géhez, járt-kelt, izgett-mozgott körülötte, mintha
mondani szeretne valamit, hogy megbékítse, vi-
gasztalja, de nem igen találta meg a szavakat,
mert csak ennyit mondott:

— Jól van no, anyjuk; hát majd eszem a
kedvedért.

S leülve az asztal mellé, csakugyan hozzá is
fogott az evéshez. Kis vártatva azonban ismét
megszólalt:

— Hallod-e, anyjuk, holnap beviszem a mala-
czokat a városba és az árukból misét mondatok...

— Én már mondtam érte misét, — szolt
közbe Márta; — ezt a fonalat a mi papunknak
fonom, és ez lesz az ára a misének.

Az öreg Gubecz összeszorította ajkait, melyek
kicsuesorodtak és a szögleteiken remegve vonag-
lottak a kegyetlen fájdalomtól; csak nehezen
tudta visszafojtani könnyeit és egyszerre mély,
szinte szent gyöngédséget érzett a szegény öreg
asszony iránt, a ki híven, szeretettel osztotta
meg vele a balsors minden átkát.

Az idő már későre járt és az éjszaka néma
csöndjét csak a langyos szellő zavarta meg, mely
suttogva kavargott a kunyhó fölé boruló két
óriási gesztenyefa lombjai közt. Hallgatott a két
öreg is... s ki tudja, meddig ültek így, mozdu-

latlanúl, elmerülve a mult emlékeibe, vagy a jelen fájdalmába, míg végre az ágyon heverő kutya gyanús morgása ismét a való életre ébresztette őket. A kutya először csak a fejét emelte föl, majd a füleit hegyezve nyugtalanul szükölt, végre pedig, nagyot vakkantva, leugrott az ágyról, oda szaladt az ajtóhoz és hevesen kaparva, fojtott, de mérges ugatásra fakadt.

A két öreg is fölrezzent és figyelve hallgatózott, de semmi más nesz nem ütötte meg a fülüket, mint a gesztenyefák lombjainak lágy suttogása. Az öreg Gubecz fölállt, lassan kinyitotta az ajtót és kinézett az éjszakába; nem látott ugyan semmit, de hallotta, hogy a falu tulsó végén, az országút felől, a kutyák mind dühösen ugatnak. A kis eb pedig, mihelyt az ajtó kinyilt, fölrohant a kunyhóval szemben emelkedő domb tetejére, mely elzárta a kilátást a falura, s leülve a földre, nyakát meg a fejét fölnyujtotta az égbe és panaszosan vonított. Erre már az öreg Gubecz is fölballagott a dombra, s a mint onnan lenézett a falura, rémülten látta, hogy köröskörül vérvörös az ég alja, az erdő fái pedig izzó fényben ragyognak.

— Ég a falú! — kiáltott vissza a feleségének s rögtön futva indult meg a dombon lefelé, mialatt az öreg Márta intő szóval kiáltott utána:

— Aztán vigyázzon kigyelmed, hogy baj ne érje!

S mikor az ura eltűnt a sötétben, ő maga ismét befordult a kunyhóba és térdre borulva buzgó könyörgésbe fogott.

A faluból hangos kiabálás és jajveszékelés hallatszott; eleinte csak szórványosan, itt-ott, hogy az öreg Gubecz szinte azt is meg tudta volna mondani, melyik kunyhóban van a baj. De, a mint közelebb ért, a zűrzavar egyre nagyobb és általánosabb lett: az egész völgy visszhangzott a sirástól, a jajgatástól és átkozódástól. Azt is lehetett gyanítani, hogy a tűz nem véletlenül támadt, hanem szándékosan gyújtották föl a falut, a mely egyszerre gyuladt ki és égett mind a négy sarkán. Az öreg megállt, tölcsért csinált markából a füléhez és úgy hallgatózott; a zűrzavarban is jól kivehette az átkozódásokat, fenyegetéseket, káromkodásokat; jobban ki-meresztette szemeit, erősen oda nézett a kastély előtti piacra s az égő házak rémes világitásában úgy rémlett neki, mintha fegyverek és sisakok villogását látná. Nem is csalódott: a Tahy Ferencz száz lándzsája érkezett meg.

Ez alatt a tűz egyre jobban elharapózott s rövid időn az egész falú lángokban állt; jobbra-balra, a meredek hegyi útakon, egyesével, kettésével, csoportosan menekültek a szegény jobbá-

gyok a rengeteg felé s hol eltűntek, hol ismét fölbukkantak a rémes tűzvész kísérteties világításában. Az öreg Gubecz első gondolata az volt, hogy odarohan a pusztítás színhelyére és segít a menekülőknél: de a következő pillanatban eszébe jutott a szegény Márta, a ki egyedül, elhagyatva imádkozott otthon a kunyhóban.

Mialatt habozott, hogy mitevő legyen, háta mögött megcsörrent a haraszt és világosan kivehette a feléje közeledő, dobogó léptek zaját. Óvatosan megvonult egy roppant tölgy sötét árnyékában s a föl-fölesapó lángok gyér világosságánál egy szegény asszonyt látott meg, a ki egyik kis gyermekét a karján vitte, míg a másik a szoknyájába kapaszkodva esetlett-botlott mellette; a szegény asszony lihegett a gyors futástól, meg a nagy erőlködéstől, mert rövid kötélen még egy fiatal tinót is vonszolt maga után. A csökönyös állat meg-megállt és minduntalan hátra nézett a falú felé, a hova talán az ott hagyott jászol szeretete vonzotta vissza, és keservesen bögött; erre, mint többszörös visszhang, jobbról-balról, mindenfelől szomorú bögés és bégetés felelt: az egész erdő tele volt menekülő családokkal, melyek mindnyájan magukkal hurezolták legdrágább jószágukat, marhájukat, juhukat, kecskéjüket.

Az öreg Gubecz, miután fölismerte az asz-

szonyt, előlépett rejtekhelyéről és azt kérdezte:

— Mondja, kigyelmed, mi történt? Lehet-e még segíteni odalent?

— A Tahy uram hajdúi fölgyújtották a falut, — felelte a szegény asszony, — s mindenkit, a ki kezükbe kerül, kardra hánynak. Végünk van, vége mindnyájunknak: oh, irgalmas Isten! ez az utolsó nap, az ítélet napja. Bizonyosan valami nagy vétünkért büntet az Isten.

És aztán könyörgő szóval fordult az öreg Gubeczhez:

— Mivel a Gondviselés már az utamba küldte kigyelmedet, segítsen tovább terelni ezt a kis üszőt: ezen kívül nincs senkim és semmim, hogy tengethessem a magam, meg a gyermekeim életét.

Az öreg Gubecz azonnal jobb kezébe fogta a kötelet, a bal karjára pedig fölvette azt a kis leányt, a ki az asszony rokolyájába kapaszkodott és, noha gyorsan ment, mégis csak alig tudott lépést tartani a szegény asszonynyal, a ki ijedt kétségbeesésében majdnem futva menekült.

— A jó Isten áldja meg kigyelmedet, — hálaalkodott az asszony, — és fizesse meg a kigyelmed jóságát úgy ezen, mint a másik világon is . . .

Aztán az egész úton ki nem fogyott a hálál-

kodásból, mindaddig, míg a vadon belsejében egy tisztásra nem értek, a hol akkor már számos menekült család tanyát ütött. Mivel itt már biztonságban volt, az öreg Gubecz gyorsan elbúcsúzott az asszonytól és futva indult meg hazafelé, mert ekkor már komolyan kezdett aggódni a saját kunyhója miatt is. Szorongó szívvel szaladt le a lejtőn, s látva, hogy az egész falu lángban áll, aggódva gondolt Mártára, noha az a táj, a hol az ő kunyhója állt, még köröskörül néma és csöndes volt.

Mégis, mikor belépett a szobába, meghökkenve állt meg, mintha lábai a földbe gyökereztek volna: az asztalnál, háttal feléje, egy magas termetű, fegyveres hajdú ült. A következő pillanatban az öreg hirtelen fölkapta a kaszát a sarokból és nagyot kiáltva a hajdúra akart rohanni:

— Ah, gyilkos gyujtogató! . . .

A hajdú fölugrott, megdöbbenve visszalépett és halkán, fojtott hangon mondta:

— Apám uram . . . apám uram . . .

Márta anyó pedig közéjük állt és zokogástól elcsukló hangon rebegette:

— A . . . Máté . . . a . . . Máté . . .

— Fiam! . . . az én vérem! . . . — jajdult föl az öreg Gubecz és hátratántorodva, kiejtette kezéből a kaszát.

Aztán, ökölbe szorítva remegő két kezét, iszo-

nyatos átokra emelte a fia ellen; ziháló melléből hörögve tört elő a rettenetes szózat:

— Átkozott a gyilkos, kinek fegyverén a nemzetsége vére szárad... átkozott... átkozott...

A hajdú pedig lehorgasztotta fejét és nem felelt mindjárt; névtelen fájdalom, elkeseredett harag marczangolta a szivét, hogy ime: a tulajdon apja is azt hiszi, hogy ártatlan elnyomottakra húzta ki a kardját. De aztán, midőn a bosszúvágy végig lüktetett forró vérén, büszkén fölütötte a fejét és rekedtes hangon mondta:

— Nem ezekkel a rablókkal jöttem, apám uram... Mindent tudok... azért vagyok itt, hogy bosszút állunk... bosszút, a mitől megédesül a fájdalom...

— Ah, bosszút! bosszút!... — lihegte az öreg Gubecz: — véres bosszút, az istentelen gyilkosokon, a kik ártatlan gyermekeket ölnek...

— Az egyik már a poklok tornácán mulat, — szólt a hajdú sötéten és elmondta, hogyan vágta le a várnagyot a bajvivás után.

Az öreg Gubecz fia nyakába borúlt, ölelte, csókolta, sírt, kaczagott egyszerre; kihúzta a hajdú nehéz szablyáját, megtapogatta a hideg vasat, aztán megcsókolta, majd a feje fölött suhogtatta a levegőben.

— Megölted... megölted!... — örvende-

zett; — így pusztuljon el valamennyi... valamennyi...

Az ajtót hirtelen berugták, s a mint a bent lévők meglepetve arra fordultak, a Nelipics Mladen óriási alakja bontakozott ki a homályból. A zsupán, a ki megdöbbenve hökkent vissza a fegyveres hajdú láttára, hirtelen hátra ugrott és kirántotta törét; de még mielőtt használhatta volna, az öreg Gubecz megmagyarázta neki, hogy Kopó a fia és segítségükre jött. Erre a zsupán azonnal vissza dugta övébe a gyilkos fegyvert és gyorsan elmondta, hogy a hajdúk már egészen hatalmukba kerítették a falut és most zsákmányolnak; hogy a jobbágyok nagy része elmenekült, sokat megöltek közülök, néhányat pedig elfogtak: ezeket holnap hajnalban akarják fölakasztani a kastély előtt...

— Ezeket kell legelőbb kiszabadítani, — vágott közbe Kopó.

— Én is azt gondoltam, — felelte a zsupán, — és már van is rá tervem: hanem siessünk, nehogy a kedvező alkalmat elszalaszszuk...

— Kevesen vagyunk mi ahhoz, — szólt csüggedten az öreg Gubecz, — hogy ennyi töménytelen latorral szembeszálljunk...

— Azért csak menjünk, — türelmetlenkedett Kopó, a ki már alig várta, hogy szétüthessen a duhaj rablók közt.

— Aztán meg vagy tizenöt elszánt emberem
nekem is van, — biztatta őket a zsupán.

— Menjen kigyelmed, jó apám; — szólt most
közbe Márta is: — bizony-bizony az Úrnak tetsző

A zsupán kémlelve nézi a Kopó családját.

dolog lesz, ha csak egyet is kiszabadítanak a
szegény rabok közül.

A három férfi erre rögtön megindult a falu
felé s útközben a zsupán elmondta tervét, melyet
aztán minden részletében jól meghánytak-vetet-

tek. Az erdő szélén elváltak; Kopó meg a zsupán jobbra fordultak, a hol egy barlangban tizenöt-húsz, jól megtermett, elszánt és fejszékkel, csákányokkal fölfegyverzett paraszt húzta meg magát. Kopó meg a zsupán kettőt közülök maguk mellé vettek s aztán a falu főutcáját megkerülve, a kertek alatt egy magányos, elhagyatott házba osontak be.

Az öreg Gubecz ellenben, egészen fegyvertelenül, — még csak bot sem volt nála, — egyenesen a garázdálkodó hajdú-csapatnak tartott, mely a templomban ütötte föl főhadiszállását. Mihelyt megpillantották, az egyik pribék azonnal kivont karddal rohant rá, hogy leüsse, de az öreg, magasra föltartva mind a két kezét, már messziről elébe kiáltott:

— A hadnagy uramat keresem . . . ime, fegyvertelenül jöttem ti közétek . . . nem Patóczi Farkas-e a neve ő kigyelmének?

— És mi dolgod lenne tenéked, paraszt, hadnagy uram ő kigyelmével?

— Valami titkos szavam volna vele . . . menjen kigyelmed és mondja meg neki; bizonyomra, hogy nem bánja meg.

— Vigyen el az ördög! — dörmögött a hajdú magában. — Ez a vén róka maga hozza bőrét a vásárra: egy gyertyával több lesz a holnapi mulatságon.

— No csak gyere, — mondta aztán hangosan; — gyere velem, paraszt!

S megfogva az öreget a vállánál, durván lökdöste maga előtt, be a templomba, a hová a rablott prédát halomba hordták. Ott volt az a húszhuszonöt szerencsétlen ember is, a kit az éjjeli orvtámadásban rabszíjra fűztek; az öreg Gubecz elszorúlt szívvel ismerte föl köztük a papot, a ki nek fejére épen akkor nagyot ütött az egyik hajdú.

— No hát ott van Patóczi uram, — mondta a hajdú és rámutatott arra, a ki épen a papot verte; — ahún oktatja móresre a papokat, — tette hozzá röhögve.

Az öreg Gubecz alázatosan odasompolygott a dühös latorhoz, a ki az első pillanatban majd hogy elevenen föl nem falta, de aztán mindjárt lecsöndesült az első szavakra, miket az öreg a fülébe sugott; marczona arcza nyájasabb lett, elkezdtek suttogni, s mikor már jó darabig ilyen halk szóval beszélgettek, a hadnagy végre maga mellé vette négy zsoldosát és velük együtt, az öreg Gubecz vezetése mellett, megindult a felé a ház felé, a melybe Kopó és a társai már előre elrejtöztek.

— Azt mondd, paraszt, hogy több lesz, mint háromszáz arany forint? — kérdezte a hadnagy halkán az öreg Gubecztől, a kivel nyolcz-tíz lépésnyire megelőzte a négy hajdút.

— Bizonyosan több lesz; ott vannak a templomi edények, valamennyi tiszta színezüstből: no meg a papnak egész kis vagyonkája is, a mit húsz esztendő alatt összekuporgatott.

— Hát a pap háza nem az ott a templom aljában? — kérdezte a hadnagy.

— Ez, a hová megyünk, sógoraé; a kincs ebben a házban van.

— Vigye a manó! de hogy nem találták meg az embereim? Pedig ugyan fölprédálták az egész falut.

— No erre bezzeg nem akadtak volna rá soha; hát nem mondtam, hogy hol van?

Ez alatt oda értek ahhoz a házhoz; kívül, belül és köröskörül minden csöndes és néma volt.

Az öreg Gubecz rámutatott és azt mondta:

— Ez az itt.

— Te, Lukács, meg te is, Kánya, — fordult a hadnagy kíséreihez, — itt kint maradtok és vigyáztok, hogy senki innen nálam nélkül ki ne jöjjön; ha pedig kiáltanék, rögtön üssetek zajt, hogy a segedelem idejében ide érjen, ha kell. Ti, többiek pedig, — intett a másik kettőnek, — velem jöttök.

— Mondja hát kigyelmed, — szólt most közbe az öreg Gubecz, olyan hangosan, hogy a hajdúk is mind hallották: — tehát megigéri, hogy vala-

mennyi rabot, a kiket elfogott közülünk, szabadon bocsájtja?

— Megigérem neked és szabadon is bocsájtom, csak a papot nem, mert annyira teleprédikálta a fejemet, hogy meg akarom próbálni: hahogy úgy jár-e a szája majd akkor is, ha felköttem.

— Nem, nem! — akadékoskodott az öreg Gubecz; — kigyelmed azt ígérte, hogy mindnyáját elereszti: ereszsze el hát a papot is.

— No, nem bánom: hát hadd menjen el az a kutya pap is: csak a kincs ne legyen kevesebb, mint a hogyan mondtad!

A két hajdú, kit a hadnagy erre rendelt, kívül maradt a kapu előtt. Patóczi uram, az öreg Gubecz, meg a másik két pribék pedig beléptek a házba, fölmentek néhány rozoga falépcsőn s ekkor szűk folyosóra jutottak, melynek a végében ajtócska volt.

— Ha talán azt akarja kigyelmed, hogy én is vele menjek, — szólta az öreg Gubecz a hadnagynak, — megmutatnám a helyet.

— Ah, gazember! — felelt a hadnagy, — bizonyosan valami roszban töröd a fejedet. Csak maradj ott, a hol vagy: jó helyen leszel... Fiúk! — fordult a két hajdúhoz, — úgy vigyázzatok rá, mint a szemetek fényére: nehogy megszökjék, mielőtt én visszajövök.

A két pribék azonnal közre fogta az öreget, a ki egy pillanatig sem ellenkezett, hanem, mi alatt a hadnagy megindult a kis ajtócska felé, látszólag nyugodtan mondta:

— Különben meg sem tévedhet kigyelmed: a mint lemegy, jobbra fordul s a negyedik hordó alatt megtalálja, a fal tövében.

— Jól van, jól; nem felejtettem el.

— De azért talán mégis jó volna, ha kigyelmeddel mennék, — ajánlkozott az öreg.

— Mondtam már, hogy nem kell! — riadt rá durván a hadnagy.

Ezek voltak utolsó szavai s mire kimondta, már be is rúgta a kis ajtócskát, melyen át eltűnt. Hallani lehetett czammogó, tétova lépéseinek zaját, a mint lefelé ment a lépcsőn; a lámpás fénysugara, melyet még a folyosón meggyújtott, lassanként egészen eltűnt. Aztán pár pillanatnyi csend következett; majd, egészen alulról, a pincze mélyéből, tompa zuhanás zaja hallatszott, mintha valami nehéz test esett volna le a földre: aztán minden nesz ismét elcsöndesült.

Az öreg Gubecz egész testében remegett; szíve oly hangosan vert, hogy szinte attól tartott, hogy a két lator ott mellette minden dobbanását meghallhatja. Szerencsére a kis folyosóban nagyon sötét volt, mert a hadnagy az egyetlen lámpást magával vitte s így a két hajdú nem

láthatta az öreg Gubecz révedező szemeit, sápadt, kuszált arcvonásait.

— Mi volt ez a nagy zuhanás? — tünődött a két hajdú egymás közt. — Talán megbotlott a hadnagy... talán fölemelt valamit és leejtette... vagy talán törbe csalták... rajt ütöttek?... Menjünk, nézzük meg!...

— Menjünk... — és már megindultak, de az egyik hirtelen tétován megállt.

— De még se menjünk, — szólt habozva; — te is hallottad, mikor azt mondta, hogy itt várjuk meg, s tudod, hogy nem szereti, ha...

— Igazad van, — felelte a másik; — különben is a kezünkben van ez a paraszt...

Mialatt így töprenkedtek, a kint még lángban égő falunak vérvörösen beszűrődő gyér világosságánál meglátták, hogy Patóczi uram alakja ismét megjelent abban a kis ajtócskában, a melyben eltűnt az imént. A hadnagy nem szólt, csak intett az öreg Gubecznek, a ki rögtön hozzá sietett; gyorsan pár suttogó szót váltottak, s végül az öreg, olyan hangosan, hogy a két őrt álló hajdú is meghallhatta, ezt mondta:

— Így tehát kigyelmed is vallja, hogy igazat mondtam; most már kigyelmeden a sor, hogy szavának álljon és elbocsássa a rabokat.

Ezzel mindnyájan kijöttek a házból, maguk mellé vették a kívül maradt két hajdút is és vala-

mennyien együtt megindultak a templom felé. Útközben a hadnagy meg az öreg Gubecz kissé hátra maradtak és halkán beszélgettek. Majd, mikor már oda értek, a hol az utcza kitorkollott a piacra, az öreg Gubecz megállította a négy hajdút:

— Hallják-e kigyelmetek! A vitéz hadnagy úr valahová biztos helyre viszi azt a nem tudom mit, a mi a hóna alatt van és azt mondja, hogy mindjárt visszajön. Addig pedig kigyelmetek velem jönnek és kieresztik az elfogott rabokat.

Ekkor a hadnagy, a ki mindeddig csak az öreg Gubeczczel sugdosott, félhangosan oda szólt a hajdúkhöz:

— Nesze, Lukács, nesze neked is Kánya; ez pedig a tiétek, — fordult a másik kettőhöz is és mindnyájuknak adott néhány ezüstdenárt; — ez itt a foglaló: most pedig rögtön ereszszétek el a rabokat, — tette még hozzá s azzal gyorsan elsietett a völgybe vezető lejtőn.

Az öreg Gubecz a négy hajdúval tovább ment a templom felé. Egy ideig szótlánul ballagtak egymás mellett, de alig tűnt el a hadnagy a fordulónál, az egyik hajdú így szólt:

— Hallottátok-e, milyen egészen más volt a hangja Patóczi uramnak, mint rendesen? akár csak nem is ő beszélt volna!

— Csak azért volt, mert leeresztette a sisakját.

— Az ám; hanem inkább azért a valamiért, a mit a hóna alatt dugdosott.

— Üsse meg a guta! — boszankodott a negyedik; — a gesztenyét mindig velünk kapartatják ki a parázból, de azért nekünk soh'sem jut belőle!

— Hát azt nem mondta, hogy nekünk is részünk lesz benne? — kérdezte az első az öreg Gubecztől.

— Dehogy nem! azt mondta, hogy a felét megtartja magának, a másik felét meg hűségesen szétosztja kigyelmetek között.

— Jól mondod, paraszt; mivelhogy a hadnagy uram is úgy szólt, hogy az, a mit nekünk adott, csak foglaló léssen. Imhol, legyen benne részed hát neked is, mert úgy látom, hogy te különb paraszt vagy, mint a többi.

— Én ugyan nem kérek mást, csak azt, a mit a hadnagy úr szóban ígért, — szabadkozott az öreg Gubecz; — de ha kigyelmetek is adnak valamit, hát az Isten fizesse meg kigyelmeteknek.

— Nesze, paraszt, nesze, nesze ez is... — mondogatták a hajdúk s mindegyik a markába nyomott néhány dénárt, mert a gazdag zsákmány és az osztozkodás reménysége adakozóvá tette őket.

E közben oda értek a templomhoz. A négy

hajdú bement és Patóczy uram nevében megparancsolta az öröknek, hogy azonnal bocsássák szabadon a rabokat; s ők maguk ott menten fölragdosták a szerencsétlenek bilincseit. Mikor mindannyi szabad volt, Kánya átadta őket az öreg Gubecznek és azt mondta:

— No, most már elmehetsz, paraszt: legyen meg a te örömed is.

De mialatt a nyomorúlt rabok azt sem tudták, hova legyenek örömükben, még mielőtt megindúlhattak volna az erdő felé, az esetnek hire futott a többi hajdú közt is, és ezek most csoportosan siettek oda, hogy megakadályozzák a rabok szabadon bocsátását.

— Nem igaz! — kiabálták mindenfelől: — nem igaz! nem lehet az, hogy Patóczy uram ilyet parancsolt légyen! Nem engedjük a rabokat!

— De igaz: de pedig igaz! — erősködött a négy hajdú. — Nekünk mondta, nekünk parancsolta: és mink el is eresztjük a rabokat.

— De hát pedig mégsem lehet az! — bizonyolta az egyik, a kire a foglyok őrizete volt bízva. — Mert épen, mikor elment veletek, azt súgta nekem, hogy egy akasztófával többet csináltassak: hogy arra majd ezt az öreg parasztot akasztjuk föl, a többivel együtt.

— Már nekem hiába prézmitálsz! — kiáltott közbe Kánya és odaállva kötekedő társa elébe,

öklével döngette a mellét. — Nekem azt parancsolta Patóczi uram, hogy tüstént ereszszem el a rabokat: és én hát, imhol, szabadjára is bocsátom valamennyit.

— Nem, nem! várjuk meg, míg vissza jön a hadnagy! — kiabáltak többen. — Hátha valami hamisság van a dologban! — tették hozzá mások.

És az óvatosabbak már ismét gúzsba akarták kötni a szerencsétlen parasztokat, mikor jobbról-balról hangosan ujjongtak:

— Itt a hadnagy! Itt van már Patóczi uram! Ő maga tegyen igazságot!

A hadnagy öles alakja csakugyan meg is jelent a templomajtájában; sisakja le volteresztve, hogy az arcza nem látszott ugyan, de a fegyvereiről, meg a ruhájáról mindnyájan azonnal ráismertek. Ő pedig futva közeledett a foglyok felé, két kézre markolta súlyos kőrísa kopjáját és ütötte-verte, csépelte a hajdúkat; közben a fogait csikorgatta és dühösen hörgött:

— Ah, gazemberek! ah, tolvajok! hát így fogadtok szót? hát ezt parancsoltam?

A hajdúk pedig ijedten, hanyatt-homlok menekültek a dühöngő elől; egyik-másik, oldalt húzódva, hogy a veszedelmes kopját kikerülje, alázatosan mentegetőzött, mosakodott:

— Nem tudtuk... nem gondoltuk... mert kigyelmed maga mondta...

De a hadnagy rájuk sem hallgatott, hanem addig csépelte őket a kopjájával, míg csak belé nem fáradt. Mikor aztán egészen szétzavarta a hajdúkat s azok részint kiszaladtak a templomból, részint a padok alá bújtak, karon fogta a reszkető papot, jelt adott a többi foglyoknak, hogy kövessék és megindult a szűk hegyi úton az erdő felé, egy cseppet sem törődve a hajdúkkal, a kik ámulva-bámulva néztek utána s aztán egymás ellen fordúlva, kölcsönösen heves szemrehányásokat tettek, mert mindegyik a másikkra akarta tolni a csúfos megveretés okát.

A szabadon bocsátott rabok ezer meg ezer kérdéssel ostromolták az öreg Gubeczet, hogy mi módon bírta rávenni a kegyetlen hadnagyot erre az irgalmas cselekedetre; de mikor látták, hogy az öreg csak hallgat és egyre aggódva nézeget hátra felé, mind oda tódultak a hadnagyhoz, a kiről azt hitték, hogy az Patóczi Farkas és túláradó szívvel hálálkodtak neki, csókolták a kezeit, a fegyvereit . . . míg az első kanyarulatnál a bozótos sziklák közül elő nem ugrott a zsupán, a ki pár szóban mindent megmagyarázott nekik, hogy a hadnagyot törbe csalták és megölték, hogy Kopó csak azért öltötte föl a Patóczi uram fegyvereit, hogy megmentse a rabságba esetteket.

Kopó, hogy mindjárt kezdetben gátat vessen

a hálálkodások újra kitörő áradatának, hamarosan rendelkezni, parancsolni kezdett:

— Apám uram siessen haza és vigye magával a tiszteletes urunkat is; aztán anyám asszonynyal együtt mind a hárman meneküljenek arra a tisztsárra, a hol a többiek is vannak. Kigyelmetek pedig, — fordúlt a megszabadított rabokhoz, — itt maradnak velem.

Mihelyt az öreg Gubecz meg a pap eltűntek az erdő sűrűjében, a zsupán előszólította rejtekhelyükről többi embereit is. Azokkal együtt, a kiket most szabadítottak ki, lehettek valami negyvenen, s mivel a zsupán embereinek mindegyikénél két-három kasza, fejsze s más efféle szerszám is volt, bőven jutott fegyver az ujon jötteknek is. A zsupán pedig magával hozta Kopó fegyvereit, melyeket ott hagyott a pinczében, mikor a meggyilkolt Patóczi fegyverzetét öltötte magára.

— Itt csak cselfogással érhetünk célzt, — mondta Kopó, — mert kevesen vagyunk. Lesbe kell csalnunk a hajdúk egy részét, s ha azokkal végeztünk, talán sort keríthetünk a többiekre is.

Hamarosan meghányták-vetették, hol állítják föl a kelepczét, hogyan csalják oda a hajdúkat: s mikor megegyeztek, a zsupán a parasztokkal még feljebb vonúlt a töretlen hegyi úton; Kopó pedig, még mindig a megölt hadnagy fegyver-

zetében, vissza fordúlt arra, a merről jöttek, a falú felé. Mihelyt oda ért, a hol az ösvény lekanyarodik a templom előtti piacra, még valami kétszáz lépésnyire a hajdúktól, megállt, tölcsért csinált a tenyereiből és bömbölve lekiáltott:

— Ötven lándzsa jöjjön utánam!

Lent hirtelen nagy nyüzsgés támadt: a nagy távolság, meg a bömbölő ordítás lehetetlenné tették, hogy a hajdúk fölismerjék, hogy a hang nem Patóczi uramé: különben is, látva Kopón a hadnagy fegyverzetét, senkinek sem jutott eszébe, hogy azonosságában kételkedjék. Ezekre a körülményekre számított Kopó is, mikor vakmerően maga állt a gyanútalan hajdúk élére, kiket halálos veszedelembé vezetett.

Kánya, a ki Patóczinak jobb keze volt, hamarosan sorba szedett ötven embert s futó lépésben indította őket Kopó után, a ki már ismét megfordult és visszafelé ment azon az úton, a melyen jött. Kánya ugyanekkor két csapatra osztotta a még hátra maradt ötven embert; húszat magával vitt a kastélyba, melyet azonnal megszállt s oda vitette az ejtett zsákmányt is, a többi harminczat pedig a templom és a falú őrizetére hagyta.

Ez alatt az ötven hajdú az ál-Patóczi hadnagy, vagyis Kopó vezetése mellett, némán, szótlanul haladt fölfelé a hegyi úton, a mely egyre szűkebb

lett úgy, hogy a kezdetben négyes sorok kénytelenek voltak páros rendekre bomlani. Pár percz múlva, az egyik fordulónál, a hol meredek sziklán egy durván összerótt fakereszt ki

— Ötven lándzsa utánam!

tudja, milyen szerencsétlenségre emlékeztetett, Kopó megállította a hajdúkat s intve nekik, hogy csöndesen maradjanak, fűgén fölkúszott a sziklás, meredek partra, melynek bokrai közt azonnal eltűnt.

A magukra hagyott hajdúk aggódva nézegettek vélt hadnagyuk után és suttogva tűnődtek egymás közt, hogy hová vezetheti őket; de töprengedésük nem nagyon sokáig tartott, mert már a következő pillanatban megkapták rá a rettenetes választ. Két oldalról, a mély út meredek partjairól, dübörgő, földet rengető robajjal roppant szikladarabok hengeregtek alá s kattogva, szökellve az útjukba eső szirtek, bokrok közt, pusztító romlással zuhantak le a mit sem sejtő, gyanútlanul várakozó hajdúk fejére.

Az ötven törbe esett martalócz ajkairól egyetlen rémes ordítás tört elő, a melynek végső akkordjaiba már a halállal vivődők kínos hörgeése, a sebesültek átkozó jajszava vegyült. A következő pillanatban aztán a parasztok is előugráltak rejtekhelyükről és Kopó, meg a zsupán vezetésével, nekiestek a még életben maradt hajdúknak.

Irtózatossá, ádáz küzdelem indult meg a néma, sötét éjszakában; a hold nem világított, csak itt-ott lehetett látni egy-egy csillagot, melynek rezgő, hideg sugara félénken tört át a fekete lombokon. Egyik fél sem látta, hol áll a másik: mindegyik csak a másíknak haragtól villámló szemeiből gyanította, hogy merre az ellenség. A parasztok hasztalan igyekeztek szétrobban-

tani a még életben maradt húsz-huszonöt hajdú hadsorát, a mely a kifeszített kopjával áttörhetetlen vaskorlátot tartott elébük. Kopó is hasztalan csapta szét kardjával a kopját: azok megint csak leereszkedtek és jaj volt annak, a ki a közelükbe férközött. A hajdúk egyre szúrtak s mialatt védelmezték magukat, szép rendben megkezdtek a visszavonulást, el-elbukva társaik holttestében, meg az utjukba eső sziklákban és megint fölkelve; s bár számuk lépésről-lépésre fogyott, a parasztok közül is nem egy hullott el dőféseik alatt.

Lent, a piacon és a kastélyban, a hajdúk rémes ordítása és a küzdelemnek odaverődő foszlányai nagy fölfordulást okoztak. Senki sem tudta, mi történt, s valamennyien veszélyben forgó társaik, hadnagyuk segítségére akartak sietni. De Kánya rájuk rivallt, hogy megálljanak s tüstént parancsot adott, hogy a kastély őrségére rendelt húsz ember otthon marad, a többi harmincz pedig azonnal induljon fenyegetett társaik segítségére.

A harmincz hajdú gyors rohamlépésben sietett a véres összecsapás helye felé és közben hangos szóval, kiabálással kitartásra bátorította küzdő társaikat. Ezek pedig, a közelgő segítség reményében, a boszúvágytól megtízszerezett erővel, ádáz őrvongással fordultak szembe a parasztokkal, a

kikről már különben is tudták, hogy számra alig lehetnek többen, mint ők maguk.

A zsupán mindjárt tisztában volt azzal, hogy ha a közelgő hajdúk előbb ide érnek, mint ők a harczot befejezik, nem szállhatnak szembe a túlnyomó erővel. Minden áron végezniök kellett ezekkel, vagy pedig meg kellett gátolniok, hogy amazok is belevegyülhessenek a harczba. Gyorsan pár szót sűgött hát Kopónak, s mikor ez beleegyezőleg intett, a zsupán magához vett tíz embert a legerősebbek közül és hirtelen eltűnt az erdő sűrűjében. A többiek pedig, Kopó vezetése alatt, ügyesen szinelve a megfutamodást, gyorsan, de rendben hátráltak fölfelé a mély úton.

— Utánuk! utánuk! — kiabáltak a vérszemet kapott hajdúk s megbontva saját hadsorukat, rendetlenül kezdték üldözni a menekülőket.

Míg ezek így harczolva egyre följebb vonultak a rengetegben, a társaik segítségére jött hajdúk ugyanabba a kelepcebe estek, mely az első csapatot is megtizedelte. A végzetes fakereszthez érve, megbotlottak az óriási sziklákban, agyonzúzott társaik holttesteiben s mialatt föltápászkodva megálltak egy-egy kínosan hörgő társuk fölött, fölülről ismét megindultak a kősziklák, a melyeket a zsupán tíz embere vad erővel, szakadatlanul zúdított le rájuk. Ujra fölhangzott a

velőtrázó sikoltás: egyszer . . . kétszer . . . háromszor . . . aztán panaszos nyögések, borzalmasan hörgő átkok, könyörgések szálltak a levegőben: majd ezek is elcsöndesedtek s csak öt-hat életben maradt és menekülő hajdú szilaj lábdobogása visszhangzott, a mint eszeveszett rohanással törtettek lefelé a kastély felé.

Fönt, a rengetegben, a hajdúk még egyre üldözték a menekülést színlelő parasztokat; de mikor hátuk mögött fölhangzott társaik rémes halálordítása, egyszerre megálltak, mintha lábaik a földbe gyökereztek volna. Érezték, hogy elvesztek: a halál, a pusztulás angyala megbibentette fölöttük szárnyait és egyszerre fagyasztó hidegség lopózott sziveikbe.

A mi most következett, az már nem is harcz, nem is küzdelem volt, hanem vad, kegyetlen mézszárlás, a melyből egyetlen egy hajdú sem menekült. A nyomorúltak, bár kezükben volt a kardjuk, nem használták a fegyvert, hanem gyáván, oktalan megadással hullottak el a parasztok fejszecsapásai, kaszavágásai alatt. A vért szagolt zsellérek pedig, a kikben az évek óta lappangó elfojtott gyűlölet most először tört ki, kegyetlen kéjjel, csöppenként élvezték a boszú mámorító poharát, és nem egy csapással ölték meg a kelepczébe csalt hajdúkat, hanem darabonkint vagdosták, marczangolták szét őket,

hogy tovább gyönyörködhessenek a megcsontítottak és a haldoklók halálkinjaiban.

A véres boszú hirtelen futó tűzként terjedt el, s pár nap alatt az egész környék jobbágysága fölzendült. A jobbágyok százával, ezrével tódultak Petrovinába Kopóhoz, a kiből megváltójukat, sok évi szenvedéseik megtorlóját látták.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

V.

Zágrábtól alig két óra járásra, a Száva egy kis szigetén volt a podgorzei kolostor, melyet ájtatos alapítója a szent Orsolyáról nevezett szüzek rendje számára emelt. A termékeny kis sziget területe alig volt nagyobb három-négy holdnál; roppant kanadák árnyazzák be a partot köröskörül, mintha ültetőjük védő bástyát akart volna állítani a kolostor és a külső világ közé, hogy megóvja az Istennek tetsző dolgokat a földi hivalkodás kísértései ellen. A szigetet négy oszlopra épített íves kőhíd kötötte össze a Zágráb felé eső parttal, mely közelebb is volt hozzá, mint a másik.

A hídfő előtt hatalmas, faragott kövekből épült őrtorony emelkedett s a szigetre csak ennek a kapuján és alagútján át lehetett bejutni. Ez az őrtorony azonban nem csupán a hídfő bejárását védte; szükség volt rá azért is, hogy őrsege elriaszsza és távoltartsa az országszerte vakmerőn garázdálkodó martalócokat, a kik előtt azokban a szomorú időkben, nem volt

szent semmi: sem az Isten háza, sem az ő szolgái, sem pedig ezeknek a vagyona.

A torony kapitánya, Schwarzenbaeh Kázmér, a ki ötven-hatvan, jobbára német zsoldost tartott szolgálatában, olyan honfiusított német főnemes volt, a minöket Miksa király, politikai célzathoz, gyakran erőszakolt rá hazánkra, hogy oszlopokat teremtsen bennük az idegen uralomnak. A lovag régi stiriai családból sarjadt, mely azonban az idők folyamán annyira elszegényedett, hogy neki már csak az ősi kardot és fényes nevet hagyhatta örökségbe. Nemes lelkű, eszes, bátor férfiú volt, a kit szép növése, udvarias modora, tetszetős külseje és szerénysége miatt mindenütt kedveltek. Egyébként a német lovagrend tagja volt, de éppen nem hasonlított a rendnek akkor már elpuhult, hadakozástól elszokott, világi élvezetekbe merült többi lovagjaihoz. Ellenkezőleg, erős kezű, bátor, kötelességtudó katona volt, a ki nem csak a kolostort védte meg a külső támadások ellen, hanem szigorú fegyelmet tartott zsoldosai közt is, hogy azok se garázdálkodjanak a védelmükre bízott vidéken.

Magát a kolostort szintén magas, erős falak vették körül, melyek összefüggtek a toronynyal és minden oldalról körülfogták a hatalmas, várhoz hasonló épületet. Több, mint harmincz

lépcső vezetett a kertből egy széles verandára, mely egészen a földig tömör, faragott kövekből épült. A verandára nyílt a kolostor egyetlen kapuja: két szárnyú, magas, erős tölgyfaajtó, úgy megpántolva és megvasalva, hogy könnyen kiállhatott volna hosszabb ostromot is.

Ennek a kolostornak az apátnője Tahy Borbála fejedelemasszony volt s az ő gondjain nevelkedett a fiatal Ágnes, Migazzi kapitány jövendőbeli felesége. Tahy Ágnes minden tekintetben az anyjára ütött; olyan volt, mint a nyíló virág, mely teljes pompában tárja ki kelyhét a harmatos hajnal első sugarai előtt. Szelíd arcán, mosolygó szemeiben az élet viharaival még nem ismerős, boldog kedély ártatlan öröme tükröződött: s az a rejtélyes villanás, mely néha-néha ragyogóbbá tette szende vonásait, csak öntudatlan sejtése volt a szívében még szunnyadó érzelmeknek. Nyájas modora, tartózkodó szerénysége, vele született szívjósága és lelki nemessége miatt kedvence volt az egész kolostornak, a hol mindenki csak a «szőke csuda» néven szólította, mivel ragyogó aranyhaja volt; a szent életű kedves testvérek pedig nagyon megszerették a viruló szép leányt, a ki fölidézte bennük rég elfeledett ifjúságuk emlékeit, meg azt a tarka, mozgalmas világi életet is, melynek örömeiről és hivalkodásairól ők maguk már lemondottak.

Az alatt az idő alatt, mit Tahy Ágnes a podgorcei kolostorban töltött, természetesen igen gyakran érintkezett a német kapitánynyal. Kezdetben csak a véletlen hozta össze őket, később önkénytelenül is keresték a találkozást s végre annyira megkedvelték egymás társaságát, hogy a mindennapi együttlét rendes megszokássá vált köztük.

Az ilyen bizalmasabb viszony férfi és nő közt nem volt ritkaság azokban az időkben. Habár az asszony nem katonáskodott, a kor társadalma mégis belevonta, belekényszerítette a nőket is a férfiak környezetébe, hogy megedzze szívét, aczélozza jellemét a fegyverek zajához szokott durva férfi társaságban: mert az ilyen edzett szívre, erős jellemre a nőknek is, — sőt neki talán még jobban, — szüksége volt háromszáz évvel ezelőtt. Lehet az is, hogy éppen azok az érintkezési pontok és hasonló vonások, melyek Ágnes meg Schwarzenbach kedélyvilágában és jellemében nyilatkoztak, hozták őket közelebb egymáshoz; de, bármennyire bizalmas és gyakori volt is köztük az érintkezés, egyik sem kutatatta azoknak az érzelmeknek a természetét, melyek azt előidézték, vagy fönntartották s maga a viszony sem fejlődött soha túl a barátság korlátain.

Ágnes jól tudta, hogy huszadik évében Migazzi

neje lesz, s bár a *horvát parasztot*, — a ki később a *mészáros Szuhayval* együtt szomorú nevezetességre vergődött hazánk történetében, — csak alig ismerte, nem is gondolt arra, hogy ez másként lehessen. Atyja akarta, hogy így történjék; Ágnes, jól tudván, hogy úgy is hiába szegülne ellene atyja akaratának, lassankint beletörődött a jövőbe. Viszont Schwarzenbach, mint a német lovagrend tagja, a nőülésre nem is gondolhatott: de, még ha forgatott volna is ilyen terveket agyában, aligha emelte volna szemeit a gazdag és hatalmas Tahy Ágnesre: még pedig nem csak azért, mivel ő maga szegény volt, hanem azért sem, mert mint nem régen honfiúsított idegennek, sem rokonai, sem pártfogói nem voltak új hazájában.

A kolostor békés lakóihoz még jó formán el sem igen jutott a petrovinai kettős zendülés híre, mikor már a Száva és a Kulpa közti egész terület fegyverre kelt. Ez a nagy kiterjedésű vidék egészen a Tahy-családot uralta; így történt tehát, hogy Ferencz úr jobbágyainak példáján fölbuzdúlva, a kegyetlenül sanyargatott parasztok a Tahy-család összes birtokain föllázadtak és Gubecz Máté mellé álltak. Ez pedig egyenesen Zágráb ellen vezette fegyveres jobbágyait és legelőször is az Orsólya-szüzek kis szigetét akarta hatalmába keríteni, mivel ez a szí-

get már a fekvése miatt is olyan volt, mint egy megerősített vár s azonfölül fontos pont volt Zágráb esetleges vívásában is. Az apátnő, Schwarzenbach ösztönzésére, aki jól tudta, hogy csekély számú őrségével egy napig sem tarthatná magát a sok ezerre rugó vad hordával szemben, a jobbágyok közeledésének hírére rögtön beizent Zágrábba, hogy adjanak neki védelmet.

De Zágrábban magában sem volt katonaság; alig ezer főnyi őrsége még arra is kevés lett volna, hogy a várost megvédje, ha esetleg a jobbágyoknak kedvük kerekednék Zágráb fölprédálására. Igaz ugyan, hogy Tahy István úr megígérte, hogy az egész ivanicsi várőrséget elküldi a fenyegetett vidék oltalmára, de Migazzi nem tartotta tanácsosnak útnak indulni alig kétezer emberrel, olyan vidéken, a melyet több, mint tízszeres elkeseredett ellenség tartott megszállva.

A horvát urak, mivel már több hete a királyhoz fordultak, hogy küldje le hadait a zendülés vérbefojtására, napról-napra várták a fölmentő sereg megjelenését: de e helyett csak Fehérkövy István veszprémi püspök érkezett meg, a kit a király azért küldött, hogy lecsöndesítse a föllázadt zselléreket és rávegye őket, hogy ügyüket a horvát-szlavon tartomány-gyűlés elé vigyék

Ez ugyan sovány segítség volt s a zágrábi

urak keservesen zúgolódtak is miatta. De, mivel jobbat úgy sem tehettek, elfogadták a püspök közbenjárását, sőt nógatták is, hogy menjen a jobbágyok elé, a kik már alig voltak két napi járóra Zágrábtól és egyre közeledtek. Az ősz püspök azonnal meg is indult a zendülők elébe, de csak a podgorzei kolostorig juthatott. Azt hitte, hogy a fölkelők még a Száván túl vannak s épen azt akarta megakadályozni, hogy ne is keljenek át a folyón; mire azonban a podgorzei révhez érkezett, megdöbbenve látta, hogy a parasztok hordái ugyan még a Száva tulsó partján vannak, de már nagyban készülődnek az átkelésre.

A püspök tehát beszorúlt a podgorzei kolostorba, melyet a jobbágyok, noha nem ellenséges szándékkal, vagy fosztogatási vágyból, csakhamar egészen körülfogtak. Hogy az erőszakos foglalásnak elejét vegye, és hogy mindjárt le is kenyerezze a jobbágyokat, Fehérvövy követeket küldött hozzájuk s ezek által meghivatta fő embereiket *«békéltető lakomára és felebaráti tanácskozásra»*. A követséget Kopó meg a zsupán fogadták s azzal küldték vissza, hogy a lakomára elmennek ugyan, de mindnyájan: mert ők valamennyien egyformák és közöttük nincsenek főemberek, vagy kiváltságos urak.

A szaván fogott főpap nem nagyon örült ennek

a feleletnek, de még kevésbé vette azt jó néven a fejedelem-asszony, a kinek már az sem volt ingyére, hogy szivesen kell látnia a jobbágyok főkolomposait, a kik az ő tulajdon testvérbátyja ellen lázadtak föl. De a jobbágyok sokan voltak, Schwarzenbach zsoldosai meg kevesen: legokosabb volt tehát látszólag szivesen fogadni a jobbágyokat és örülni a veszedelemnek, a mely elől kitérni már ugy sem lehetett.

A főkolomposok, a kik sisakot és pánczélinget viseltek, a kolostorral szemben, léczekből meg deszkákból összerótt és vadszőlővel befutott tágas helyiségben telepedtek le, míg a nagy tömeg zagyva tarkaságban heverészett, mulatott a százados fák alatt, melyek háttérében a ropant arányú kolostor, számos melléképületével, látszott.

Mindenféle korú, nemzetiségű, vallású gyülevész csöcselék verődött itt össze: magyarok, ráczok, uszkókok, horvátok, dalmátok, olaszok, szökevény hajdúk és zsoldosok, meg renegát törökök. Egy részök végignyujtózva hevert a gyöpön, vagy guggolva falatozott az elibük tett bográcsból; mások, kényelmesen hasra feküdve nyúltak a húsdarabokért, s könyökeiket a földre támasztva, fogaikkal tépték a húst, mint az oroszán szokta, mikor a zsákmányát fölkonczolja. Sokan a fákhöz támaszkodva pihentek,

bámulták a többieket, vagy türelmetlenül vára-
koztak, míg rájuk kerül a sor. Legsűrűbb cso-
portokban ácsorogtak a kert közepén, a hol,

A lázadók éjjeli tivornyája a podgorcezi kolostor
falai körül.

magasra csapó lángok mellett, egész ökröket
sütöttek nyárson.

Mindenkinek jó kedve volt. Az öröm, hogy

végre-valahára tetszésük szerint kitombolhatják magukat, valamennyiük szeméből olvasható volt és néhányan már hangos dalolásba is fogtak. Lassankint beesteledett és a dorbézolás nem sokára már a szurokfenyő fáklyák magasra lobogó, vérvörös lángja mellett folyt tovább. A sisakok, pánczélok és paizsok csillogva tükrözték vissza a kísérteties fényt, s a már különben is fölhevült arcok még duzzadtabbaknak és vörösebbeknek látszottak. Némelyek, mint a szomjas bivaly a vízből, annyit ittak már, hogy állati csuklásokban adták vissza a fölöslegest; mások meg, tehetetlen mohóságukban, beverték a hordók fenekét, hogy előbb jussanak az italhoz.

Minél ittasabbak lettek a jobbágyok, annál hevesebb szemrehányásokra fakadtak uraik ellen. Mindegyiknek volt valami elmondani valója, mindegyiknek voltak panaszai s a képzelt, vagy valóban elszenvedett igazságtalanságokat a bor mámore hallatlan kegyetlenségekké túlozta. Azok, a kik részt vettek a petrovinai zenedülésben, büszkén verték a mellüket, hogy ők már kimutatták a foguk fehéret az uraknak; és századszor is újra meg újra elbeszélték, hogyan csalták törbe a hajdúkat, hogyan zúzták őket agyon a sziklával, hogyan vagdosták fejszéikkel valamennyit darabokra. Közben utánozták a legyilkoltak haláhhörgését, vérfagyasztó

ordításukat és a visszaemlékezés nyomán újra föléledő dühükben rémesen csikorgatták fogaikat.

Aztán durva tréfákra és ocsmány fogadásokra vetemedtek. Egyik-másik egészen bedugta fejét a boros hordóba is, mint a szomjas teve, mindaddig ivott, míg csak eszméletlenül le nem roskadt a földre. Egy óriás termetű uszkók egy-egy suhanczot ültetett föl mind a két karjára és körültánczolt velük a tömegben, mialatt az orrából füstöt, a szájából meg tüzet fujt. Némelyek azt képzelték, hogy hajtóvadászaton vannak s a vadállatok rohanását, ordítását utánozva, bőszülten harapták, marták a közelállókat, míg csak a józanabbak le nem teperték őket. Mások félig meztelenül dulakodtak, késelték egymást, s mialatt társaik ingerelték, egymásra uszították a tülekedőket, többen a még véres ökörcsontokkal a paizsukon meg a hordókon doboltak.

Egyszerre csak panaszos hangok, siralmas dal ütötte meg füleiket; dal, a melynek bánatos melódiája hol halkan szállt föl, hol meg lankadtan aláhanyatlott, mint a halálra sebzett madár szárnycsapásai, mikor vergődve menekül a vadász elől. Az őrtorony pinczéjébe zárt rabok keseregtek, hallva a kint tomboló tömeg dorbézolását. Néhányan rögtön fölugrottak és

oda rohantak, hogy kiszabadítsák őket. Nem sokára ordítózva tértek vissza, maguk előtt hajtva nyolcz-tíz sápadt, remegő alakot, a pinczéből kihozott rabokat, a kik siettek észrevétlenül elvegyülni a tömegben. Csak az egyik, magas, kissé hajlott és már őszes ember, vonult félre és lesütötte a fejét, mialatt lopva bizalmatlanul vizsgálta a dorbézolókat. De mikor látta, hogy nem bántják, mély sohajtás fakadt a lelkéből; ugrált, kaczagott, dalolt, miközben nehéz könnyecseppek szántották végig az arcját. Aztán fölkapott egy nagy kanecst, a mely szinig tele volt borral és ráköszöntötte a jobbágyokra:

— Hála kigyelmeteknek és az Isten fizesse meg, hogy megszabadítottak!

Mikor nagyot ivott a kanecsből, újra megköszönte a jobbágyoknak, hogy szabadon bocsájtották, s aztán hálából kezet csókolt a legközelebb állóknak. Majd elmondta, hogy a neve Jász Lukács, hogy az előtt pap volt, de aztán sokat szenvedett igaz vallásáért, minden földi csapáson keresztül ment és most is azért tartották rabságban, mert az igaz Istennek tetsző hitvallását nem akarta vétkes átokkal elesküdni. A köréje sereglettek mindegyikével azoknak a nyelvén beszélt: horvátul a szlávokkal, németül a zsoldosokkal, magyarul a zsellérekkel. Magasztalta a szép ünnepet, a nagyszerű lakomát, majd las-

sankint, szinte észrevétlenül oda sompolygott a főkolompások közelébe s akkor hangos szóval csodálkozott, hogy az urak is csak fakupából isznak, holott a kolostorban se' szerit, se' számát nem tudják a zománczos, drága kelyheknek és serlegeknek.

A jobbágyok most minden áron látni akarták ezeket a kelyheket és serlegeket. Egy részük tombolva és ordítva vonult a kolostor elé és rettenetes átkok közt fenyegetőzött, hogy feltörik a templomot és a templomi szent edényekből isznak, ha nem kapnak más serlegeket. Más részük fölrohant a széles lépcsőn a verandára és az erős kapukat döngetve kurjongatott. A rémes lárma egyre komolyabb színt öltött; a féktelenebbek már fejszékkel akartak neki esni a templom ajtajának, midőn az őrtorony felől hirtelen hangos kürtszó harsant föl. Mindnyájan arra fordultak s a mint meglátták Schwarzenbachot, a ki feléjük tartott, rögtön ujjongva tolongtak körülötte.

— A serlegeket! a serlegeket! — üvöltötték hangosan.

Schwarzenbachot alig tíz zsoldos kísérte, de azért a német lovag nyugodtan nézett szembe a körülötte nyüzsgő, zsibongó tömeggel. Mikor a zaj elcsöndesedett, büszkén hátra vetette a fejét és megszólalt. Azzal kezdte a beszédjét,

hogy a gyülekezet minden esetre méltó arra, hogy arany és ezüst serlegekből olthassa szomját . . .

— Ez igaz! jól mondta! — üvöltötte a tömeg.

— Csakhogy, — folytatta a kapitány, — ezekkel a kelyhekkal nem én parancsolok . . .

E szavakra egy oláh, a ki nem is értette a tört magyar beszédet, hirtelen a kapitány elébe ugrott és heves taglejtések közt fenyegetőleg emelte rá a kaszáját. Schwarzenbach szó nélkül megkapta balkezevel az oláh karját, odarántotta magához az embert, s aztán ökölbe szorított jobb kezével lecsapott a fejére, hogy a nagytestű paraszt menten lerogyott a földre, mint az ökör, mikor a mészáros taglója éri. Ezen most némelyek nevettek, mások ellenben haragudtak. Schwarzenbach pedig rendületlenül nézett a tobzódó csőcselék kitörni készülő vihara elébe. De aztán, mikor látta, hogy nem engedik szóhoz jutni s a tömeg önmagát dolgozza bele a féltelenségbe, megvetőleg vállat vont. Majd, a mint hátra nézett s észrevette, hogy a magával hozott tíz zsoldos szinte reszket már félelmében, meggondolta, hogy bátorsága mit sem használhat ezzel az elkeseredett, részeg söpredékkal szemben: jobb lesz tehát, ha magukra hagyja őket, míg mámorukat kialuszszák s megvárja az alkalmas időt, a mikor torkukra forraszthatja

szemtelenségüket. Ezért intett zsoldosainak, megfordult és lassan, hidegvérrel visszament az őrtoronyba.

A tömegnek még ideje sem volt, hogy felbőszüljön a kapitány távozásán, mikor hirtelen nagy csődület támadt a kanadák alatt. Egy vézna rácz kínos vergődésben fetrengett a földön s mialatt a szája tajtékot túrt, a végtagjai görcsösen vonaglottak. Valaki azt kiáltotta, hogy meg van mérgezve. Erre mindnyájukat halálos rémület fogta el: mindenki azt hitte, hogy a borokat megmérgezték s most valamennyien így pusztulnak el. A Lukács pap harsányan közbe kiáltott, hogy a ráczot a rossz nyavalya töri, s erre a félelem egyszerre megszűnt. A nyomorult rázczal senki sem törődött tovább s a tívornya újra kezdetét vette.

Megint az iváshoz fogtak mindnyájan és a zajos felköszöntők, trágár danák ismét egymást érték. A hullámozó tömeg úgy zúdult ide-oda, mint a szélről felkavart tenger vize. Egyesek már annyira agyonitták magukat, hogy eszméletlenül rogytak a földre s társaik lábai alá kerültek, a kik tántorgó léptekkel tiporták őket, vagy megbotolva bennük, szintén melléjük feküdtek a gyöpre. Mások még tudtak ugyan egyenesen járni, de már ittas, merevedő szemekkel, bambán bámultak maguk körül, mintha

szemeikkel akarnák elnyelni azt, a mi már nem fért a gyomrukba. Az énekbe most már belevegyült a dühöngő részegek buta röhögése és a földön fetrengők állatias hortyogása. A tivornya, a kicsapongás tetőpontra hágott. Némelyek megkisértették a kertet fölgyújtani s egyes fák tüzet is fogtak; a sűrű, fehéren gomolygó füst fojtó ködként ülepedett le a földre.

Hirtelen, mintegy varázsütésre, föltárultak a kolostor ajtai és a terrasz, a lépcsők fölött egész szélességében megvilágosodott. Magas, büszke tartású főpap lépett ki elsőnek az ajtón, teljes egyházi ornátusban. Hosszú, hófehér szakála, mint az ömlesztett ezüst villogott a fáklyáknak reá eső világában; az aranyos skófiummal, ragyogó himzéssel kivarrott püspöki palástján száz ágra törtek a fénysugarak és drágakövekkel kirakott mitrája mintha szikrázó csillagokkal lett volna behintve.

A főpap lassan megindult a lépcsőkön lefelé. Kézen fogva vezetett egy karcsú, fiatal hölgyet, a ki tetőtől talpig feketébe öltözött s hideg, halvány arczáról szobornak lehetett volna tartani, ha a fekete fátyol mögül elő nem bújtak volna tömött, aranyszőke hajfonatai, s ha ragyogó kék szeme időnkint meg nem villantak volna hosszú, árnyékos szempillái alatt. Ez volt Tahy Ágnes, a «szőke csuda».

A lépcsők aljára érve, mind a ketten megálltak és mozdulatlanul, csüggedten szemlélték a nekivadult jobbágyok féktelen duhajkodását. Mögöttük, jobbról és balról, két hosszú sorban jöttek az Orsolya-szűzek, a kik csengő hangon, fölváltva énekelték a Mindenszentek litániáját. Mindegyiknek egy-egy fáklya volt a kezében s halvány arczuk, melynek kísérteties sápadtságát a feketé tunika és főkötő ellentéte is növelte, sötétpiros színt kapott a lobogó fáklyák visszaverődő fényétől. És, a mint a lépcsőkön lejöve, a kertbe értek, a dorbézolók rögtön abbahagyták a zajt, a lármát s a csodálkozástól, megdöbbenéstől szinte kijózanodva, körülfogták őket és bámészan tolakodtak körülöttük.

— Mit cselekedtetek! mit cselekedtetek! — szólt a püspök, fájdalommal tárva ki karjait. — Imhol dús lakomát készítettünk a te számotokra, összehordván te nektek mindent, a mivel az Úr a mi szegénységünket megáldotta. Kenyeret, húst és bort bőven adtunk te kegyelmeiteknek, hogy elnyomjátok éheteiket és megenyhítsétek szomjúságtokat. Ti pedig pocsékolva bántatok az Úr szent adományaival és garázda módon támadtatok mi reánk, a kik szeretettel befogadtuk te kegyelmeteket.

Itt szünetet tartott s a fejét lecsüggesztve, keserűen folytatta :

— Fegyverrel támad a testvér az ő testvére ellen és tulajdon vérében gázol a magyar. Nem kedves pedig az Úr előtt az ő fiainak egymásra fenekedésük, minekutána írva vagyon : « Szeresed a te felebarátodat, mint tennen magadat. » És ez is írva vagyon : « Ha ki karddal öl, kard által pusztúl el. » És ismét : « Ha ki téged kövel dob meg, kenyérral hajítsad vissza ötet. »

A tömeg, melyet a meglepetés némává tett az első pillanatban, most már magához tért és türelmetlenkedni kezdett. A heves vérű szlávok zúgolódtak, a könnyelmű olaszok nevetgéltek, ásitoztak, a durva németek megvetőleg hátat fordítottak a püspöknek ; csak a jobbagyok tódultak egyre közelebb és hallgatták figyelemmel a püspök szavait.

Kopó közvetlen Fehérvény előtt állt, de nem a főpap kenetes szavaira figyelt, hanem egyre Ágnest nézte, lángoló, emésztő szemekkel. Kissé oldalt, a háttérben, marczone, félvad uszkókjai közt ott állt a zsupán is és figyelmesen hallgatta a püspök beszédjét, melyet azonnal tolmácsolt is parasztjainak, a kiknek egy része még nem tudott magyarul.

— Eljöttem te közétek, édes atyámfiai, — folytatta az ősz püspök, — hogy békességet tegyek te kegyelmetek és az urak között. Azért jöttem pedig, hogy meghallgassam a te kegyel-

metek kívánságait és híradással legyenek felőlük a zágrábi uraknak.

A zsupán hirtelen szétlökdöste társait maga mellől és odaugrott a püspök elé :

— A mi kívánságaink pedig ezek, — szolt dölyfösen. — Hogy a jobbágyok épen olyan húsból és vérből való emberek, mint az urak: ne legyenek tehát ennek utána igavonó állatok az urak nehéz robotjában. És ha pedig az urak kegyetlenül bánnának az ő zselléreikkel, hadd megválthassa magát a szegény paraszt és szabadon mehessen emberségesebb uraság oltalma alá. És még: ha ki a kilenczedet urának, a tizedet a szentegyháznak, a harminczadot pedig az országnak megfizette volna: ne lehessen ezen túl is nyúzni a szegényt, a kinek úgysis elég súlyos az ő állapotja.

A tömeg egy része zúgva helyeselte ezt a beszédet, a mely mindnyájuk óhajtásait kifejezte, csak a petrovinai jobbágyok kiabáltak közbe hangos szóval :

— Nem köll a Tahy Ferencz uram! Nem megyünk vissza az ő kigyelme robotjába! Inkább az ördögöt uraljuk, mint ő kigyelmét!

Most Kopó egész magasságában kiegyenesedett és parancsolóan intett a tömegnek, a mely egyszerre elcsöndesedett. Mint a vizek istene a tornyosuló hullámok fölött, úgy magasodott ki

a hatalmas termetű hajdú a zajló, morajló tömegből és fölemelve a hangját, messze csengő szóval mondta:

— A mit a zsupán a jobbágyok nevében kíván, az szent és jogos követelés. Minekutána azonban írva vagyon, hogy nem csak kenyérrel él az ember, hanem igével is: ne üldözzék az urak a szegény zsellért a vallása miatt, ha már minden egyéb földi javait elszedegették. És engedjék meg, hogy megmaradhassanak az ő régi hitükben és ne hozzanak az ő nyakukra idegen prédikátorokat, a kik gyilkos praktikáikkal még ősi, szent vallásából is kiforgatják a magyart. Ha pedig mindezeket pöcsétes levélben is megerősítik a zágrábi urak: én, nemes Gubecz Máté, a ki ide hoztam ezeket a jámbor jobbágyokat, imhol a másvilági üdvösségemre fogadom, hogy vissza is vezetem őket, kit-kit a saját portájára, a tulajdon régi urasága földjeire.

— Ámen, fiam! — mondta az ősz püspök, keresztbe téve kezeit a mellén.

Mintha az előbbi jóváhagyó zúgás, mely a zsupán szavaira fölhangzott, csak előszele lett volna a lelkesedés kitörni készülő viharának: ezer meg ezer torokból harsant föl egyszerre az éljenzés, a helyeslés, mert az akkori viharos időkben, mikor a földi béke és jólét biztonsága

csak a rövid mára szorítkozott, a földhöz ragadt szegény jobbágyság mindennél inkább csak a vallásához ragaszkodott.

Mikor a roppant zsvivaj és meg-megújuló örömrivalgás végre lecsillapult, az ősz püspök ismét megszólalt:

— Ámen, fiaim: legyen te néktek a ti igéitek szerint. És imhol velem hoztam a Tahy István uram leányát is, a ki békességet és áldomást iszik veletek e szent napon, a mely a kiengesztelődés napja lesz az urak és az ő hivéségek jobbágyaik között.

Két-három jobbágy hamarosan odagurított egy tele hordót, a melyet talpra állítottak, aztán szekerczével beütötték a tetejét. A püspök pedig előhúzott egy lapos aranyserleget, tele merítette borral a hordóból, magasra emelte és így köszöntötte föl a jobbagyokat:

— Békesség legyen a földön a jó akaratú emberekkel!

Ekkor, mialatt a tömeg tapsolt és éljenzett, fenéig ürítette a serleget. Majd átadta azt Ágnesnek, a ki szintén bátran odalépett a hordóhoz, tele merítette a poharát és odanyújtotta Kopónak:

— Igyék kegyelmed az én nemzetségem egészségére!

Kopó épen ajkaihoz akarta vinni a serleget,

mikor a zsupán, a ki mellette állt, a vállára ütött és gúnyosan kérdezte :

— Nos, mikor lesz a lakodalom ?

— Miféle lakodalom ? — kérdezte Kopó, a ki nem értette meg a czélzást.

— Hát a tiéd, a melyikre most iszol áldomást.

Kopó jobb kezében a poharat tartotta, azzal tehát nem tehetett semmit, de bal kezével, a mely szabadon volt, elkapta a zsupán karját, egyet csavarintott rajta, hogy az uszkók vadul fölordított s menten összezsugorodott fájdalmában. Ekkor Kopó nagyot taszított rajta, hogy a zsupán tántorogva bukott a körülállók közé. Ezek aztán rögtön lefogták és csitították a dühöngőt, a ki minden áron rá akart rohanni a hadnagyra, hogy vérét vegye ezért a gyalázatért. Kopó pedig nyugodtan fölemelte a poharát és hangosan mondta, hogy messzire elhallatszott a szava :

— A kegyelmes Tahy-család egészségére !

Ágnes reszketve simult az ősz püspökhöz, a ki egy pillanatra maga is megdöbbsent ; de aztán látva, hogy az összetűzésnek nem lesznek komoly következményei, sőt egyáltalában még folytatása sincs, ismét nekibátorodott és szelidségre, engedelmességre, mértékletességre intette a jobbágyokat. Megigérte nekik, hogy ő maga

lesz szószólójuk a horvát-szlavón tartománygyűlésen ; biztatta őket, hogy jogos és igazságos

— A kegyelmes Tahy-család egészségére!

követeléseiket teljesíteni is fogják: de arra is figyelmeztette őket, hogy «ha ki úrnak csak három kenyere vagyon, igazság szerint cselekszik,

ha a háromból kettőt magának tart». Ilyen és ehhez hasonló példázatokkal tarka beszédét aztán azzal végezte, hogy addig is, míg a tartománygyűlés eleget tesz kívánságaiknak, térjenek vissza Petrovinába és ott várják be az eredményt. Mikor végre Kopó az újjongó jobbágyok nevében ebbe is beleegyezett, az öreg püspök áhitattal rázendítette a *Te Deum*-ot, melyet az Orsolya-szűzek folytattak. Így vonult vissza a szent életű főpap a kolostorba, a Szent Ambrus himnuszának lélekemelő akkordjai mellett.

A nagy tölgyfa-ajtók a terrászon már régen bezárultak, a jobbágyok is szerteszéledtek és leheveredtek a pázsitra, hogy kialudják az át-dorbézolt éjszaka mámorát: csak Kopó nem mozdult a helyéről és egyre mereven nézett a nagy, erős ajtókra. Alig pár lépésre tőle, félig elbújva egy százados szentjános-kenyérfa vastag törzse mögött, Lukács pap, a megszabadított rab, fürkésző szemekkel vizsgálta Kopót s egyetlen pillanatra sem vette le róla a szemét. Meglát-szott rajta, hogy habozik; szerette volna megszólítani a hadnagyot, de nem merté fölzavarni gondolataiból.

Kelet felől keskeny világosság szűrkitette meg az eget s lent, jobbra és balra, a szigetet körül-folyó Száva habjai aczélos fényben csillantak ki a haragos zöld partok közül. Mikor a hajnal

pirossága jobban szétterjedt az égen, a nyugati szemhatáron föltünedeztek Zágráb tornyai, magas kőházai és erős bástyái, melyek éles körvonalakban, szürkén rajzolódtak oda a mögöttük vonuló hegyláncz sötétkéék hátterére.

A nap fölkelte. Lukács pap magasra emelte a karjait és önkénytelenül fölkiáltott. Az egész tájék egyszerre olyan lett, mintha vérrel öntötték volna le s a fölragyogó nap biboros esőt hullatott a távoli városra. Kelepelő gólyák szálldogáltak a magasban, vicsogó fecskék szelték át villámgyorsan a levegőt s a távolból ide halatszott a katonákat ébresztő dobpergés, a kürtök harsogása, az álmából ocsudó város moraja. Lukács pap, kinyújtva a nyakát, kerekre nyílt szemekkel bámult a városra és a fogai vaczogtak, miközben sziszegte:

— Ha! Micsoda gazdagság! És még kardjuk, bátorságuk sincs, hogy meg tudnák védeni . . .

Kopó megrebbenve eszmélt föl merengéséből és Lukács pap felé fordult. Látszott, hogy nem érti meg a pap szavait. Az pedig egészen közel sompolygott hozzá és halkan folytatta:

— Érted-e, mit akarok mondani, hadnagy? Nem fáradtál még bele, hogy a puszta földön aludjál, hogy ebeknek való eledeleket egyél, hogy minden nap vásárra vigyed a bőrödöt? Azt mondod, hogy van még időd a pihenésre? . . .

mikor majd letépi rólad a pánczélinget, elveszik a kardodat és a sisakodat, a testedet pedig oda vetik a hollóknak meg a farkasoknak! vagy mikor már csonkán-bénán, koldusbotodra támaszkodva házról házra jársz s egy darab kenyérért csatadalokat énekelsz, harczaidról mesélsz a gyermekeknek? Emlékezzél vissza az urak kegyetlenségeire, jussanak eszedbe az igazságtalanságok, melyeket ellened, tulajdon véreid ellen elkövettek. Légy bátor és erős: a jobbágyok mind halálosan gyűlölik uraikat és ezrével fognak özönleni táborodba, ha megváltója leszel népednek. Föl! rajta! ott van Zágráb: nyujtsd ki kezedet — s a város a tiéd!

— Nem! — kiáltott föl Kopó, s tompa, ércztelen szava oly rémesen bűgött, hogy Lukács pap meghökkenve lépett vissza és nem mert többé szólani.

Az éjjel fölgyújtott fák még füstölögtek; időnkint egy-egy elszenesedett ág lezuhant és sziporkázva szórta szét a földön az izzó zsarátnokot. Az ittas jobbágyok tarka rendetlenségben heverték egymás mellett és szájukat kitéve hortyogtak. Mások, a kik már nem aludtak, lehorgasztották fejüket, mert a nap erős fénye bántotta, kápráztatta szemeiket. A pázsit tele volt csontokkal, kenyérdarabokkal és ételmaradékokkal; itt-ott egész tócsák képződtek a

kiöntött borból, melynek gőzei összevegyültek a piszkos, részeg parasztok undorító kigőzölgéseivel.

Kopó ismét félre fordult és álmadozva nézett a messzeségbe. Lukács pap nyugtalan tanuja volt ennek a titokzatos, mélabús ábrándozásnak, melynek az okát nem tudta. Egyszerre csak észrevette, hogy Kopó összerezzen, s a mint a hadnagy tekintetét követte, látta, hogy szemei révedezve járnak a Zágrábba vezető országúton. A távolban kisdud lovascapat vágatott a város felé s a finom porfellegen át jól ki lehetett venni, hogy az egyik lovon fekete ruhás nőalak ül s fátyolát a szél kaczerán lengeti . . . Lukács pap csak alig tudott uralkodni magán, hogy föl ne kiáltson, de az arczán átvillanó meglegedett mosolygást már nem bírta elfojtani. Elégedetten dörzsölte kezeit és most már magára hagyta Kopót, a ki még mindig a fekete ruhás nőt, meg a szélben libegve hullámzó fátyolt nézte . . .

— Zágrábba ment, — suttogetta magában sohajtván.

★

A jobbágyok még az nap délután fölszedelőzködtek és megindultak hazafelé. Tarka csoportokban, rendetlenül összekeveredve vonultak ki a szigetről; a parasztok a zsoldosokkal, az uszókók a török renegátokkal, a horvátok az ola-

szokkal össze-vissza vegyültek s a főkolomposok is a tömeg közé elegyedtek. A részegesek tömlőkben czipelték hátukon a lopott bort, a falánkok rogyásig megrakodtak élelmi szerekkel. Némelyek tyúkokat, ludakat vittek a kezükben, mások malaczokat, juhokat hajtottak maguk előtt. Mivel útjuk jól mivelt, termékeny vidéken vezetett, jóízűen ették a szőlőt, mely az út két oldalán ritka bőségben termett; sokan pedig fölmásztak a szilvafákra, a melyeket, ha megráztak, oly sűrűn hullott róluk az édes gyümölcs, mint a jégeső.

Igy értek Zágráb alá, a hol estig pihentek, mert a nagy hőség és a poros út eltikkasztotta őket. Lomhán heveredtek le a fűbe, s miután megebédeltek és jót aludtak, napszállatkor ismét fölkerelkedtek. A város bástyáit, falait és tornyait ellepte a kíváncsiak serege. Félmeztelen gyerkőczök az alsó város magas fáira másztak és onnan kiabáltak, integettek alá a völgyben elvonuló jobbágyoknak. Ezek pedig vidáman, dalolva folytatták útjukat, mert a püspök szavai és ígéretei megnyugtatták őket. Az egyes csapatok lassankint külön váltak. Legelőbb a hajdúk verődtek össze; ők vezették a rendetlen hordát és széles jó kedvükben a hajdúságról költött kegyetlen nótát énekelték :

Nem szánja szegénynek, gazdagnak marháját,
 Gyakorta magának koldusnak is házát;
 Sohasem kiméli az urak majorját,
 Tolvaj, megkerüli polgár istállóját . . .

Mindjárt a hajdúk után jöttek a zsoldosok, a renegátok és az olaszok, meg a horvátok, mindannyian testvéries közösségben és pajtáskodásban. A horda magva, a derékhad, a jobbágyok roppant tömege volt; ezek csoportokban mentek, minden falu külön, földi a földivel, testvér a testvérrrel, a saját vezetőjük után. Legutóljára maradtak az uszkókok, a kik csak immel-ámmal tápászkodtak föl és kelleetlenül követték a többieket, mert vezérük, a zsupán, még mindig dohogott a tegnapi esti leczke miatt.

A legelől menők már messze jártak és az est félhomályában már a várost is alig látták, mikor az uszkókok még csak czihelődtek. Nem sokára azután az esti szél hangos lármát, ordítást vitt a messze előljáró fősereg füleihez. A szokatlan zaj a város falai alól jött, s a jobbágyok habozva álltak meg egy perczre, hogy ne forduljanak-e vissza, megnézni, mi történt. De aztán valaki azt mondta, hogy talán az uszkókoknak kedvük kerekedett a fosztogatásra. Mivel ezt mindnyájan valószínűnek tartották, jót nevettek rajta és gondtalanul tovább folytatták útjukat.

Tánczoltak, daloltak, mulattak. Sokan meséltek és egész csapatokat tartottak szóval, míg mások a jövőről, a kényelmes, nyugodt életről álmodoztak. A rabság és nyomorúság napjai elmúltak: elkövetkezett a szabadság és a jólét hajnala. Vége a szükölködésnek, a sanyargatásnak: imhol ütött a bőség, a szabadulás órája.

Mikor éjfél tájban ismét megpihentek, észrevették, hogy az uszkókok nincsenek sehol. Találgatták, hol lehetnek, merre tévedhettek; de mivel tudták, hogy a zsupán nagyon is jól ismeri a vidéket, megnyugodtak, mert azt vélték, hogy a csapat csak hátra maradt és nem lehet messze tőlük. Tovább aztán senki sem törődött a hiányzó uszkókokkal.

Kopó szóttalanul, komoran vezette a hajdúkat a sereg élén. Lukács pap, bár nem igen merte megszólítani, egy pillanatra sem maradt el tőle. Ő hozott neki eledelt, ha megéhezett, bort, ha megszomjazott és tartotta a kengyelt, ha Kopó leszállt a lováról. Ha aludni tértek, Lukács pap zsuppot kerített a hadnagynak, sőt párnát is készített a feje alá.

Most épen lefelé mentek egy domboldalon s lábaik alatt messze nyuló síkság terült el, melynek szélei elvesztek az éjszaka sötétségében. A hold ezüstös fénye reszketve tört meg a sisakok, pánczélok és fegyverek aczélos tükrén;

majd egy-egy felhő, mely a hold elébe tolakodott, megint mindenre árnyékot vetett. A távolban a tömeg robajától fölriadt nyájak bögtek; köröskörül végtelen nyugalom borult a földre.

Lukács pap hátravetette a fejét és félig nyitott ajkakkal mély, nagy lélekzéssel szivta be a friss levegőt. Szívében kegyetlen káröröm fakadt a boszú reményének nyomán, a melyet most már biztosra vett s időnkint ajkára nyomta a kezét, hogy elfojtsa kitörni készülő ujjongását. Kopó, a ki mellette lovagolt, elmerült komor tépelődéseibe. Rá sem hederített Lukács papra, a ki utazásairól, kalandjairól mesélt neki s minden áron föl akarta vidítani. De a hadnagy feleltre sem méltatta, sőt boszankodva intett neki, hogy hallgasson és ne untassa haszontalan feleségével.

A vidék lassankint kopárabb, hegyesebb lett. Tömör gránitsziklák meredeztek meztelen szürkeségben a kanyargó, egyenetlen út két oldalán s a sárgán hullámzó kalászos mezőket, virágos pázsitokat csenevész bokrokkal benőtt vadon sziklatömegek váltották föl. A hegyoldalban kis juhnyáj legelt, melyet szegényes rongyokba burkolt asszony őrzött. De ez is hangos rikoltozással menekült el, mikor a vad hordát messziről megpillantotta. Az út itt töretlenebb, a járás

nehezebb volt. A sziklás, kövecses talaj feltörte az ehhez nem szokott zsoldosok lábát, a mezítelen talpú jobbágyok pedig sokat szenvedtek a tövisektől. Nagy bögölyök, vadméhek és kolumbácsi legyek raja lepte meg az elesigázott tömeget, a mely már zúgolódni kezdett. Némelyek minden pillanatban a szemhatárt vizsgálták, hogy nem látják-e már a petrovinai kastélyt, mert attól féltek, hogy eltévedtek. Mások meg már egyáltalán nem is akartak tovább menni és lefeküdtek az úton. Végre sokan azt tanácsolják, hogy forduljanak vissza Zágráb felé és rabolják ki a várost.

Ekkor, a második nap hajnalán, az út jobbra kanyarodott s egy magas hegy alján vezetett alá a völgybe. Mikor a hegyet megkerülték, lent a völgykatlanban megpillantották a Tahyak kastélyának tornyait és rovátkos bástyáit. Az elfáradt, kimerült sereg hangos örömrivalgásban tört ki és újult erővel rohant lefelé a völgybe. Két óra múlva elérték a falut s a tömeg a kunyhókban, az erdőben vert sátrakban, faházakban telepedett meg, míg a főemberek a kastélyba szállásolták be magukat. De sem Nelipics Mladen, a zsupán, sem pedig a hozzá csatlakozott uszkókok nem érkeztek meg.

Kopó mindenkit került és a megérkezés óta egyre jobban magába zárkózott. Rendesen már

kora hajnalban eltávozott a kastélyból és késő estig bujdosott a rengetegben. Lukács pap, a ki éjjelenként hallgatózott Kopó ajtaja előtt, hallotta, hogy a hadnagy nyög, siránkozik és magával beszélget. Egy ilyen alkalommal benyitott hozzá. Kopó egész hosszában hevert az ágyban, arczával lefelé és két karját élettelenül lógatta a földre. A nagy termet csak alig világította be a mestergérendáról lefüggő pislogó méces. Lukács pap odalépett az ágyhoz és megrázta a kétségbe esve kesergő hajdú vállait:

— Mi bajod? szólj! felelj!

Kopó hörögve fordult meg és fölugorva ágyából össze csikorította a fogait.

— Mit akarsz? — rivallt a papra dühösen.

— Hadnagy, — kérlelte Lukács pap megdöbbenve; — ne sújtson engem a te haragod. Te szabadítottál ki engem a rabságból: testemlelkem a tiéd; azért vagyok itt. Te vagy az én uram: parancsolj!

Kopó egy darabig révedező szemekkel, habozó bizalmatlansággal vizsgálta az alázatos embert.

— Hallgass! hallgass! — suttozta aztán. — Rám olvastak... a Tahy-leány üldöz, megigézett. Félek tőle! hallod-e: félek tőle!

És összekulcsolva kezeit a mellén, rémülten hökkent vissza, mint a gyermek, mikor kísérte-

tekkel ijesztgetik. Majd csüggedten lehorgasztotta fejét és halkán, esdeklő szóval folytatta:

— Beszélj hozzám! vigasztalj meg: én beteg vagyok! Pedig szeretnék meggyógyulni. Már mindent megpróbáltam, de semmi sem használ. Hanem talán te tudsz valami talizmánt, valami bűbajos igét . . .

— Minek? — kérdezte Lukács pap vállat vonva.

Kopó megdöngette mellét az öklével és hörgöve, elfulladás hangon mondta:

— Minek? . . . hogy megszabaduljak tőle!

Aztán, töredezve, mintha magával beszélne arról, a mi gyötri, suttogva nyögött:

— Látom a szemeit . . . érzem a tekintetét . . . Pedig távol van . . . fönt, magasan: olyan magasan, hogy én sohasem érhetek föl hozzá . . . És néha még azt hiszem, hogy álom az egész . . . álom . . . álom! . . .

— Légy erős, hadnagy! Miért sírsz, mint a gyermek? Nem szégyenled-e, hogy egy hitvány asszonyi állat miatt ennyit keseregsz? Légy erős!

— Hát gyáva vagyok?

— Épen azért ne keseregj. Asszony, asszony: gombház.

— Nem, nem! Ez az egy nem olyan, mint a többi! . . . Százat, meg százat öleltem, de egyik-

nek a csókja sem égetett úgy, mint ennek az egynek a pusztá tekintete . . . És épen azért, — hörgött a vérében izzó szenvedély tüzetől, — az enyém lesz . . . megfojtom a csókjaimmal, az öleléseimmel . . .

Megcsikorgatta a fogait és ismét őrzöngve dobta le magát az ágyra, mintha megvadult volna. Lukács pap hasztalan akarta megvigasztalni: a hadnagy folyton csak a szenvedély eszelős kitöréseivel felelt. Ott hagyta hát és az időre bizta, hogy meggyógyítsa az esztelen sovárgásban megbódult embert. Ez pedig borba akarta fojtani bánatát és szenvedélyét; de minél többet ivott, annál jobban égette a szenvedély, s a mámorban minden csepp vérét izzani érezte. Mikor pedig részegségét kialudta, a búskomor józanság csak még sötétebbé, súlyosabbá tette a bánatot, mely szivére nehezedett. Majd megkisértette, hogy koczkával szórakozzék, s ezen aztán lassankint az utolsó garasát is elvesztette: de a lelkén fekvő lidércznyomás terhe azért nem könnyebbedett meg, sőt egyre nyomasztóbb lett.

Lukács pap ellenben napról napra vígabb, vakmerőbb lett. Lassankint az egész tábor megismerte és megkedvelte, mert furfangos, bőbeszédű ember volt, a ki többet tudott és ügyesebb, agyafurtabb volt, mint bárki más a tábor-

ban. Tréfált, fecsegett mindenkivel, sok bűvészfogást tudott s ezekkel mulattatta az együgyű parasztokat. Versenyt ivott a német zsoldosokkal, napokig elkoczkázott a csaló olaszokkal, a kiket minden ügyességük mellett is rászedett; de mindenütt, a hol szükség volt rá, azonnal ott volt és mindig szívesen segített. Ápolta a betegeket, gyógyfüveket szedett nekik az erdőn, orvosságokat főzött és számosat meg is gyógyított. A jobbágyok lassankint hozzá szoktak apró szivességeihez és megkedvelték az örökké szolgálatkész, élelmes, víg papot.

Ez alatt Zágrábból egyre várták a követséget, a mely azonban csak nem mutatkozott. E helyett minden nap csapatosan jöttek újabb, meg újabb elzüllött népelemek, melyek mindenükből kifosztva, hajléktalanul kóboroltak az országban és a parasztlázadás hírére mindnyájan ide csődültek. Hitvány, söpredék népség: levelessé tett nemesek, szökevény zsoldosok és jobbágyok: a társadalom legalsóbb rétegeinek a szemetje, melyet bűnei miatt már törvényen kívüli állapotba helyeztek. És ez az *utálatos emberi fajzat*, halálos gyűlölettel a szívében az iránt a társadalom iránt, mely kiközösítette kebeléből, egyre az urak kegyetlen igáját átkozta, s vad kifakadásaival lassankint ismét fölizgatta, magával ragadta a már szinte lecsillapodott, békés szán-

dékú zsellérséget is, a mely, megfeledkezve a püspöknek tett ígéreteiről, vagy boszankodva a várva várt követség késedelmezése miatt, ismét kész lett volna urai ellen fordulni. Lukács pap pedig, a ki örömmel látta a dolgok ilyen kedvező változását, kezeit dörzsölte és titokban folyton olajat öntött a tűzre.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VI.

Ugyanazon a napon, melyen a jobbágyok a podgorzei kolostorból elvonultak, Fehérkövy István, veszprémi püspök, visszaérkezett Zág-rába, a hová Ágnest is magával hozta. A hor-vát és magyar urak kíváncsian fogták körül az ősz főpapot, hogy megtudják tőle a békítés ered-ményét. De, alig mondta el a püspök a jobbá-gyok kívánságait, az urakban azonnal fölülkerek-edett a daczos góg és rögtön kijelentették, hogy hallani sem akarnak a szerintük jogtalan köve-telésekről. Sőt Tahy Ferencz nagyúr, félig gú-nyosan, félig dölyfösen meg is mondta az ősz főpapnak:

— No, ezért ugyan kár volt kigyelmedet oda küldeni.

--- Mentél volna magad, fiam, — felelt a püs-pök szeliden. — Úgy is te veled volna szavuk: legalább azt mondták, hogy immár készségesen elismernek akárkit is uruknak, a kit a király rendel, csak téged nem.

Tahy Ferencz ajkába harapott s bizonyára

durván válaszolt volna, ha a többi urak közbe nem lépnek és nem figyelmeztetik őt a püspök egyházi méltóságára. Így hát lenyelte mérgét a gögös főúr és azzal vigasztalta magát, hogy a tartománygyűlés úgy is majd neki ad igazat. De még sem állhatta meg, hogy gúnyosan vállat vonva, epésen ne feleljen:

— Hogy kit ismernek el uruknak, kit nem: az ne legyen a kigyelmed gondja. Vagyok én még akkora úr a portámon, hogy ránczba szedjem azt az egy pár kikapós parasztot.

— Fiam, — feddette őt az ősz püspök, — a darázs is kis állat: mégis fáj a szúrása.

— De könnyű is agyon nyomni, — vágott vissza Tahy Ferencz megvetőleg.

— Ez igaz. De ne feledd el azt sem, hogy nincsen olyan pánczél, a melyiken rés ne akadna: és jaj a viselőjének, ha a fegyver reá talál.

Tahy Ferencz megint csak a vállait rángatta és foghegyről oda vetve dörmögte:

— Majd meglátjuk, hogy hány zsákkal telik, ha rájuk uszítom az *angyalokat*.

Nem is szólt bele a tanácskozásba, hanem haza ment; de otthon új boszúság várta. Ágnes, a ki soha olyan vad, féktelen jelenetet nem látott, mint a minő a jobbágyok tivornyája volt, a kiállott ijedelem túlzó fantáziájával színezte

ki és nagyította az eseményeket. Azt mondta, hogy a jobbágyok talán húszezernél is többen vannak, hogy valamennyiük marczona, óriás termetű férfiú, hogy a vezérük, valami Kopó, sokkal daliásabb vitéz, mint a minőt itt Zágrábban eddig látott, hogy nagy fegyelmet tart a seregében s ott a szemük láttára is megbüntett egyet, a ki bele mert avatkozni a beszédjébe... Itt aztán elpirult és nem mondta el, hogy mi volt ez a beavatkozás.

Tahy Ferencz megint csak vállat vont. Nem tudta elhinni, hogyan kelthet félelmet ez a kapával, kaszával fölfegyverzett paraszt-horda, ha még olyan töméntelen is.

— A paraszt csak paraszt, — mondogatta megvetőleg; — arra való, hogy dolgozzék. A kardforgatáshoz meg annyit ért, mint a tyúk az ábéczéhez.

De azért, mikor a délután folyamán a jobbágyok Zágráb alá értek és az alatta fekvő mezőséget egészen ellepték, a meddig a szem csak ellátott, Tahy Ferencz uram is gondolkodóba esett. Fölment Ágnessel a kastélya tornyába, mely a hepe-hupás város egyik magaslatán épült, s onnan nézett alá a lent zagyván hullámzó tarka sokaságra.

Estére kelve aztán, mikor a jobbágyok mind fölszedelőzködtek és tovább vonultak, a város-

beliek csodálkozva látták, hogy egy kis csapat, lehettek talán háromszázan, nem indult meg a többi után, hanem kényelmesen tovább heve-

Tahy Ferencz leányával, Ágnessel beszélget.

részett a fűben. Ezek voltak a zsupán uszkókjai, a kik részint lomhaságból, részint pedig, mert a zsupán még nem emésztette meg egészen a tegnapi kudarcot, későbbre hagyták az indulást.

Nosza Tahy Ferencz uramnak sem kellett több. Mikor már vagy félóra eltelt, hogy a jobbágyok elvonultak, s a kis csapat még akkor sem mozdult, hamarosan lóra ültette a hajdúit, sorra járta a többi urakat is, kölcsön kérte tőlük is a hajdúikat, s mikor így összeszedett valami négyszáz lovasat, titkon kilopózott a kapun, csöndesen bekerítette a gyanútalan uszkókokat s azzal: hajrá! Egyetlen rohammal rájuk vetette a lovasait.

A törbe esett uszkókok halálordítása alig egy pillanatig tartott: épen csak addig, hogy a már messze vonuló jobbágyok még meghallhatták. Aztán, pár pillanat alatt, ismét csöndes lett minden.

Mikor a stájer kapu nagy robajjal becsapódott a visszavonuló hajdúk mögött, egy sötét alak lassan, óvatosan fölemelte fejét a halottak közül és nyugtalanul, kémelve nézett szét a síkon. Látva, hogy minden csöndes, eleinte hason csúszva mászott a földön a halottak közt, majd guggolva, négykézláb lopózott tovább, végre pedig, mikor már jó távol ért a vártól, egészen fölállt és futva menekült abban az irányban, a merre a jobbágyok elvonultak.

Tahy Ferencz uramnak ez az olcsó és dicsőség nélkül való győzelme nem volt ugyan nagy hatással a tanácskozó urak elhatározására, de

mégis szigorította és siettette a horvát-szlavón tartománygyűlés végzéseit. A tanácskozást másnap délelőtt kezdték meg Draskovics György, zágrábi püspök elnöklése mellett, s hamarosan, még ugyanazon a napon, be is fejezték.

A veszprémi püspök, a ki Kopóval szemben magára vállalta a jobbágyok sérelmeinek tolmácsolását és kivánságaik előterjesztését, semmit sem érhetett el ebben a makacs, elbizakodott gyülekezetben, mely a röghöz kötött és emberi méltóságából kivetkőztetett jobbágyban csak igavonó barmot látott. Hasztalan hivatkozott az ősz főpap János király budai (1531) és váradi (1536) országgyűléseire, melyek visszaadták a jobbágnak szabad költözködési jogát; hasztalan figyelmeztette Tahy Ferenczet, Draskovics György püspöktársát s még többeket az urak közül, hogy hiszen vele együtt ők is ott voltak az 1556-iki budai országgyűlésen, mely ismét törvénybe iktatta a zsellérek szabad költözködési jogát; az urak mind erről hallani sem akartak, mivel háromszáz évvel ezelőtt nem a jog és a törvény, hanem az erősebb önkénye szerint alakultak az élet viszonyai.

A gyűlés zajos, viharos volt: nem ugyan azért, mintha az urak közt ellentétek fejlődtek volna a jobbágyokra vonatkozó véleményeikben, hanem azért, mert egyik a másikat igyekezett fö-

lülmulni a szegény zsellérek gyalázásában. Elmondták, hogy a paraszt, a hol csak teheti, lopja, csalja az urát; hogy erőszakos, veszekedő természetű, minden csekélységért kész fegyvert fogni urai ellen; hogy valóságos bestia, igazi nemzeti csapás, fekély az ország testén, a mit tovább megtűrni immár nem lehet. Mások utaltak a gyakori pórlázadásokra, melyek gyors időközökben követik egymást s örökös rettegésben tartják az urakat, életük és vagyonuk miatt. Dózsa parasztlázadása vezette be a *fekete ember* iszonyatos kegyetlenségeit; csak alig pár éve (1569) a maros-szögiek törtek be a Károlyiak olesvai jószágára, a lázadás megtorlás nélkül maradt, s a bűnösöket csak *levelessé tették*, mert valamennyien megszöktek a bitófa elől.

Ekkor fölállt Tahy Ferencz uram és szenvedélyes hangú, gyujtó beszédet tartott.

— *Caveant consules*, — így kezdte a szavait, — hogy az alig két esztendeje lezajlott parasztháború borzalmait ismét meg ne újuljanak. Másfél esztendőbe került, míg a Karácson György lázadását vérbe tudták fojtani!

És itt sorra vette a rettenetes polgárháború iszonyait, újjain sorolta föl az áldozatul esett urakat és heves kifakadásokkal izgatott erélyes megtorlásra. Az urak pedig dörgő helyeslést zúgtak minden mondatára.

— Exemplumot statuáljunk, — folytatta a neki hevült főúr, — nehogy a most még parázsló üszök mindent elhamvasztó tűzzé növekedjék.

Aztán arra kérte az urakat, hogy szolgáltatásuk ki a lázadókat neki, s bízzák rá az egészet: ő majd elbánik velük. És, indulatosan megütve kardját, így fejezte be a szavait:

— Ezen szablyámat kötöttem föl, — mondta, — kivel paraszt Karácson uram ellen hadakoztam: mert nem érdemel ennél többet a Kopó hajdú hitvány feje.

Az a meg-megújuló viharos helyeslés, mely végig kísérte a boszúvágyó főúr egész beszédét, már előre jelezte, milyen végzést fog hozni a tartománygyűlés. Hasztalan állt föl a veszprémi püspök még egyszer: szavai elvesztek a roppant zajban, mert az urak egyre indulatosabban kiabálták:

— Exemplumot statuálunk! Exemplumot statuálunk!

És az egész tartománygyűlés, egy szívvel-lélekkel Tahy Ferencz mellé állva, a jobbágyokat lázadóknak nyilvánította és mindenüktől megfosztotta. E végzés hallatára Fehérekövy István fölemelkedett a helyéről és haragtól pirosan szólt oda Draskovics György zágrábi püspöknek, a ki a gyűlést vezette:

— Kigyelmed is a szeretet vallása nevében irtatná ki tulajdon felebarátait. Imhol mosom kezeimet az ártatlan vértől, a melynek kiontásával kigyelmed Isten haragját idézi az országra!

Ezek voltak utolsó szavai, melyek után rögtön elhagyta a tanácstermet és még abban az órában Zágrábból is elutazott. Az urak azonban együtt maradtak és sokáig tanácskoztak a teendőkről. Tanácskozásuk eredménye az volt, hogy még napszállta előtt két követet indítottak útnak a városból. Az egyik Ivanicsba ment Migazzihoz, hogy készüljön föl rögtön és induljon Zágrábba, hogy a város alatt az addig fölállítandó hadakkal egyesüljön. A másikat pedig a podgorzei kolostorba küldték Schwarzenbachért, hogy jöjjön Zágrábba és vegye át a vár védelmét meg a zsoldos hadak és hajdúk fővezérletét.

Együttal azonban gondoskodtak a vár kellő ellátásáról is. Kijavították a bástyákat, a tornyokat, az árkokat, a Szávából táplált vízvezetéket; szereztek puskaport, eleséget s mindenemű más készletet, hogy semmiben se szenvedjenek hiányt, ha a lázadók esetleg ostrom alá fognák a várost. A környéken pedig, a meddig a futárok biztonságban járhattak a jobbagyoktól, körülhordoztatták a véres kardot és segítségre szólították a közeli városokat, vár-

megyéket és urakat. Ezek küldtek is segédelmet; de még azon fölül zsoldosokat és szabad hajdúkat is fogadtak föl úgy, hogy Schwarzenbach, mikor a fővezérséget átvette, háromezer főnyi őrségnek parancsolhatott. Így várták Zág-rábban a föllázadt parasztok érkezését.

Ezek pedig Petrovinában egyre türelmetlenebbül lesték az urak izenetét. Reményeik lassanként lelohadtak s álmaik tünésével izgatott csüggedés vett rajtuk erőt: olyan csüggedés, melyben a keserűség fenekén már ott lappangott az elfojtott gyűlölség, meg a boszúvágy is és csak alkalomra várt, hogy kitörhessen. Ennek az alkalomnak az előkészítésén pedig Lukács pap fáradhatatlanul dolgozott.

Ez a veszedelmes izgató tipikus alakja volt az akkori időkben nagyon is gyakori vallásos rajongóknak, a kiket a rohamosan diadalra jutott reformáció teremtett az alsó papság soraiban. A katolikus egyház alsó papsága általában kevéssé volt megelégedve anyagi helyzetével s már a Dózsa-lázadásban is nem egy tagja vett részt. A mohácsi csatára következő zürzavarban pedig, felügyelet és vezetés nélkül maradván, kényekedve szerint léptette életbe a legkülönbébb újításokat. Ezek közt a legmélyesegesebb rokonszenvet, természetesen, a cölibatus eltörlése ébresztette: s már néhány évvel a mohácsi csata

után sok olyan pap akadt Magyarországon, a ki megmaradt ugyan a régi egyházban, de megházasodott, még pedig a törvényes formák megtartásával.

Igy történt, hogy mikor Oláh Miklós 1561 tavaszán tartományi zsinatot tartott, melyen minden lelkésznek meg kellett jelennie, tömegesen tódultak oda a nős papok, a kik kijelentették, hogy nem válhatnak meg az asszonytól, mert a háztartásban, gazdálkodásban szükségük van rá. Ebben az egy pontban semmi áron sem engedtek: az asszonyhoz sziklaszilárdan ragaszkodtak mindnyájan, s mikor erőszakolták őket, inkább ott hagyták a plebániát és egész nyíltan a reformációhoz csatlakoztak.

Ilyen elűzött pap volt Jász Lukács is, a ki menten Erdélybe menekült, a hol a vallási türelmességnek legalább az árnyéka megvolt. A hosszú bujdosás alatt a pestis elragadta oldal mellől hű hitvestársát, kiért annyit, mindent áldozott; összekuporgatott pénzecskéjétől az útonállók fosztották meg s ő maga is betegen, halálra csigázva, elnyomorodva ért az uraiktól sanyargatott székelyek közé.

Itt ismerkedett meg a szombatosok zsidózó tanaival, melyeknek csakhamar vakbuzgó hívője, lelkes apostola lett. Az ó-zsidó szellem, a két évezred óta ártatlanul üldözött héber nép ke-

sergő megnyugvása, sajátóságos viszhangot keltett a szerencsétlen rajongó lelkében. Mint a zsidók, ő is új Messiást várt, a ki megszabadítsa a népet az elszaporodott zsarnok fáraók rabigájából s elvezesse az ígéret földjére: a régi szabadság mesés országába. Az elnyomottak, a szenvedők, az üldözöttek vallása volt a szombatoság: de kitűrésre, megnyugvásra, szelidségre intő ágazatai, nem tudták beletörődésre győzni Lukács pap szenvedélyes lelkét, a ki a halálra üldözött vad, féktelen indulatjával fordult viszsza kínzói ellen.

Igy került el hosszú, tövises apostoli útján Zágrába, a hol, nyílt utcán csődületet támasztva, keresztes háborúra fanatizálta a népet a pápista papok, *a nyáj rablói* ellen. De itt pórol járt, mert a horvátok, a protestánsok elleni vak gyűlöletükben, már első szavaira neki rohantak s kevésbe mult, hogy meg nem kövezték. Szerencséjére épen akkor lovagolt arra Schwarzenbach, a ki csatlósaival hamarosan szétugraszottta a tömeget és még idejében megmentette a félholtra rémült izgatót. De még sem eresztette szabadon, hanem fogva vitte magával a kolostorba és kijelentette, hogy mindaddig rabságban tartja, míg csak hittel el nem esküszí az eretnekséget. Lukács pap erről hallani sem akart s már hónapok óta synylődött a börtönben, mikor a

lakoma alkalmával a jobbágyok végre kiszabadították.

Kopó nap nap után jobban elszigetelte magát a jobbágyoktól s már alig mutatkozott előttük. Végzetes szenvedélye, a mely oly hirtelen kelt föl szívében, mint a sivatagban fölzuduló orkán, lassankint egészen rabjává tette. Ágnes messze volt ugyan, de fényes alakjának emléke ott élt a hadnagy szívében: és a leány csillagsugáros szemei ragyogták be azt a sötét bánatot, melynek éjszakája lelkére borult. Néha a bánat és a szenvedély érzését legázolta benne a gyűlölet vad fürgetege. Ilyenkor tépett szívének viharából hangosan kiáltozott ki a féltés keserű szava. Érezte, hogy végtelen az az örvény, a mely ketőjük között tátong, mivel tudta, hogy Ágnes a Migazzi menyasszonya. De valahányszor erre gondolt, mindannyiszor megesküdött őrzöngő féltékenységében, hogy megöli volt kapitányát és kiirtja a föld színéről mindazokat, a kik közéje és szerelme közé tolakodnak. Majd, saját semmisége és gyöngesége tudatában, megint csak leroskadt a lelket ölő bánat nehéz keresztje alatt; s ha újra föl nem lángolt volna benne a boszú szilaj vágya, mely minduntalan keresztül cikázott vergődő lelkén: a gyöngeség e pillanataiban talán az esze is elhagyta volna.

Lukács pap ez alatt folytatta az izgatás akna-

munkáját, a mi nem is volt nehéz. A lázadók zömét a röghöz kötött jobbágyok tették, a kik, belekóstolva a szabad életbe, szívesen lerázták volna uraik nehéz igáját. A többiek bujdosók voltak: hazátlan, vagyontalan földönfutók, a kiknek nem volt mit veszteniök, bármi következék is. Ezek mindenre készek voltak, a mi életüket biztosíthatta s védelmet — habár csak ideiglenes védelmet is — nyújthatott nekik a törvények ellen. Valóban, találkozt adott itt az akkori züllött társadalom legaljasabb sөpredéke: a családjától kitzasztott tolvaj, a hajléktalanul kóborló apagyilkos, az Istentől elátkozott templomrabló, a hitétől, zászlójától elpártolt zsoldos, meg mind azok az éhezők, nyomorgók és törvényen kívül állók, a kik életüket csak annyira becsülték, mint azt a falat kenyeret, mely egyik napról a másokra megmentette őket az éhenhalástól.

Mihelyt az éj beállt, Lukács pap kunyhóról kunyhóra lopózott és gyujtó szavakkal, epés, fulánkos beszéddel bujtogatta a békételeneket.

— Elég soká nyögtetek a poroszlók vas sarka alatt és reszkettetek uraitok pallossainak árnyékában. Most, imhol, elkövetkezett a szabadulás órája, mely végét szakítja a százados elnyomásnak. Együtt vagyunk itt sokan: többen, mint az urak szolgáltsul. Miért ne rohanjunk rájuk,

hogy kardra hányjuk valamennyijüket? Nagy a merés, és úgy lehet, hogy dugába dől, — mi pedig valamennyien életünkkel adjuk meg a vállalkozás árát. De olyan nagy baj-e a halál, hogy félnünk kell tőle: avagy olyan édes-e az élet, hogy sajnálnunk kell az elvesztését? Mit látunk a földön mást, mint árnyékot: és a szenvedéseken kívül, van-e másban is részünk? S ha már halni kell: miként halhat a férfiú dicsőbben, hanem ha abban az erőfeszítésben, hogy leverje karjáról a bilincseket s lába alá tiporja a zsarnok urakat, a kik a rabságnak bélyegét sütötték homlokára? . . .

Igy tehát a tömeg egyre ingerültebb, nyugtalanabb lett. Az általános csüggedés és kínzó bizonytalanság hatása alatt a forrongó kedélyek izgalma egyre nőtt és már hangos zúgolódásban nyilatkozott. Sokan csatadalokat énekeltek és fegyvereiket fényesítették; mások hangosan követelték, hogy azonnal induljanak Zágráb ellen. Ez az óhajtás annál inkább is tetszett a tömegnek, mert az élelmi szerek már fogytán lévén, kapóra jöttek volna Zágráb gazdag készletei. Végre az elégtelenség, a nyugtalanosság általános lett és fenyegető kifakadásokban nyilatkozott.

De Kopó, még ha tudott is a fejetlenségről és az általános zúgolódásról, ügyet sem vetett

reá. Mint azelőtt, ezután is bujdosott és kerülté az együttlétet, a tanácskozást a főkolompokkal. Sőt már Lukács papra sem hallgatott s ő előle is szökött. Lukács pap pedig, bármennyire biztos volt is abban, hogy a tömeg a legelső szóra fölkerekedik és követi őt Zágráb alá, nem merte ezt a szót kimondani. Tudta, hogy a segregnek vezérre, parancsolóra van szüksége; s ilyen, a hádnagyot kivéve, egy sem volt közöttük. Mivel pedig Kopót semmivel sem lehetett fölrázni közönyös tétlenségéből, Lukács pap nem tudott mihez fogni és titokban emésztette magát tehetetlen boszúvágyában. Mindent a véletlenre, a vakesetre bízott, mert most már csak ez segíthette elő terveit. Az akna már készen volt, meg is töltötte puskaporral: csak még a szikra hiányzott, a mely fölrobbantsa. És ez a szikra váratlanul, véletlenül hullott bele a szivekbe s egyszerre pusztító lángra lobbantotta valamennyit.

Egy este, mikor a jobbágyok már épen pihe-nőre akartak térni, nagy rivalgás támadt a táborban. Lukács pap jött haza, egy csapat martalóczczal, a kikkel majdnem minden nap portyázott és rabolt a vidéken. Most sem érkeztek üres kézzel; de a riadalmat nem a sovány préda, hanem az a fogoly okozta, a ki hátrafacart karokkal, megkötözve bukdácsolt a Lu-

kács pap lova mellett. Ez a szerencsétlen ama futárok egyike volt, kiket a zágrábi urak küldtek szét a véres karddal, hogy segedelmet sürgesse- nek a szomszédos vidékekről. Rosz csillagzata Lukács pappal hozta össze, a ki menten a táborba sietett vele, hogy ezt a kedvező alkalmat kizsákmányolja.

Kürtszóval csődítette a piacra a vad hordát, mely a nagy tér minden zugát csakhamar egészen megtöltötte és izgatottan, kíváncsian hullámzott. Rövid idő múlva Lukács pap elővezet- tette a fogoly futárt és miután intésére mély csöndesség támadt, elmondta, hogy ki ez az ember és mi járatban volt, mikor az úton el- fogta. A lázadók meghökkenve, ijedten néztek össze. Arra, hogy az urak fegyverrel torolhatnák meg a zendülést, együgyü elbizakodottságukban még csak nem is gondoltak. Lukács pap, látva a hatást, most már szenvedélyesen izgatott :

— Hallottátok-e, milyen rettenetes boszú van készülőben ellenetek? Be akarjátok-e várni, míg az urak hadat gyűjtenek és rajtatok ütve, vala- mennyiünket lemészárolnak? . . .

A tömegben lassankint megmozdult a fék- telen düh szilaj indulata. Egyesek, a józanab- bak — vagy helyesebben : a gyávábbak — a kik nem akartak, vagy inkább féltek az urak boszú- terveiben hinni, közbe kiáltottak ugyan ;

— Nem igaz! hazudik! — De a többség fenekedő moraja elnyelte a szavukat.

Ebben a válságos pillanatban, a piacz felső végén, mindjárt ott, a hol az út lekanyarodik a bozotos hegy aljában, hirtelen egy tántorgó emberi alak jelent meg, a ki külsejében ijesztő rémhez hasonlított. Meggörnyedve, ide s oda támolyogva közeledett. Sovány, reszkető tagjairól foszlányokban lógtak czafatos rongyai, melyekbe a bogáncs, a koldustetű, meg a disznótövis belevette magát. A talpai és lábai sebesek, véresek voltak, ránczos bőre petyhüdten lógott le aszott testéről, rémesen forgó szemei mélyen bent ültek üregeikben. Csak alig vonszolta lomha, elcsigázott testét s bizonyára többször elbukott volna, ha minden lépésnél botjára nem támaszkodik.

Igy ért a jobbágyok közé, a kik megdöbbenve, iszonyodva nyitottak előtte útat. Hülye vigyorgással nézett maga körül s mialatt vérben forgó szemeit révedezve jártatta végig a tolongó tömegben, hirtelen görcsös remegés fogta el. Elejtette botját, két karjával szétcsapott a levegőben s aztán elcsukló testtel arcra bukott. A közelállók ijedten ugráltak el onnan, a többiek pedig borzadozó kíváncsisággal bámulták ezt a kísértetet, a mint kínos vergődéssel vonaglott a földön. Néhányan szánakozva szóltak hozzá és

fölemelték ; akkor remegve takarta el arczát és fuldokolva hörögte :

— Mindnyájukat megölték!

E szavakra, melyeket horvátul mondott, a szlávok azonnal oda rohantak hozzá s egyikük föl is ismerte : Nelipics Mladen volt, a zsupán. Ekkor türelmetlenül faggatták, viharosan ostromolták kérdéseikkel, de a zsupán, mintha rögeszméje lett volna, egyre csak azt hajtotta :

— Megölték! . . . Mindet! mindet! . . . Agyon taposták! . . . Lemészárolták! . . . az angyalok . . . A szálas uszkókokat! a testvéreimet . . . a tieiteket . . . mindnyáját! . . .

Ekkor bort hoztak neki, hogy igyék, de a zsupán zokogva utasította vissza. Aztán töredezve, a visszatérő rémes vízió szakgatott örjöngésével elmondta, hogyan lepték meg őket és meszárolták le társait. Lukács pap alig tudott hova lenni örömében. Alkalmasabb pillanatban nem is érkezhett ez a segítség ; most már nem félt, hogy boszútervei meghiusulnak. A jobbágyok egy részének azonnal eszébe jutott, hogy csakugyan hallották az uszkókok halálordítását, mikor Zágráb alól elvonultak ; de nem tudták, hogy mi történik a hátuk mögött, s azért nem fordultak vissza, mivel mindjárt akkor nem is vették észre az uszkókok hiányát.

A zsupán aztán elbeszélte, hogy a vérfürdő

után azonnal menekült ugyan, de nappal nem merte mutatni magát és elrejtőzött az árkokba,

Csak alig vonszolta lomha, elcsigázott testét.

barlangokba, csalitokba. Csak éjjel mert előbujni, de ekkor is csak lassan haladhatott, mert

nagy vérvesztesége, meg sebei egészen elvették az erejét. Aztán el is tévedt az erdőben és sokáig bolyongott az úttalan rengetegben, míg ismét tájékozhatta magát. Ez alatt az idő alatt csak gyökereket meg madártojást evett s már anynyira gyötörte a láz, a félelem, meg az éhség, hogy az eszét is majdnem elvesztette. És, mi alatt mindezt elmondta, sirt és kaczagott is egyszerre; a kiállott szenvedések borzalmas emlékei, meg a szabadulás boldog öröme egymást váltották föl a nyomorultnak örjöngésig elgyötört agyában.

A jobbágyok elkeseredése, melyet mindaddig visszafojtottak, míg a zsupán beszélt, most végre féktelenül kitört. Rettenetes, eget verő boszúordítás hangzott föl az éjszakában és végigzúgva a völgyön, százszoros erővel verődött vissza a béczek fokairól. Sokan a földre vetették magukat és dühösen harapták a füvet, mások elvakult indulattal szúrtak, vagdostak fegyvereikkel maguk körül. Az elkeseredés fokról-fokra nőtt és minden korlátot lerombolt. Most már többen emlékeztek, hogy mások is elmaradoztak a város alatt és azoknak is nyomuk veszett. Kétségtelen, hogy őket is legyilkolták. Ez a hallatlan kegyetlenség a végletekig fokozta a lázadók dühét. Örjöngve rohantak kunyhóikba, sátraikba; föl-szedték fegyvereiket és rongyaikat, a kinek pe-

dig lova volt, tüstént nyergelt. Néhány pillanat alatt mindnyájan útra készen álltak. Sokan, a kiknek semmiféle fegyverük sem volt, óriási fustélyokat vágtak az erdőben.

A hajnal már pirkadott. Az országról, a faluból, az erdőből, mindenünnen egyre özönlött a csöcselék a piacra s mikor már nem fért meg ott, leereszkedett a mély völgykatlanba s egészen ellepte azt is. A lázadók roppant tömege megmozdult és lomhán hömpölygött tova. Az örömben újjongó Lukács pap pedig, mint a juhász-kutya a nyáját, körül lovagolta a hullámozó sereget, melynek vezetőit utasításokkal látta el. Aztán vissza vágatott a kastélyba, fölnyergelte a *Szellőt* és berohant Kopóhoz, a ki még akkor is csüggedten virrasztott és álmatlanul hanykolódott ágyában.

— Föl, hadnagy! Gyorsan lóra! Már indulunk.

— Hová? — kérdezte Kopó tompán.

— Zágráb alá, — kiáltott Lukács pap.

Kopó szó nélkül fölugrott, a nyeregbe pattant és a sereg élére állt.

★

Zágrábban nagy ünnepélyességek közt várták Schwarzenbach lovagot, kinek az új-városban rendeztek be fényes úri szállást. A kastély udvarát és szellős oszlopcsarnokait földiszíttették virágokkal, drága keleti szőnyegekkel s az abla-

kokból hímes varrásu selyem szövetek lenge-
deztek alá. Lent zajosan hullámzott, tolongott
a sokaság. Egy részük a diszítéseken dolgozott,
de legtöbbjük szájtató bámész-nép volt és csak
a látnivaló kedvéért csődült oda. Bábeli zür-
zavar volt mindenfelé, mintha nem is vendég,
hanem ellenség fogadására készülének.

Mikor fönt a toronyban, az óra négyet ütött,
a kastély, meg a bástyák összes ágyúí bömölve
szólaltak meg s egyben a harangok méla kon-
gása is jelezte, hogy Schwarzenbach közeledik.
Lent a huszárváros kapuja előtt, Draskovics
György, a zágrábi püspök várakozott a köréje
sereglett urakkal együtt s a fényes gyülekezet
fényét, pompáját és ragyogását még a főúri nők
is emelték, a kik szintén szép számmal gyültek
össze a kapitány fogadására. A hölgyek közt
volt Ágnes is; de ő nem a kapitány elébe jött
ki, hanem Tahy Borbála fejedelemasszonyt, a
nagynénjét várta, a ki egész kolostorával szin-
tén menekült a szigetről.

A hegynek forduló országut kanyarulatában
végre föltüntek a csatlósok csillogó kopjái. Leg-
elül négy, teljesen vasba öltözött kürtös apród
haladt és zajos harsonaszóval tudatta a menet
közeledését. Mögöttük lovagolt Schwarzenbach
Kázmér, szokása szerint tetőtől-talpig ragyogó
vértés fegyverzetben, melynek csiszolt tükörén

villogva, vakító fénynyel törtek meg a nap tüzes sugarai. Alatta roppant nagy lipizzai-fajta spanyol mén tánczolt: fekete, mint a holló, szeszélyes, bokros, vad paripa, a mely egyre fujt és horkolva tajtékozott, mint a fékezett oroszlán. De a lovag herkulesi termete, a nehéz vértés fegyverzet, meg legkivált a vasmarokkal tartott zabla, szeliddé, engedelmessé tették a szilaj állatot.

Mikor a csapat száz lépésre ért a kapuhoz, Schwarzenbach leugrott lováról, fölütötte sisakja rostélyát és gyalog járult a püspök elé. A főpap kitárt karokkal sietett feléje, átölelte és kétszer is megcsókolta, mialatt az ágyuk ismét megdőrdültek a vár fokain, a harangok zúgtak, a nép pedig kucsmáját, kendőjét lobogtatva hangosan éljenzett. Azután vidám zeneszóval vonultak be mindnyájan a várba; elül Schwarzenbach és a püspök, utánuk az urak, fényes öltözékeikben, délczeg paripáikon, legvégül pedig a hölgyek, a kikhez az Orsolya-szüzek is csatlakoztak. Az úri nők szintén lóháton, az Orsolya-szüzek ellenben kényelmes, parádés hintókon követték a menetet.

A gazdag lakomához a kastély díszes, pillérektől két hajóra osztott bolthajtásos lovagtermében terítettek. A falakon fegyverek lógtak: ékes sisakok és kézijak, mely utóbbiak a század végéig jobban használatosak voltak, mint a ne-

héz és kényelmetlen muskéták. A pallosok, csákányok, buzogányok és fokosok díszes csoportozatai el-el tünedeztek a drága keleti szőnyegek közt.

A nagy, patkó-alaku asztal fejen a főhelyet Draskovics György, zágrábi püspök foglalta el. Mellette, jobbról Schwarzenbach kapitány, balról Tahy Ferencz ült; aztán, egymással szemközt Ágnes, meg Tahy Borbála, úgy hogy Ágnes a német lovag mellé jutott. Így egymás mellett ülve csakhamar élénk beszélgetésbe merültek; de Ágnes, lassan-lassan, mintha valami rejtélyes bánat fogná el, komolyabb, szótlanabb lett. A lovag pedig, a ki fürkészsze, kissé türelmetlenül vizsgálta, csodálkozva látta, hogy a hölgy halvány is és közben-közben sohajokat nyom el.

Ez alatt a lakoma tovább folyt, azzal a fényüzéssel és pazarlással, melyet az akkori idők szokása és izlése megkövetelt. Ha a szakácmesterség ma is nehéz tudomány, még nehezebb volt akkor, mert a szakácstól megkövetelték, hogy minden fogás, a mit föltálal, ne csak a szájnak, hanem a szemnek is ingere legyen.

Most hoztak be egy roppant pávát, melynek gyönyörű legyezője csillogó szinpompában, sér tetlenül terjeszkedett a levegőben úgy, hogy a szárnyas szinte még élni látszott. A nagy ezüst tálban, köröskörül kövér fogoly madarak usztak

a lében és onnan bámultak föl a pávára. Az egyik mellékasztalon hatalmas kalácsok sorakoztak egymás mellé; a főszakács kürtjelére valamennyinek a teteje fölpattant s mindegyikből apró törpék kandikáltak ki, úgy hogy csak a fejük látszott. Nem sokára egészben megsütött vadkant hoztak be, a mely menekülni látszott az üldöző vadászok elől; ezek finom vajjas tésztából készültek, a kopók pedig az akkor még nagyon drága és igen ritka csokoládéból.

De a legmeglepőbb mégis az a szokatlan nagyságu fogas volt, melyet négy apród alig birt emelni a nehéz ezüst tálon. Oda tették a ritka fogást a püspök elé s mindenki megcsodálta a remek csoportozatot, mely az Árion megmenekülését példázta, mivel a fogas hátán ott lovagolt egy ifjú, lant a kezében. Ekkor a püspök, elkérve a mellette ülő Schwarzenbach törét, óvatosan fölvágta a halat. Rögtön különös suhogás támadt: egész csomó élő galamb röppent föl a hal gyomrából, s a fényes társaság kaczagva, örvendezve tapsolt ennek a sikerült meglepetésnek. Aztán mikor a galambok itt-ott leszálltak, észre vették, hogy mindeniknek a nyakán van valami: kis levélkék, apróbb emléktárgyak, sőt ékszerek is. A püspök ezen a szokatlan, de igen elmés és udvarias uton akarta megajándékozni kedves vendégeit.

Most tehát elkezdődött a vadászat a galambokra; azaz, nem is vadászat volt, mert a kezes, betanított állatok rövid röpdösés után a vendégek vállaira, kinyújtott karjára szálltak, úgy hogy kényelmesen meg lehetett fogni őket. Az egyik galamb, a melyet már többen zaklattak, végre fáradtan ereszkedett le Schwarzenbach vállára. Mikor a lovag megfogta, meglepetve olvasta a galamb nyakára kötött pergamenten az Ágnes nevét; a kis irás mellett igen szép, zománczos mívű násfa lógott: ez volt az Ágnesnek szánt ajándék. A lovag ragyogó arcczal ugrott föl, s útat tört magának a tömegen keresztül Ágnesig, a ki ez alatt nagybátyjával és nagynénjével beszélgetett. Ott féltérdre ereszkedett és átnyújtotta a madarat:

— Azt hiszem, — így szólt, — hogy ezeknél szebb gyémántok nincsenek az egész világon, de a kigyelmed szemei mellett ezek is elvesztik fényüket és ragyogásukat.

Ágnes gyermekes örömmel, mosolyogva vette át a galambot s az arczához vitte, hogy megcsókolja. De a kis állat lihegve, rémülten verdesett szárnyaival s összeborzolta Ágnes ragyogó, aranyszőke haját, mely villogva, mint sugaras fény, övezte a leány piruló, szende arczát. A lovag még soha sem látta ilyen szépnek a szőke csudát; s a mint nézte, s a mint rajta feledte

szemeit, egyszerre sajogni kezdett valami a szívében, a miről nem tudta, hogy öröm-e, vagy szomorúság, mert bátran vallhatta volna mind a kettőnek. Ágnes pedig, mikor észre vette Schwarzenbach égő tekintetét, zavartan sütötte le szelid szemeit és ismét a galambot csokolgatta, hogy elpalástolja nyugtalanságát.

Aztán megkezdődtek a felköszöntések, az áldomások: szóval a lakomák után szokásos tivornya, a melyben a hölgyek is rendesen részt vettek. A nők jelenléte általában soha sem vetett gátat a jó kedv folyásának, s nem zárta ki az olyan vastag tréfákat és durva élczeket sem, a melyeket mai művelt társadalmunk a legerélyesebben visszautasítana.

De háromszáz évvel ez előtt egészen másként fogták föl azt, mi az illendőség, mint ma: s a milyen volt az úr, olyanná alakult az asszony is. És, mivel szelidebbeket nem ismert, a nő sem botránkozott meg az akkori társadalom nyers szokásain, sőt olyasmin is jól mulatott, a mi manapság talán a férfi arcját is szégyenpirba borítaná.

Éjfél tájban, mikor a jó kedv már tetőpontra hágott, hirtelen föltárultak a lovagterem szárnyas ajtai s egy lantos lépett a gyülekezet elé. Az urak azonnal hangosan tapsoltak és vivátoztak Alapi Deáknak, a ki a délvidék egyik leg-

nevesebb lantosa volt és sűrűn látogatta az urak udvarait, a népes sokadalmakat és ünnepeket. Senki sem énekelte nála szebben a népköltés ölen fakadó gyönyörű virágénekeket, a melyekben háromszáz év előtt az urak és asszonyok oly nagyon gyönyörködtek, noha a puritánok megbotránkoztak rajtuk s *gonosz kívánságot indító éneknek* nevezték.

Mihelyt a tetszés zaja egy kissé lecsillapodott, a püspök közelebb intette az asztalhoz Alapi Deákot és ráköszöntött egy szinig telt öblös kupát, mivel — a mint tréfásan mondta — *ritkán vagyon a hegedősben bornemissza*. Alapi Deák megköszönte a nagy tisztességet, *állt elébe a szállásnak*, megpöngette a lantja húrjait és érczes, mély hangon rázendítette :

Imhol nekem nagy az én tisztességem,
Az nemes bor leszaladt a gégémen ;
Ez jó borban hideg tüzet én nyeltem :
Ettől szárnyal magasra az én nyelvem.

Az uraknak tetszett az ügyes felelet és most mindnyájan közre fogták Alapi Deákot s legelőbb is históriás éneket kértek tőle. Asszonyok és urak kényelmesen letelepedtek a lantos körül. Ez pedig megvárta, míg csönd lett s akkor mély érzéssel bele fogott Tinódi egyik nagyon kedvelt és elterjedt históriás énekébe, az *Egri várnak csuda szerencséjéről* :

Alapi Deák lantos a nagy lakomán.

Ti, Magyarok, más Istent imádjatok,
És ő neki nagy hálákat adjatok;
Jelösben, Tiszán innet kik lakoztok,
Egri vitézeknek sok jót mondjatok.

Im, egy krónikát mondok, meghalljátok,
 Talám mássát soha nem hallottátok,
 Magyarok végházban sem szolgáltatok
 Eger várát, mint mást, ótalmazátok . . .

— — — — —

Az urak és az asszonyok néma csendben, nagy figyelemmel, szinte áhitattal hallgatták a lantos mélabús dalát, mely nem csak élvezetet adott, hanem harczra, Istenben való bizodalomra is lelkesítette a magyart. Mert akkor ez a hazai történetből merítő és nemzetivé avatott lantos költészet volt az egyedüli kapocs a széttépett ország minden vidéke, a züllésnek indult magyarság minden eleme közt; s az önzés, a haszonlesés, a vagyonhajhászat e komor korszakát meleg verőfénybe takarta a magyar irodalom életre ébredése.

Most is, mikor a lantos elhallgatott, s az utolsó akkordok is elnémultak, a méla megilletődés csendjében, valami szokatlanul nemes, magasztos hangulat vett erőt a jelenlevőkön; és mihelyt a muló meghatottság nyomán föllángolt a vitézi lelkesedés, az urak versenyezve jutalmazták meg a lantost a szép históriás énekért. Ki a kócsagos forgóját, ki a mentekötőjét, ki az aranyait rakta elébe. A hölgyek pedig letépték nászfáikat, gyűrűiket, karpereceiket és elhalmozták velük a szegény lantost, a ki maga is

elbámult ezen a váratlan nagylelkűségen. Hogy háláját és köszönetét tolmácsolja, megtoldotta előadását egy alkalmi balladával, melyet annak szomorú emlékére költött, hogy brebiri Vuk Balázs urat, Dvornik kastély daliás urát, a törökök portyázáson megölték; mikor pedig a csatlósok holtan hazavitték urukat, ifjú feleségének is meghasadt a szive fájdalomában. A lantos mély csendben kezdte rá:

Dvornik kastély udvarában búcsúzik a jó vitéz,
Az asszonya az ablakból még utána el-kinéz ...

— Hej, ne menj el,

Hej, ne hagyj el:

Én jó uram, árva virág kertész nélkül elszárad,
Fáj a szívem, majd meghalok, én jó uram, utánad! —

Kin a pusztán el-megharezol a pogánynyal a magyar,
Csattog a kard, dobog a ló, ezer halált oszt a kar.

Hej, egy golyó,

Fáradt golyó

A vitéznek kék mentéjén gyilkos golyó el-bemegy:
Magyar vértől, hősi vértől piroslik a gyöpös hegy.

Törött kopját, gyászlobogót visznek a bús vitézek ...

— Jön az uram, én jó uram, eleibe kinézek! —

Hej, az ura,

Halott ura:

Azt hozzák a bús vitézek, gyászos szent-Mihály lován ...

— Ássatok sirt, hej de kettőt: egymás mellett szaporán!

Dvornik kastély nagy tornyában konganak a harangok,
Most tesznek le a sírjába egy igen szép galambot.

Hej, a kit várt,
Lelt szép halált;

Rozsda marja jó szablyáját, elvásott a kopjája:
Szomorúfűz ráborúl most mindkettőjük sírjára.

Még búgott a dal, még nem haltak el a lant
végső akkordjai, mikor az asszonyok nagy része
már a szemét törülgette. Sokan voltak, a kik
ismerték a szomorú ballada deli hőseit; de még
azok is, a kik nem ismerték, tudtak a gyászos
tragédiáról, a mely még az akkori véres napok-
ban sem volt mindennapi eset. És ez a két kö-
rülmény még hozzájárult ahhoz, hogy bánatosra
hangolja a társaság kedélyét, a mi aztán ab-
ban nyilatkozott, hogy pár percznyi hallgatás
állott be.

Ágnes még soha sem volt ilyen vigalomban;
reá tehát, már azért is, mert ártatlan, tapasza-
latlan kedélye még fogékonyabb volt minden
érzelmi benyomás iránt, nagy hatással voltak
az est izgalmai. Kedélye, mint az ellentétes ha-
bok közt ingadozó sajka, egyik hangulatból a
másikba esett: öröm és bánat, vígasság és szo-
morúság oly gyorsan váltakoztak különben is
gyöngéd lelkében, hogy végre is kimerült és
minden áron szabadulni óhajtott a szokatlan

lidércznyomás alól. Ezért az általános megilletődés pillanatában észrevétlenül kiosont a teremből s fölment a kastély magas verandájára, hogy a hűvös éjszakai levegőn kissé felüdüljön.

Schwarzenbach, a ki egy pillanatra sem vette le szemeit Ágnesről, mintha csak kitalálta volna, hogy mi megy végbe a leány lelkében, azonnal utána sietett. Mikor fölért a verandára, Ágnes már ott ült a rovátkos bátyja mellett és tenyerébe támasztva szép, szelid arcát, merengő szemekkel nézte az eget. A hold elébe néhány felhő-foszlány tolakodott s homályba burkolt mindent.

Schwarzenbach halkán, lábújjhegyen oda sietett Ágneshez, letérdelt a földre és megfogva Ágnesnek másik, hanyagul ölében fekvő kezét, tisztelettel megcsókolta. A leány ki akarta húzni a kezét, de a lovag gyöngéd erőszakkal visszatartotta. Egyikük sem szólt egy szót sem s az az egy percz, a míg lelkeik így ölelkeztek, mindkettőjüknek egy örökkévalóság volt. Mind a ketten megfeledkeztek a külső, körülöttük élő világról, a mely egészen kiveszett öntudatukból: nem hallottak mást, mint az ereikben rohanó vér nagyszerű zenéjét, mely tompán zúgott füleikben: nem éreztek mást, mint azt az édes bánatot, a melynek aggódása remény, sejtése boldog szenvedés.

Egyszerre csak a felhő keble hirtelen meghasadt s a teli hold leárasztotta ezüstös fénykévéit a földre. A két ábrándozó megrebbenve nézett össze és szemeik úgy keresztezték egymást, mint két tavaszi napsugár. Aztán, mint a tetten ért bűnösök, szégyenkezve fordították félre szemeiket s tekintetük az alattuk fekvő völgyre tévedt. Messze nyugat felé, a hol a völgy már síksággá szélesedik ki, halvány pirosságban égett az ég alja. Ez a szokatlan pirosság egyre jobban terjedt s a vidék nem sokára egészen bibortengerben úszott köröskörül: messze környéken lobogva égtek a falvak.

Ágnes reszketve simult a lovaghoz, a ki félkarjával átfogta a leány karesú derekát és hal-
kan súgva csak annyit mondott:

— Hisz' itt vagyok én!

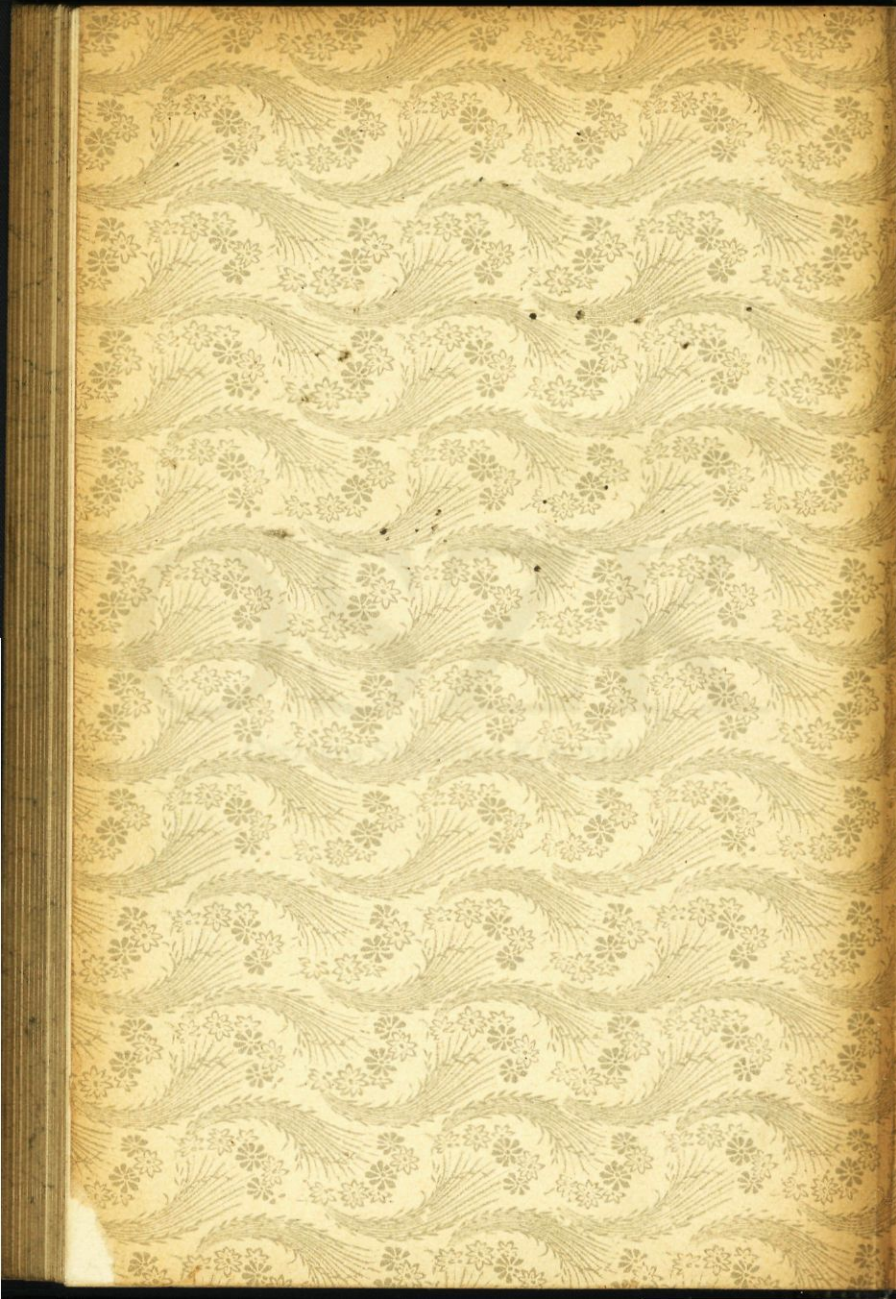
Aztán Ágnes, ismét nekibátorodva, megint a távolba nézett. A szemhatár szélén, a hol az út lekanyarodik a hegyekből Zágráb felé, könnyű, szürkés köd lebegett a föld színén. Majd ez a köd gyorsan sűrű, nehéz porfelleggé verődött és magosra szállt föl az úton. Látszott, hogy rohamosan hömpölyög a város felé, szürke méhéből pedig, mely kavarogva hullámzott, kopják, sisakok, paizsok és fegyverek villogtak ki . . .

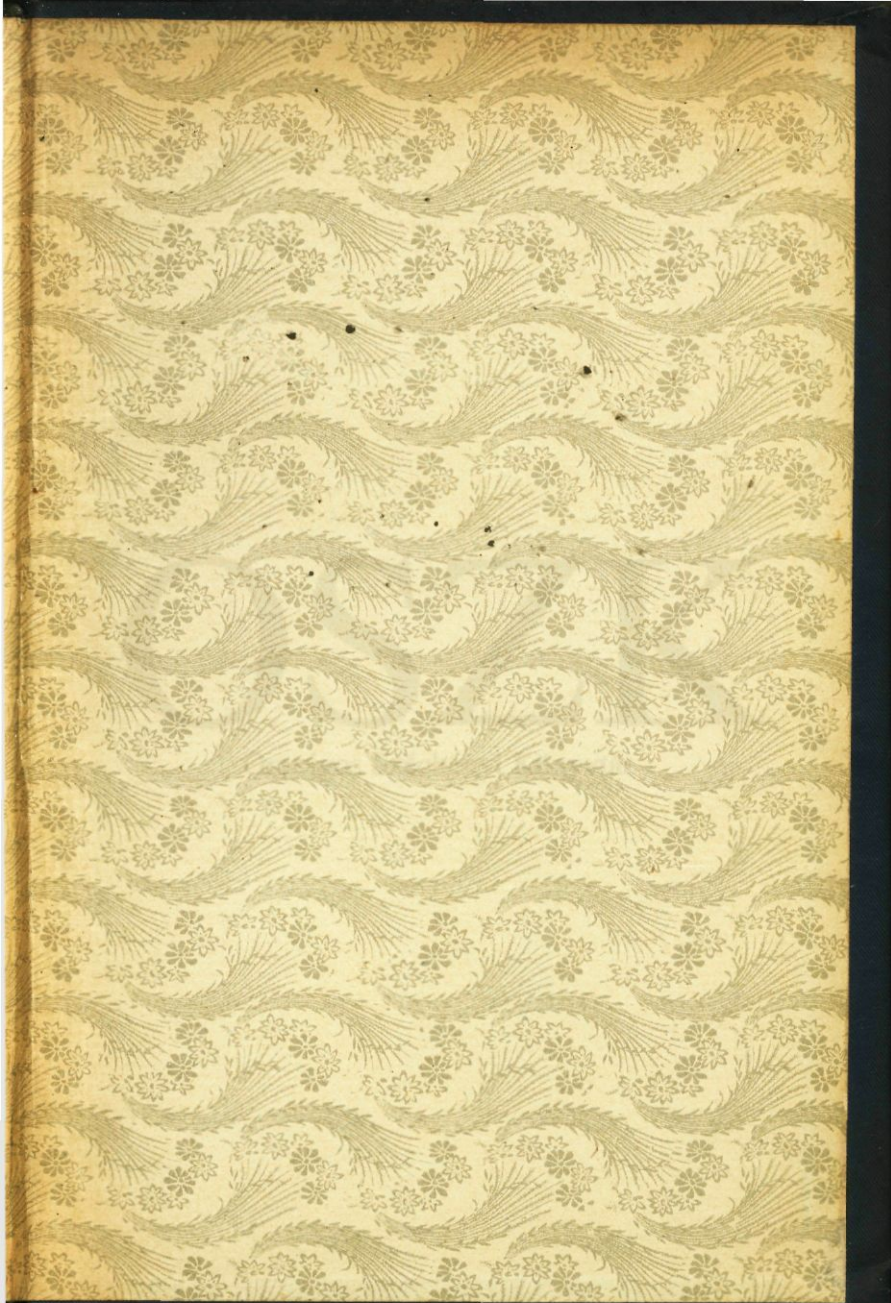
A lázadó jobbágyok serege volt, mely Zágráb ostromlására jött.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár